

*Pietrariu Ghisla
ne marsoate
autoral*

Sibiu, v. VIII. 1912.

Din carnetul unui dascăl.

Studii și articole

de

Ion Mateiu.

SIBIU.
TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.
1912.

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota 1798

146/18

~~20076~~

B. C. U. "Carol I" - Bucuresti

C201801773

B 116941

În loc de prefață.

Apariția acestei cărți impune anume lămuriri, pe cari publicul nostru e obicinuit să le ceară. Le dau, deci. Cartea e o culegere de studii și articole pedagogico-culturale, apărute în diferite reviste și ziare ardeleni. Le-am scris în vremea celor 5 ani de activitate învățătoarească, desfășurată la școlile noastre fruntașe din *Săliște și Gurariului* (prot. Săliște). Eră firesc, ca în ceasurile libere, pe lângă alte îndeletniciri de caracter literar și științific, să mă preocupe în primul rând problemele școlii primare, cu atât mai vârtos, că școala românească din Ungaria a intrat tocmai în această vreme — prin votarea legii lui Apponyi — în cea mai critică fază a evoluției sale. Prin urmarea studiilor și articolele strânse aici, oglindesc părerile cu privire la școala primară ale unui învățător dela *sate*, care a stat sub influența celor dintâi impresii sguđuitoare, provocate de celebra lege școlară din 1907. Această împrejurare va explica deci și nota iperbolică adeseori transformată în accente de enervație și revoltă legitimă, ce se desface p'aici-pe-colo din rândurile mele.

Alt motiv care m'a îndemnat să scot această culegere, este și faptul numirii mele de *coreferent școlar* în Consistorul arhidiecezan, la 5/18 Martie a. c. Unii vor fi rămas poate nedumeriți la această numire. Lucrurile spuse aici precum și cartea de față, sunt chemate să înlătore aceste nedumeriri. Privitor acum la însăși chestiunile tratate în aceste studii și articole — al căror motor este desmenționata lege școlară — cred că și acum sunt tot atât de actuale, ca și pe vremea când s'au scris. De altfel o seamă din lipsurile relevate de mine au fost înlăturate în cursul celor cinci ani de perturbație nemai pomenită a vieții interne a școlilor noastre. Cele mai multe din ele însă, precum și atâtea altele de cari n'am făcut amintire, n'au putut și nu vor putea fi multă vreme îndeplinite, pentrucă în calea lor se ivesc piedeci nu numai interne, ci mai ales externe, a căror înlăturare nu stă în puterea noastră. Prin urmare ele pot fi cetite cu folos, cred, de învățătorii noștri, și ală-

turea de ei și de cătră intelectualii români de orice nuanță, fiindcă problema școlii primare este o chestiune, care trebuie să ne preocupe pe toți într'o măsură deosebită, mai ales acum când ea este atât de arzătoare. Fără a cunoaște organizația, problemele și suferințele ei în mod amănunțit, nici nu se poate trezi interes și însuflețire, pentru apărarea și îndrumarea ei spre o dezvoltare normală și sănătoasă.

Paragina și pustiirea grozavă care a bântuit în acești cinci ani peste școlile noastre sătești, cer atâtea jertfe de muncă încordată, încât readucerea acestor altare de cultură la viață în scopul realizării problemelor sale de educație religioasă și națională, reclamă concursul activ al tuturor elementelor neamului nostru. «Să facem prin urmare tot ce ne stă în putință, ca să sporim cu părțica noastră de energie suma de energie activă, deci suma de fericire și de izbânzi, a marei oștiri în care luptăm.¹ Iar pentru aceasta e nevoie de muncă adevărată, nu în accepția uzată a cuvântului, ci așa cum o înțelege marele cugetător Carlyle ale cărui cuvinte primesc o semnificație superioară, când spune că: «este o nobleță vecinică și chiar o sfințenie în Muncă... Numai în Trândăvie este eternă des-nădejde».

Datoria noastră a tuturor, e să alegem pe cea dintâi și să urim cu toată puterea pe cea din urmă „căci silele rele sînt“...

Sibiiu, la sărbătoarea sf. apostoli Petru și Pavel din anul 1912.

Dr. Ion Mateiu,
coreferent școlar în Consistorul
arhidiecezan.

¹ Cf. Vlahuță, La gura sobei. București, 1912, p. 65.

Temeliile vieții noastre românești.

I.

Vrednicia unui neam se întemeiază pe *cultura* ce o are.

Cu cât cultura aceasta este mai deplină și cuprinde mai lămurit vieța sufletească a poporului cu toate arătările ei, cu atât poporul se impune tot mai mult, el *trăește*, statornicindu-și rostul său deosebit de a fi, prin câștigarea unei vieți libere și puternice, descătușată de legăturile protivnice ale împedecării ori cutropirii. Numai când cultura aceasta este cea mai adevărată oglindă a sufletului neamului, înfățișând vibrarea puternică a acelorași gânduri și nădejdi, numai atunci *este* cu adevărat acel neam.

Firește, că o atare cultură, care trebuie să fie a *tuturora*, poate veni numai în *limba* milioanei de suflete cari o vorbesc. Căci numai aceasta este chezașia unei dăinuii statornice și sănătoase, menită să înalțe neamurile spre culmile desăvârșirii.

Aflându-se deci la temelia vieții fiecărui popor limba lui proprie, ca singura condiție în puțință a întemeiă viitorul lui puternic și strălucit de viețuire, e firesc să vedem pornind din vremile cele mai îndepărtate până în zilele noastre, mulțime de neamuri purtând lupte înverșunate ori potolite, cu cuvântul sau cu arma sclipitoare întru apărarea îndărătnicită a acestei temelii de cultură și de vieță. Pe paginile istoriei sunt încremenite cu slove de foc sute de astfel de lupte, și ele dovedesc cu prisosință că numai pentru acele popoare s'au isprăvit cu biruință deplină, cari au fost neîntrerupt hrănite de focul nestâns al dragostei puternice pentru lucrul mare și sfânt ce se cheamă: *limbă*.

Fără îndoială că, cu încetarea acestor lupte de sânge, frământările n'au putut și nu puteau să mântue aici, ci a fost nevoie să înceapă o nouă vreme de muncă, acum

temeinică și stăruitoare, întru păstrarea și îndreptarea acestei limbi spre desăvârșirea deplină. S'au întemeiat deci *instituții*, cari aveau să fie pentru toate vremile, locurile de apărare și cultivare ale culturii, ale vieții popoarelor, prin tălmăcirea în limba proprie a sufletului lor deosebit. De aici înainte toată munca, toate puterile sufletești și materiale s'au cheltuit în jurul acestor instituții, căci se știu în chip neîndoelnic, că de întunecarea ori înflorirea acestora e legată căderea neapărată sau înălțarea sănătoasă a unui popor. După neamuri și împrejurări, aceste instituții se aseamănă sau se deosebesc, servesc aceleași sau alte scopuri. Ele însă nici odată nu s'au dovedit a fi de prisos pentru omenire, ci dimpotrivă s'au arătat ca cele mai de căpetenie forme de apărare și cultivare. La noi ele s'au încheșat după vremuri în cele mai însemnate două instituții de viață, în: *biserică și școală*.

*

Dacă cercetăm viața noastră de două mii de ani, vom afla, că neconținut am trăit în jurul bisericii, care ne încălzește sufletul în dureri și bucurii, prin credința sfântă a legii creștine. Pentru smulgerea acesteia s'au îndreptat împotriva noastră cele mai neomenite asupriri și ispitiri s'au pornit cele mai vijelioase furtuni și primejdii de nimicire. Ele însă nici când n'au biruit, pentru că puterea care legă sufletul înaintașilor noștri vrednici de această biserică a credinței și a legii, a sfărâmat cu vitejie uimitoare aceste haie încercări de prăpădire. «Intreg trecutul neamului nostru, toată cultura lui multă sau puțină, din cele mai îndepărtate vremuri și până astăzi, întreaga lui gândire și simțire, cu un cuvânt: *toată ființa sufletească a neamului nostru*, se întemeiază pe neclintitele temelii ale acestei sfinte credințe strămoșești, care în gura poporului se numește atât de frumos: *lege românească*. În aceste două cuvinte și-a tălmăcit poporul nostru toate durerile și nădejdele lui, identificându-și firea sa românească cu această

sfântă lege creștină, în semn de evlavie și recunoștință pentru pătura de viață ce i-a dat-o întru suferirea cu bărbăție a tuturor viforelor cari s'au descărcat asupra vieții lui». ¹ Cele mai frumoase pagini ale istoriei noastre sunt acelea, cari povestesc despre frământările și luptele împrejurul acestei legi a bisericii și a sufletului nostru. Căci și-au dat seama pe deplin înaintașii noștri despre adevărul că, numai în *această* lege putem trăi, că pierzându-o încețază și viața noastră. Drept aceea împotriva tuturor apăsărilor și robirilor, am adus cele mai mari și mai sfinte jertfe de sânge, pentru a rămâneă pururea :

«Statornici în cinstea de lege și țară
In focul credinții statornici»

dupăcum spune atât de înțelept poetul durerilor noastre. Și nu este putere omenească, care să ne despartă de această sfântă lege.

Noi am apucat-o întărită și bogată dela cei cari au asudat pentru ea în atâtea scurgeri de veacuri, venită ca cea mai scumpă și mai curată comoară de moștenire, și datoria noastră de căpetenie nu poate fi alta decât ca, luând îndemn dela bărbăția și vitejia acelor cari ni-au hărăzit-o, să fim aceeași hotărâți și neînduplecați apărători și sporitori ai legii românești, devenind astfel purtătorii mai departe ai vredniciei strămoșești, înțelegători cumiști ai rostului nostru de azi, și împlinitorii acelor nădejdi sfinte cu cari au trebuit să se scoboare în mormânt, înainte de vreme, atâtea sute de luptători harnici și cinstiți. E firesc deci să pricepem din desfășurarea acestor adevăruri, că numai biserica cu întreaga ei alcătuire și orânduire de păstrătoare a legii sfinte, poate fi singurul loc, unde să ne cheltuim toate puterile minții și muncii noastre, pentru a păstră pururea, ca cea mai puternică *temelie* a vieții noastre.

Biserica, mai cu deosebire pentru noi cei din țara aceasta, este un așezământ, care hotărăște viața ori moartea

¹ cf. «*Revista Teologică*.» Sibiu a. 1907.

noastră. Ea este cel mai însemnat izvor de hrană al vieții noastre sufletești. Ei 'i-e dat să ne smulgă din vălmășagul cumplitei lupte, să ne strecore seninătatea în suflete, să ne ucidă patimile cari ne orbesc mintea, să aprindă în noi un gând și o simțire mai înaltă și astfel primeniți de o nouă înviorare să pornim munca de mântuire românească cu însuflețirea nepilduită a străluciților noștri strămoși.

După străduințele sfinte ale acelu mare arhiepiscop care este Andreiu Șaguna, «al cărui chip cu ochii străbătători și larga barbă resfirată a intrat în mintea tuturor», urmează ca acum să ne pătrundem tot mai mult de rostul mare al acestor străduințe, căutând întruchiparea lor înțeleaptă prin munca cea mai stăruitoare. Dacă acest mucenic al neamului și-a cheltuit toată truda vieții sale, toate puterile și înțelepciunea minții sale înalte pentru a ne da o biserică puternică și măreață, îngădită în acele legi de o deosebită temeinicie, cari să chizeșuiască păstrarea vieții noastre pentru toate vremile; dacă înțelegem că «acest maiestos bătrân a fost de pe scaunul său de episcop, ca de pe un tron de rege, un cărmuitor de oameni și un îndreptător al vremilor — cărora nu li s'a supus ca exemplarele obicinuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnișul lor spre culmea lui»,¹ săvârșind cea mai înaltă făptuire, aceia a întemeerii vieții noastre sigure și cinstite: noi cei de azi, milioanele de credincioși, suntem obligați prin cea mai puternică datorie a iubi această biserică mai presus de orice, aducând toate jertfele, pentru a ne păstra prin ea neschimbată *legea*, în care am trăit dela începutul obârșiei noastre.

¹ cf. N. Iorga: Andreiu Șaguna, Sămănătorul pe 1906.

II.

Păstrarea sfintei noastre legi se poate face însă, numai în *limba* noastră.

Ea este cel mai puternic mijloc, prin care înțelepciunea scripturilor pătrunde în sufletele noastre, întărindu-le cu învățăturile mari ale vieții dzeesti. Fără această limbă noi nu am putea cunoaște frumseța senină a cuvântului dumnezeesc vestitor de mântuire, cufundându-ne pe încetul în prăpastia peirii întunecate. Sunt popoare cărora li se propoveduește legea lui Christos în altă limbă de cât a lor; acestea sunt cele mai nefericite, căci nepricepându-și rostul vieții, duc un traiu chinuit de dobitoace. Ele, au pierdut prin limbă însăși viața lor de făpturi ale lui Dumnezeu, sorocite să fie pururea împilate și robite de neamurile puternice și conștiente.

Strămoșii noștri au înțeles ce lucru mare este *limba*, și drept aceea s'au nevoit totdeauna a-i da cinstea ce i-se cuvine unui lucru *sfânt*. Pentru aceea și spune cântărețul:

«*Limbă, lege — vorbe sfinte,*
La strămoși erau».

Pentru această *limbă* sfântă au trebuit să poarte veacuri dearândul cele mai desnădăjduite lupte, cari întreceau cu mult pe acelea pentru «*lege*». Ei înțelegeau bine, că dacă Dumnezeu le-a dăruit limbă, a legat de ea și datoria a o păstră cu prețul ori căror jertfe. Și atât de mult au ținut ei la datoria aceasta, încât învățatul istoric italian *Bonfini* a trebuit să scrie înainte de asta cu patru sute de ani, despre noi, pe cum urnează: «Așa s'au sbuciumat Românii, încât îți pare că *s'au luptat mai mult pentru limbă, decât pentru viață*».

Numai astfel putem pricepe, cum de noi, cari am fost atât de asupriți, cari am vărsat atâtea lacrimi de suferințe, am ajuns să fim așezați astăzi în rândul neamurilor celor mai vrednice. Numai limba botezată cu sângele cald al atâtor înaintași cinstiți a susținut viața noastră, îndrumându-o pe cărările înaintării de azi.

Și «dacă strămoșii noștri au luptat pe acest pământ, dacă ei au muncit, au suferit, au gândit și au visat pe acest pământ, nu-i nici unul din visurile lor, nu-i nici una din muncile lor cele grele, nu-i nimic din gloria și din suferința lor, care să nu fi lăsat o urmă neștearsă în limbă»¹.

Limba povestește întreaga istorie de mărire și de durere a neamului nostru din cursul celor două mii de ani de neîntreruptă vecuire pe plaiurile acestor văi ardelen.

Dupăce vremea acestor lupte a trecut, am căutat, ca toate popoarele înțelepte, locul, care pe cale pacinică și liniștită să fie leagănul acestei limbi. Am zidit deci *școala românească*, care aveà să fie de aici încolo locul de adăpost trainic al limbii, ca propoveduitoarea neconținută a credinții noastre statornice în legea creștină, aducătoare de întărire și înălțare a sufletului nostru.

În chipul acesta a ajuns *școala* să fie *a doua temelie a vieții noastre*.

Am cheltuit bani munciți cu sudori de sânge, stropiți cu lacrimi de durere, pentru ridicarea acestor altare de învățătură mântuitoare. Și așa prin acest deosebit duh de jertfă, am ajuns să avem astăzi în cele mai multe sate, școli, cari prin frumseța și trăinicia lor, întemeiată pe banul muncit al țăranilor noștri, întrec multe din cele ale Sașilor bogați și puternici. Cea mai vie dovadă aceasta, că vrem să păstrăm, cu toată sfințenia, moștenirea mare lăsată de strămoși. Am primit dela ei *sufletul* care trăește prin noi, am apucat credința lor, datinele lor, înțelepciunea, povețele și îndemnurile lor; am moștenit durerile și nădejdele lor neîmplinite.

Dacă ni-a rămas acest trecut cu atâtea moșteniri, noi n'avem dreptul să-l știrbim, ci mai vârtos să-l întărim totdeauna, «căci numai prin aceasta prinde putere rădăcina vieții noastre. Prin povața lui se săvârșeste înfrățirea trainică a oamenilor de un sânge și se ridică stavilă mare

¹ cf. *N. Iorga*, Lupta pentru limba românească. București. 1906.

împotriva primejdiilor».¹ Iar întărirea aceasta se poate să-vârși numai prin limba noastră. Numai în aceasta ni se lipesc de suflet povețele bătrânești, istoria părinților, bucuria și durerile semenilor noștri. Numai prin ea putem cunoaște *sufletul* strămoșilor, care ne cere să-l ținem *neschimb*at.

Prin ea cunoaștem străduințele mari ale veacurilor de sbucium, viața cu legea, cântecele, jocurile, portul și patimele ei, pe cari învățându-le primim îndemnul sfințe ale iubirii și apărării lor. E firesc deci să înțelegem, pentrucă *școala*, în care stăpânește această limbă, trebuie cinstită, întărită și îmbogățită. Școala aceasta românească, pentru care atâta am asudat, în care se sădește în sufletul copiilor noștri dragostea *legii și a limbii strămoșești*, școala aceasta pe care se întemeiază toată viața noastră, trebuie grijită. Căci «în lupta mare a neamurilor se țintește totdeauna la aceste cetăți, a legii și a limbii, cari pierzându-se, se prăpădește și poporul. Rămân oamenii, însă fără duhul care-i ocrotia. Și nu este o înfățișare mai jalnică pe acest pământ, decât aceea a unei cete de oameni cu sufletul mort.»²

Drept aceea, va trebui să jertfim tot avutul și toate puterile noastre pentru *școala*, care dă viață sufletului nostru. Înțeleg aici jertfa banului pentru acei dascăli ai noștri, cari spun copilașilor din carte povețele înțelepte ale slovei bătrâne, îmbogățindu-le mintea plâpândă cu aurul curat al sfinței moșteniri strămoșești». Cât de jalnică și cât de frumoașă e povestea acestor oameni cu fața ostenită. Cuvântul lor de dascăli săraci dă minților fragede botezul înțelepciunii. Când îi vom pierde pe ei, atunci am îngropat nădejdea noastră de mai bine. Atunci numai sămănăm sămânță și numai putem aștepta seceriș. Atunci ne-a biruit războiul».³ Temeiul limbii și al legii noastre s'a sdruncinat, iar noi cele trei milioane de suflete, vom începe tânguirile

¹ cf. *Oct. Goga*, «Țara noastră». Sibiu, an. 1907.

² idem, *ibidem*.

³ idem, *ibidem*.

de durere sfâșietoare asupra mormintelor, cari sălășluiesc sufletele noastre moarte...

Căci așa ne povestește slova tristă a istoriei, despre toate neamurile cari au părăsit în chip nevrednic biserica și școala lor.

*

«Noi avem putere, avem dragoste de muncă, avem vâjnoșie care supune cele mai mari greutăți, avem sănătate sufletească, avem sprijinul în numărul și întinderea noastră. Avem toate însușirile cari pot aduce la liman un popor. Ne mai trebuie să închegăm aceste însușiri în o *cultură* temeinică, care să ne asigure viața pentru toate timpurile. O cultură, care să se întemeieze pe *sufletul nostru*, pe viața noastră. Căci numai o astfel de cultură, care se cheamă *națională*, poate ajuta înaintarea noastră, izolându-ne de toate influențele străine, păgubitoare pentru noi.

Legitimarea existenței popoarelor, stă tocmai în întemeierea acestei culturi naționale. Când puterile acestora se dovedesc neputincioase pentru caștigarea acestei culturi ele și-au pierdut pentru totdeauna dreptul la viața neatârnată. Și nu este un moment de o durere mai sguđuitoare, decât acela, în care un popor din pricina neînțelegerii rostului mare pentru el a *culturei naționale*, este silit să înghenuncheze înaintea jugului de robie întunecată al poporului, care a cultivat cu stăruință neîntreruptă însușirile deosebite ale sufletului său, pentru a ajunge la aceea cultură specifică, care-i asigură viața și dominația asupra neamurilor inconștiente.

Cultura aceasta specifică, națională, cătră care trebuie să ne îndreptăm, vine pentru noi Românii numai prin biserica și școala românească. Numai ele pot să ni-o dea pe aceasta, pentru a rămâne cu sufletul aceea ce am fost două mii de ani și a ne câștiga dreptul la o viață tot mai liberă și mai conștientă în aceste văi ardelene pline de amintirile tainice ale vitejiei și durerii strămoșești.

Și dacă viața noastră românească cu toate rosturile ei atârnă dela puterea trainică a școalei și bisericei, vom înțelege pe deplin însemnătatea covârșitor de înaltă a celei mai de căpetenie porunci a vremilor de azi pentru Românii de aici, care în slove mari de foc plutește neconținut înaintea ochilor noștri, cerându-ne fapta mare de jertfă obștească *pentru salvarea școlilor, cari păstrează sufletul nostru.*

Astăzi, mai mult decât ori când, pătrunzându-ne de adevărul, că școala și biserica sunt *cele mai puternice temelii ale vieții noastre*, să ne arătăm toată iubirea de câtă este capabil sufletul nostru, prin aducerea *celor mai sfinte jertfe mucenicești*, de păstrare și întărire a școlilor românești.

Jertfa măreață și neprihănită a banului făcător de minuni pentru aceste altare din partea tuturor Românilor cinstiți, iată porunca mare a zilelor de azi!

Săvârșind această cea mai înaltă faptă de jertfă culturală, *mântuirea*, care sălășluește în aceste sfinte altare, va fi a noastră și *nimeni* nu o va mai putea lua dela noi. S'o facem!

De sărbători.

E praznicul Nașterii Mântuitorului. În svonul tainic al clopotelor de aramă, sufletele creștine sunt străbătute de fiorul bucuriei cerești. Glasul argințiu al micilor colindători pătrunde dulce, îngerește, dela ferestrele înflorite prin condeiul minunat al firii măiestre, se înalță și scoboară în cadențe mișcătoare, vestind în stihuri poetice întruparea dumnezeiască.

În pacea blândă a firii, covorul de zăpadă albă care se întinde în zările nemărginite se pare o haină sfântă, haina curățeniei, așternută cu smerenie cuvioasă înaintea Celui nou născut. Și miile de oameni, prin o tainică chemare își potrivesc aceiași haină albă, care înalță și învelește. Este semnul praznicului sufletesc. Poezia luminoasă, adâncă, plină de înțeles, care soleşte această minune suprafirească, înalță deopotrivă inimile din colibile umilite și strălucitoarele palate.

Aceiași contemplație, aceiași reverie duioasă se scoboară asupra minților, cari se trudesec să desăvârșească schinteia divină, ca alcătuire înțeleaptă a Celui întrupat. Sufletele dornice de lumină se frământă neîntrerupt, ispitesc slova mărunță, plină de înțelepciune, se adâncesc cu statornicie sfântă întru deslegarea tainei celei mari. Și ea rămâne totuș în acel vâl strălucitor dar mistic totodată, pe care iscusința minții omenești nu l-a putut străbate nici odată, ci i-a imprimat caracterul sfințeniei, al religiei.

Dar este legată pe veci de ea, prin sârmele de lumină sufletească, cari se revarsă din purtătorul acestei taine, ca un dar, ca o binefacere, ca o sfințenie asupra omenimei muritoare, pentru a cărei luminare și slobozire s'a pogorît, umilindu-se.

Importanța istorică a acestui eveniment divin va rămâne eternă în filele vieții omenimei. El a pornit o nouă istorie, o nouă viață, cu alte rosturi, cu alte îndemnuri, cu alte idealuri. Credințele vechi s'au clătinat, temeiurile pe cari eră așezată cugetarea îngustă și alcătuirile șubrede au început să se dărâme, iar locul lor l-a luat *lumina*, care povățuie și îndrumă mintea spre cărările ce duceau în drumul mare al desăvârșirii adevărate.

Sufletele *încreștinate* începeau acum să înțeleagă rostul vieții pământești, li-s'a dat măsura valorii lor adevărate, li-s'a fixat o problemă, o țintă ideală, care-i determină instinctiv, prin puteri tainice, nevăzute, să slugească neconținut la altarul sfânt al acesteia. Omul pricepea acum, că scopul vieții nu este tihna domoală, veleitățile sarbede și dorințele efemere, ci o luptă neconținută pentru realizarea problemei de o sublimitate divină: *desăvârșirea minții și a inimii* după principiile eterne ale începătorului vieții creștinești.

Vieța sufletească și materială a popoarelor a trecut prin schimbări de o notă uimitoare, statornicindu-se la temeiul lor povețele și îndemnurile nouă, cari au ajutat în chip trainic dezvoltarea ei sănătoasă.

În scurgerea celor douăzeci de veacuri, istoria și cultura neamurilor, cari au zidit neconținut pe aceste temelii creștine, a ajuns bogată și puternică. Și numai acele popoare pot avea sentimentul dăinuirii până în veacurile cele mai îndepărtate, a căror cultură adevărată poartă adânc imprimată pecetea principiilor creștinești. Germanii înaintați și Englezii puternici ne stau mărturie luminoasă pentru aceasta.

Alcătuirile minții omenești, pentru a putea contribui la ridicarea mulțimilor, cari singure formează un popor, trebuie să fie concepute pe temeiurile neclătite ale *puterii morale*, care purifică, unește și întărește, deschizând drumul cuceririi culturii adevărate și întemeierii vieții cinstite și

sănătoase. Toate popoarele, cari au ținut seamă de aceste principii, în literatură, în artă, în știință și în munca privată, s'au ridicat biruitoare de-asupra. Pe când dimpotrivă, acelea cari au durat în mocirlele preceptelor murdare, s'au întunecat, s'au ticăloșit, perzându-se fără urmă în întunecul înfiorător.

Culturile adevărate, din orice timpuri, sunt sprijinite de *valorile morale* cele mai curate. Spiritele mari ale omenirii au preconizat drept principiu statornic și neclătit al oricărei acțiuni omenești *ideea creștină*.

Puterea morală a acestei idei a pătruns adânc în țesătura vieții sufletești a popoarelor, schimbându-le cugetarea, vieța și munca.

Dorința tainică de a realiza în orice domeniu al muncii idealul creștinismului, stăpâniă cu o putere uimitoare sufețele omenești.

Și eră o vreme, cea a evului mediu, când pretutindeni mintea eră preocupată exclusiv de principiile evanghelice. Toate științele, până chiar și matematica, căutau să-și stabilească punctele de plecare pe ideea dumnezeirii creștine. Frământările neconținute au dat astfel naștere unei literaturi religioase dintre cele mai bogate și puternice.

Din domeniul cugetării reci și abstracte, ideea creștină a trecut în viața politică, schimbând cu desăvârșire organizația statelor, aducând noi concepții și norme de guvernare, fixând în puncte luminate comunitatea intereselor umane.

Chiar și în viața socială și economică — și cu deosebire în aceasta — principiile creștinismului au produs sguduiți puternice, cari au făcut să se clatine tronurile de aur ale feudalilor atotstăpânitori.

Curentul creștin a schimbat pe deplin fața lumii. Oameni noi, viață nouă, muncă nouă, cultură nouă. Totul eră nou. O noutate plină de binefaceri însă, sănătoasă,

care a întors omenirea la înțelegerea adevărată a concepției vieții.

Și în semnul acestei idei creștine s'a pornit pretutindeni munca de înălțare, de mântuire. Ea se întinde până la noi și nu se va oprî, decât deodată cu sfârșitul vieții omenirii, căci puterea, care sălășluește în ea, este *eternă*. Neamurile înțelegătoare s'au slujit cu pricepere de ea, poava ei a îndemnat mintea, aducându-le biruința deplină.

Astăzi este un adevăr neîndoelnic, că cultura celor mai puternice popoare a răsărit din aprofundarea senină a eternelor adevăruri creștine.

Cultură înaltă, adevărată, nici nu se mai poate pricepe astăzi, fără să presupunem la temeiul ei principiile evangelice.

*

Neamul nostru din cele mai vechi timpuri și până astăzi, a avut, ca idee conducătoare, ideea creștină. Vechea cultură românească este clădită pe această temelie trainică.¹ Atât în viața individuală, cât și în cea comună, ea stăpânește deplin. Începuturile culturii noastre sunt religioase, și vremea îndelungată chiar, literatura care se făcea, eră exclusiv de caracter religios.² Cultul acestei idei a dat opere și oameni de o valoare incontestabilă. Curentul bun și faptele mărețe realizate prin el, au căzut ca o mană, ca o binefacere asupra neamului. Pilde avem în două figuri uriașe ale trecutului nostru, *Veniamin Costachi* și *Andrieu Șaguna*.

Cu timpul, lângă ideea creștină s'a mai ivit una, *ideea națională*.

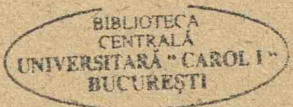
Ea a răsărit din recunoașterea unor anume nevoi fiziologice și etnice, din conștiința înțelegerii rostului cu totul deosebit al popoarelor, din limba, credințele, obicei-

¹ Vezi *Iorga*, Istoria Românilor în chipuri și icoane. București, 1905. vol. II. p. 49 și urm și Ion Bogdan, *Cultura veche română*. București, 1898. p. 41 și urm.

² cf. *Iorga*, Ist. lit. religioase. București, 1904. passim.

= 020180 1773 =

~~020180 1773~~
1773

irile și vieța de tot specifică în manifestările ei, care cerea forme deosebite de păstrare. S'a văzut, că un popor poate trăi conștient numai prin cultura în care este concentrată toată bogăția sufletului său specific, toată puterea de creație deosebită a forțelor intelectuale de cari dispune. S'a recunoscut adecă în chip neîndoelnic, că cultura națională este singura adevărată, prin care se poate justifica existența unui neam și prin care se asigură dănuirea cinstită și sănătoasă a popoarelor. Ideea națională se înstăpânează adânc în conștiința națiunilor, întunecând pe cea creștină.

«Este doar evident, că în sânul omenirii, popoarele nu au ființă, decât prin cultura lor deosebită. Indată ce imităză cultura altor neamuri, ele se confundă cu dânsese și nu mai există. Și e tot atât de sigur, că cea mai înaltă formă a existenței e conștiința ei. Numai acele ființe trăesc în adevăr, cari știu că trăesc, — celelalte vegetează. Popoarele însă nu pot ajunge la conștiința deplină, decât prin cultura lor.

Un popor nu are alt mijloc de a se păstră, decât desvoltându-se ca factor de cultură. El nu o poate face însă, decât cultivând însușirile proprii, afirmând caracterele specifice ale naționalității lui în domeniul culturei. Astfel *cultura umană nu există decât prin națiune.*

Națiunile nu pot *renunța* la cultura lor națională, fără a renunța la orice cultură și a nu mai avea ființă. Ele nu pot *imita* cultura altor neamuri, fără a pieri, confundându-se cu dânsese. Așa că, înstrăinarea de sine a unei națiuni e nimicirea ei.

Când un popor nu are destulă tărie, ca să reziste înrăuirii culturale a celorlalte națiuni și cade în mod statornic sub influința lor, el dispare din rândul neamurilor. Dovezi sunt. Ce au devenit Românii din Moravia și din Istria și unde sunt Slavii din România? Disparația lor se explică prin absorbire, datorită înstrăinării. In lipsa

culturei naționale, conștiința de sine se întunecă și națiunea dispare.

Numai păstrând naționalitatea sa, propriile însușiri, caracterul său, energia sa specifică, un popor va putea fi creator de cultură și prin aceasta va servi în același timp interesele proprii de existență și interesele de propășire ale întregii societăți omenești. Cultura e organizația lăuntrică a puterilor vii ale unui popor, perfecționarea ființei lui, și ca atare, prin însăși natura ei, nu poate fi decât *națională*. Principiul ideii naționale este, conservarea naționalității ca factor necesar al culturei umane.

Nu ne trebuie multă filozofie, pentru a vedea, că realitatea de astăzi e realitate națională. Veacul nostru e mai cu deosebire veacul naționalităților. Ideia națională a creat și păstrează încă toate națiunile moderne. România, Grecia, Italia, Germania, Sârbia, Bulgaria, sunt creațiuni recente ale ideii naționale, produse ale naționalității. Popoarele cele mai închegate, mai conștiente, mai aprinse de credința în sine, cu un cuvânt, mai naționaliste, sunt și popoarele cele mai puternice, cari desvoltă o cultură mai sănătoasă și mai bogată. Dovadă Germania, Anglia, Iaponia.

Iar realitatea de mâne, tot realitate națională va fi.

Și noi Românii suntem o națiune, un *principiu* de cultură bine definit, și o *putere* capabilă de a o realiza. În limba, în obiceiurile, în podoabele, în jocurile, cântecele, poveștile, poeziile sale, poporul român a creat o adevărată comoară de forme, de simțiri și de cugetări originale, o *civilizație* proprie, dovedind, că este o *individualitate etnică* cu însușiri bine definite, capabil de cultură și de rezistență. Faptul, că el a rămas neschimbat în firea lui în decursul veacurilor, în chaosul barbarilor încunjurători — *civis romanus* — ne impune două precise îndatoriri, ca condițiuni ale existenței noastre viitoare:

Întâiu, trebuie să căutăm a păstră *ființa noastră națională*, fiind siguri, că poporul care a dat atâtea dovezi

de destoinicie, în împrejurări atât de neprielnice, — e *popor de cultură*, în stare să contribuie și el cu ceva la înaintarea obșteștei civilizațiuni omenești.

Al doilea, trebuie să căutăm a *desvoltă cultura noastră națională din ideia naționalității române*, păstrându-i caracterul ei *curat românesc*.¹

*

Am schițat aceste păreri ale învățatului profesor naționalist A. C. Cuza, din motivul, că niciodată n'a fost de o actualitate mai arzătoare pentru noi, decât acum, nevoia *culturei naționale*.

Dovezile istorice clasice ne arată până la evidență, că numai aceasta ne poate păstră viața deosebită, numai prin ea ne putem asigura dănuirea puternică, până în veacurile cele mai îndepărtate.

Legăturile de continuitate cu trecutul plin de tradițiile faptelor și alcătuirilor mărețe, nu pot fi rupte astăzi, ci mai vârtos ni-se impune ducerea lor mai departe prin aceleași stăruințe sfinte pentru întărirea *culturei noastre naționale*.

Vremea de azi, inbibată de miasmele otrăvitoare ale tendințelor de nimicire, pretinde desfășurarea tuturor puterilor sufletești și materiale de cari suntem capabili, pentru apărarea și păstrarea *culturei noastre naționale*, în cari se află sufletul nostru, ființa noastră, cu toate bogățiile ei.

Școala este chemată, în chip firesc, să desvolte și să cultive ideia acestei *culturi*. Cum însă în urma politicei stăpânitorilor de azi, școalei i-s'a tăiat în parte puțința acestei munci, altfel atât de firească și îndreptățită, rămâne, ca această sarcină, această datorie să o îndeplinească în cercurile largi și în familii, *toți cărturarii români*, de orice tagmă, cu o sfântă îndărătnicie.

Principiul *culturei naționale* a fost preconizat de însuși Fiul lui Dumnezeu, ca un postulat al desvoltării și libertății popoarelor.

¹ cf. *Făt-frumos*. Birlad. 1906. passim.

Luptând deci pentru acest principiu, luptăm pentru Dumnezeu. Iar acum, când în căldura domoală a odăilor înpodobite, prăznuim nașterea sfântă a celui care a fixat ideia creștină și ideia națională, ca idei conducătoare în viața și cultura neamurilor, e bine ca din mijlocul bucuriilor familiare să ne oprim gândul și mintea la miile de suflete românești, istovite de întunec și sărăcie, să facem pomelnicul durerilor de cari se sfârșesc, și sgu-duiți în sufletele noastre de vocea stânsă a sângelui înegrit, să ne jertfim aurul curat al minții și muncii noastre pentru ridicarea și înălțarea acestor robi umiliți ai întunerecului și pământului, prin cultura națională.

Glasul conștiinții noastre românești cinstite o cere aceasta.

A te gândi în sărbători mari ca acestea și la nevoile mari ale neamului, este un act, nu numai de o înaltă cultură, ci și de o imperativă datorie națională.

Iar punându-ne în slujba tămăduirii acestor dureri, săvârșim nu numai o măreață dar și o frumoasă faptă umană și națională.

Să ne trezim deci, iubiți cărturari români, din visurile dulci în cari ne vor legăna sărbătorile, pornind cu dragoste munca de desrobire a multelor mii de vieți românești chinuite, cari de mult așteaptă *întruparea «dreptei sărbători»*.

In pragul conferențelor învățătoarești.

Suntem în ajunul descărcării unui nou vifor asupra vieții noastre românești. El nu este cel dintâi, precum nu va fi de sigur nici cel de pe urmă. Istoria suferințelor noastre arată nenumărate pilde de lupte aprinse și îndărătnice ale înaintașilor noștri, lupte cari porniau din fiorul tainic al dragostei nesfârșite pentru un lucru mare și sfânt, ce le învăluia sufletul lor de oameni năcăjiți. Ne stau mărturie și alte neamuri, cari sub aceleași sau alte împrejurări au purtat aceleași războaie de apărare, înceată sau vehementă, împotriva asupritorilor.

Luptele acestea se dau însă numai când în sufletele mulțimii unui neam se sălășluiesc deopotrivă aceleași gânduri, când inimile umilite bat de durerea acelorași nevoi și amărăciuni întunecate, când adecă ceva mare, neînchipuit de mare strălucește puternic ca lumina fulgerelor unei nopți viforoase, în mintea mulțimilor primejduite, unindu-le și înfrățindu-le în potrivirea sufletului lor.

Atari neamuri biruiesc, sau cel puțin *se impun*, și ele trăiesc. Dimpotrivă, când un popor hrănește gânduri efemere, când scopuri răslețe îi irosesc puterile fără a se putea statornici în sufletul lui *ideia* luminoasă, una și singură, care să-l povățuiască spre culmile nemuririi, el va trebui mai curând sau mai târziu să se prăpădească.

Istoria pomenește și va pomeni și de cele dintâi și de cele din urmă cu deosebirea cuvenită.

Firește că, de câte ori se ivesc astfel de evenimente, neamurile cu conștiință, neamurile cari își dau seamă de rostul lor, se opresc pe o clipă pentru a trage învățămintele mari și folositoare pentru îndreptarea vieții lor. Celelalte nu o fac aceasta, ci stăruie mai departe pe calea rătăcirii

și nepriceperii, apropiindu-se pe nesimțite de apunerea vieții lor.

Noi nu ne socotim între acestea din urmă avem însă datoria a urmă pe cele dintâi. Dar nu numai atât. Intreaga noastră viață sufletească, trebuie să se frământă și să tresară, când ne aflăm în fața celei mai mari primejdii, ce poate să ajungă pe un neam, aceea a suprimării *limbei* lui, în care mai mult decât în orice, el se simte *unul* singur. Atunci nu mai încap vorbele, îndoelile și tânguiriile duioase, atunci hotărîrea neclintită de a împedecă răul în înaintarea lui, povața aceluiași gând, aceleiași idei de mântuire mare și sfântă trebuie să stăpânească ca un înger de vrajă și îndemn neconținut sufletul milioanele de luptători. Atunci o biruitoare apărare izvoarește numai din înțelegerea desăvârșită a aceluși *ideal* senin, care nu se poate întrupa spre urmărire și atingere decât numai în *limba* unui neam.

Și iată, că aceste adevăruri sunt confirmate din nou prin luptele zilelor noastre, cu întregul lor belșug de clipe înălțătoare. Nu găsim poate un al doilea caz în istoria noastră, care să întrecă prin sublimitatea lui manifestarea splendidă și energetică de astăzi. Când milioanele de conștiințe românești sunt sguđuite și cutremurate de același sentiment al dragostii sfinte, când țesătura sufletului lor este străbătută de același fior al primejdiei furtunoase ce se descarcă asupra comorii prin care un popor își păstrează viața sufletească cu toată bogăția de tradiții și credințe; nu se poate și nu este îngăduit, ca aceste porniri să nu biruiască și sufletele înăbușite ale unei anume tagme de oameni. Și mai cu deosebire nu se poate aceasta atunci, când această tagmă de oameni este pe veci legată, prin chiar rostul ei, de comoara încredințată ei spre păstrare și înmulțire.

E deci în firea lucrului, ca astăzi, când întregul neam românesc în temeiul legilor firești poartă cea mai sfântă și mai

puternică luptă de apărare a sufletului său, când prin această afirmare a conștiinței sale înscrie în istoria luptelor noastre cea mai strălucită și mai frumoasă pagină ce se poate închipui pentru cinstea și vrednicia unui popor, astăzi, acei apostoli nerăsplătiți ai pâinii, *învățătorii*, să nu rămână indiferenți în fața acestei mișcări epocale.

Iată că se apropie acele soboare ale dascălilor, cari se numesc *conferențe*, în cari ei pot și au datoria să-și dea pe față durerile sufletului, în cari trebuie să se sfătuiască asupra celor mai de căpetenie nevoi ale școlii românești. Conferențele acestea nu-și pot avea rostul, mai ales de acum înainte, numai în prezentarea cutărei prelegeri zisă «intuitivă», în criticile ușurele ale unor teme mai mult sau mai puțin serioase, sau în indiferența și amorțeala ce cu prisosință se arată la multe din sufletele acestor soboare.

Ci ele mai mult decât oricând trebuie să fie locurile, în cari mințile se frământă neconținut, sufletele își cheltuiesc cel mai mare prisos de puteri pentru înțelegerea și deslegarea celei mai de căpetenie probleme a școlii românești, care este păstrarea și întărirea limbei strămoșești, singură capabilă să scoboare în milioanele de suflete cultura și desăvârșirea românească.

Nu înțelegem a fi exclusiviști, dar nu putem păcătuî împotriva vieții neamului nostru.

Căci astăzi, când sub vălul ascuns al darului danaic, ce se îmbie dascălilor noștri, se caută a se sdrobî orice puțință de înaintare a noastră, dascălii români siliți de o nevoie mai tare decât toată strălucirea pierzătoare a monetelor ungurești, trebuie să-și facă prin aceste conferențe datoria sfântă care-i obligă față de sufletul neamului lor. Și aceasta este numai una: hotărîrea *cultivării cu îndărătnicie statornică a limbei*, care două mii de ani a hrănit neîntrerupt conștiința noastră românească. Pentru că temeiul vieții oricărui popor este *limba* lui. «Ea este forma cea mai înaltă, în care se poate exprima mai frumos și mai deplin sufletul

unui popor. Limba cuprinde într'o formă înțeleasă vecinic de toți, întrebuițată neconținut de toți, întreaga viață a poporului care o vorbește.

Limba pe care o vorbim acuma nu este numai limba românească de astăzi; ea este ființa vie care ne vine din timpurile cele mai depărtate ale trecutului nostru, ea este cea mai scumpă moștenire a strămoșilor cari au lucrat, generație de generație, la elaborarea acestui suprem product sufletesc. Strămoșii noștri au muncit și au asudaț, și dacă astăzi nu mai putem vorbi cu ei, ne putem închipui ce au fost ei, înainte de toate din această limbă românească, în care și-au coborît sufletul și care trăește până astăzi, pentrucă generație după generație au îmbogățit-o, spre a o trimite mai bogată, mai curată și mai glorioasă celor cari vor veni după ele».¹

Și dacă astfel glăsuește despre limbă un mare învățat al neamului nostru, firul ei nu se poate rupe aici, ci mai ales avem datoria să-l continuăm astăzi cu îndoite silințe, pentru a ne face vrednici de cinstea lor și a urmașilor noștri, cari așteaptă dela noi aceleași fapte de vrednicie statornică. Căci numai limba este legătura *sfântă*, care face unitatea vieții sufletești a tuturor părților neamului, îndreptându-l spre culmile luminoase cătră cari au pornit înaintașii noștri cinstiți.

Nu ne putem amăgi, fără îndoială, de strălucirea materială a unei clipe problematice, ci în chip firesc din sufletul nostru trebuie să răsară hotărîrea nestrămutată a aducerii jertfei mărețe pentru viața neamului nostru, ale cărui milioane cu sufletul încleștat ne roagă, să nu le înstrăinăm copiii, ci să începem munca spornică de mântuire românească.

Și așa fiind, va trebui să înțelegem, că puvoicul șovinismului nu-l putem și nu-l vom putea oprî niciodată. Stăpânitorii noștri nu vor încercă nici când să se lase de

¹ cf. *Iorga, Lupta pentru limba românească. București. 1906.*

gândul maghiarizării. Ei vreau să fie mulți pentru a putea stăpâni, dar mai ales pentru a putea trăi. «Mulți însă, nu prin creșterea naturală a unui popor bine organizat, trăind în fericire, ci pe calea cuceririi de rasă a elementelor străine ce le stau împrejur».

Maghiarizarea nu este pentru dânșii o chestie de ambiție, ci chestie de vieață. Și a-le cere să nu maghiarizeze, înseamnă a-i ruga să ne facă sacrificiul dispariției lor».¹

Noi știm de altcum, că întâia rațiune prin care un popor poate egemoniza pe altul, este *superioritatea morală*.

Înțelegem și aceea, că un popor poate să fie aservit altuia prin puterea brută, ori prin lustrul civilizațiunei sale. Dar în urma superiorității rasei noastre, a trecutului nostru nestrăbătut de îndepărtat și glorios fără păreche, a limbei noastre de armonie, și a conștiinții numărului covârșitor, noi nu mai putem fi supuși nici unui neam.

Cultură străină, cultură artificială nu se poate impune și nici măcar împrumută unui popor de trei milioane, conștient de puterea de vieață ce bate în sufletul lui.²

Desvoltarea noastră însă, se împiedecă în mod simțitor prin aceste tendințe, și aceasta este nevoia care ne silește la căutarea *tuturor* mijloacelor posibile, în școală și ori unde, pentru validitatea deplină a limbei românești în sufletul copilului. Căci numai aceasta poate aduce acea *cultură națională*, care asigură dăinuirea noastră pe aceste moșii de două ori milenare.

«Când un popor — spune Iorga, — își dă seamă, că vieața ce bate în milioane de inimi, ce luminează în milioane de minți, nu se aseamănă cu vieața altor neamuri și că e vrednică să fie păstrată pentru desăvârșirea și

¹ cf. Iorga, Cuvinte adevărate. București. 1904. p.

² cf. Eminescu, Scrieri politice și literare. București, 1905 p. 42 și urm.

armonia lumii, că ea cere forme particulare pentru a fi statornicită, recunoscută și admirată, când, după multe cercetări răbdătoare și puternice avânturi, aceste forme *se află* și când individualitatea fiecărui scriitor se desface din acest fond adânc și larg al rasei sale, conștient de însușirile ei — atunci, dar numai atunci trăiește cultura națională...» Și *legitimarea* existenței noastre, numai în întemeierea acesteia stă. Iar *limba* națională este organul ei de căpetenie.

Această cultură vine în locul întâi, ce e drept, din școli. Aici însă terenul se strâmtează acum în urma legilor nouă de astăzi și a celor cari vor urmă. Dar nu de tot.

Rămân, pe lângă altele, acele ore de limbă română și istorie bisericească, cari pot și trebuiesc folosite de aici încolo de o sută de ori mai bine, decât până acum. Iată deci o problemă de căpetenie a conferențelor învățătorești din anul acesta. Mai este apoi al doilea teren al cultivării limbii, care stă afară de școală, în *familie*.

Tocmai mă gândesc la acel substanțial tractat cumințe scris de Dr. *P. Șpan*, în «*Vatra școlară*», care vine ca o îndrumare înțeleaptă pentru vremurile de viitor ce vor urmă. El arată foarte lămurit rostul mare al familiei, al vetrei părintești în întemeierea culturii naționale. Și este vrednic să i-se facă din partea întregii tagme dascălești einstea unei cetiri serioase și temeinice, pentru lămurirea chemării ei grele în zilele viitoare.

«Căci școala (așa cum va fi de aici înainte) n'are nici o putere asupra familiei, când familia *este* în adevăr, și focul unui ideal arde pe vatra ei, nestâns din vechile timpuri ale strămoșilor. Aici în familie să se găsească tot ce cartea românească dă mai bun și mai sănătos, aici să se găsească adevăratul cult pentru limba, literatura și cultura națională.

Iar pentru cei săraci și neluminați dela sate, rolul cultural al părintelui de familie e chemat să-l aibă *preotul*

care va sluji tot românește și *învățătorul*, asupra căruia nimeni n'are nici o putere *acasă la el*.

Atunci, dar numai atunci, se va putea privi cu liniște la orice legi pentru «desnaționalizare».¹

*

Acestea sunt gândurile, cari mai mult decât ori când trebuie să ne ispitească mintea de adevărați dascăli ai neamului în conferențele ce vor urmă, pentru paralizarea zilelor grele ce se pregătesc împotriva vieții noastre românești.

¹ Iorga, o. c.

Cultura învățătorimii noastre.

I.

Între problemele cele mai importante, cari preocupă în vremea din urmă neamul românesc din această țară, și chiar am putea spune că în aceeași măsură și pe Românii în afară de granițele politice ale patriei noastre, e desigur problema școlii românești.

Dacă am stăruî asupra motivelor, cari determină aceste preocupări, atât de intensive și însuflețite în cuprinsul lor, ar fi ușor să aflăm, că ele au o nuanță comună, o notă universală, care se întîmpină în viața sufletească a oricărui popor. Sunt îndemnurile firești, cari răsar de câteori un neam își dă seama de rostul existenței sale, de nevoia unei vieți sufletești superioare, prin care un popor se poate înălța la cele mai strălucitoare culmi de mărire și stăpânire statornică, și care în acelaș timp, e cel mai sigur și mai puternic mijloc de apărare împotriva opresorilor, împotriva celor ce calcă drepturile divine și firești, statornicite deopotrivă pentru neamul omenesc de pretutindeni.

Pentru această superioară viață sufletească, care oglindește civilizația și deci puterea de stăpânire și de cucerire, cheltuesc diferitele popoare conștiente toată energia și puterea creatoare pe care o pot avea.

Dela măsura în care un popor știe să folosească această energie a sufletului său pentru alcătuirea unei culturi trainice, frumoase și specifice, care să poarte toate notele distinctive ale însușirilor sale deosebitoare, deci *naționale*, și care totodată e în stare să exprime în chip artistic gândirile și frământările cele mai adânci și subtile ale geniilor universale, delo măsura deci în care poate robî prin creațiile sufletului său privirile neamurilor civilizate atârnă puterea, vrednicia și superioritatea lui.

È firesc deci, ca luptele pentru cultură ale unui popor să arate gradul conștiinței la care s'a putut ridica, sau ca această conștiință mai mult sau mai puțin puternică să determine chiar măsura luptelor culturale și mijloacele prin cari se poartă aceste lupte.

Și cum din timpurile cele mai îndepărtate școala a fost socotită drept cel mai eminent mijloc pentru alcătuirea unei civilizații, unei culturi sufletești, singura sau cea mai puternică formă prin care trăește, se afirmă, și stăpânește un popor, eră natural, ca această instituție să formeze centrul preocupărilor statornice ale popoarelor în tot cursul dezvoltării lor.

Pentru această școală, care îndeplinește cea mai înaltă și mai frumoasă problemă: a educației sufletești, care creiază minunata putere ce se chiamă *cultură*, prin care se biruiește, și care constituie cel mai glorios titlu de mândrie și de podoabă pentru un popor, s'au purtat cele mai conștiințe și mai stăruitoare lupte și s'au adus cele mai curate și mai însuflețite jertfe.

Nu este popor, cu o anume civilizație și ridicat la nivelul unei conștiințe oarecare, care să nu poată arăta în filele istoriei sale o pagină frumoasă din stăruințele lui pentru înălțarea acestei instituții, păstrătoare a sufletului și culturii sale.

Istoria neamului nostru deasemenea e în măsură să arate, cu deosebire în veacurile din urmă, splendide pagini, de muncă desinteresată și continuă, de senină și caldă însuflețire pentru școala românească, pagini, cari vor forma o vecinică mărturie pentru spiritul de luminată înțelegere și vrednicie al înaintașilor noștri. Am arătat-o aceasta, cu altă ocazie.¹

Niciodată însă sufletul nostru n'a tresărit mai puternic, n'a fost înfiorat mai adânc, decât cu doi ani în urmă, când după repețite atacuri pline de ură implacabilă și cu urmări

¹ Cf. «*Telegr. Rom.*» Nrii 74 și 75 din 1907.

dezastruoase pentru cultura noastră am primit cea mai puternică, dar în aceeaș vreme și cea mai barbară lovitură din câte se pot inventa prin mintea înăcrită de cea mai înverșunată și draconică pornire împotriva ființei și a culturii noastre.

Dar tocmai această lovitură a făcut, ca milioanele de suflete românești să fie sguđuite de aceleași puternice înfiorări ale primejdiei mari, care atinge cea mai scumpă comoară a unui popor, și să se ridice la acel nivel al însuflețirii, care se întimpină numai la neamurile superioare, cu o civilizație, care merge departe în trecutul lor sbuciumat.

Această mândră însuflețire, prin care conștiința puternică și sufletul superior al neamului nostru au ieșit iarăși la iveală în cea mai frumoasă înfățișare a lor, a adus roade minunate, cari vor forma cele mai glorioase părți din istoria stăruințelor și jertfelor neamului românesc din Ardeal și Țara-Ungurească pentru apărarea culturii sale naționale, propovăduită și hrănită prin aceste școli.

Acest spirit al însuflețirii dăinuește și astăzi, și preocupările serioase și febrile, cari agită mințile frunțașilor și chiar ale masselor românești în chestia apărării școlilor formează cea mai pregnantă caracteristică a vremilor de azi.

Interesul cald și potențat, care se manifestă astăzi, atât în cercurile oficiale, cât și în larga opinie publică românească, pentru acest altar al științei și culturii noastre, dovedește, că școala e pentru noi, ca și pentru alte popoare, cea mai importantă instituție, de a cărei înflorire sau lăncezire e legată înaintarea sau căderea noastră.

În considerația acestei importante extraordinare, credem că săvârșim un lucru de o utilitate deosebită, dacă ne permitem să atingem în cele următoare, chestia culturii învățătorimii noastre.

Școala românească e astăzi în cel mai primejdios stadiu al evoluției sale istorice. Dispozițiile unei legi lip-

site de orice rațiune pedagogică, deadreptul absurdă prin tendința și conținutul ei, surghiunește mințile tinerilor băieți, strivind în chip barbar însușirile nobile ale unor suflete crude și încă nedesvoltate. În urma programei cu care este siluită, ea este condamnată să servească numai maghiarizarea, prin care se urmărește în chip statornic și îndărătnic nimicirea sufletului nostru românesc. E silită deci, prin forță majoră, să contribuie chiar ea la sinuciderea sa, și dacă stăpânitorii de mâne vor fi înfierbântați de aceleași dorințe și utopii, ca infatigabilii prepotenți de astăzi, e mai mult decât sigur, că școlile noastre populare vor avea să îndure cele mai grele persecuții din câte se pot închipui, și cari fără îndoială, oricât de recalcitranți am fi, o vor duce la ruină. Numai schimbarea situației politice, prăbușirea sistemului corupt și furios, și inaugurarea unei direcții sănătoase și echitabile, ne vor putea scuti de priveliștea sfâșietoare a tragediei școlilor noastre.

Și totuși, chiar în această situație atât de execrabilă avem un factor puternic, care și dacă sistemele de guvernare de azi, atât de dujmănoase pentru noi, ar dăinui, e în măsură să păstreze oricând caracterul de adevărată educație al școlii, să susțină totdeauna frumosul rol celare, de cultivatoare și păstrătoare a spiritului și limbii noastre românești.

Acest factor atât de însemnat și puternic este *învățătorul* nostru, învățătorul *român*.

E cunoscută strânsa și fireasca legătură dintre școală și învățător, și în special influența de o putere magică, ce o poate exercita acesta în urmărirea problemelor sale, asupra dezvoltării sufletești a elevilor săi.

Psihologia individuală și etnopsihologia verifică pe deplin această afirmație și poate aduce nenumărate exemple în sprijinul ei.

Odată lămuriiți cu desăvârșire asupra acestui adevăr, nu mai încapem îndoială, că toate sbuciumările și stăruin-

tele asidue ce le manifestăm astăzi în interesul școlii, trebuie să se îndrepte în mod necesar și statornic spre învățătoria noastră, singura putere, care în faza actuală poate da viață sau poate întuneca această instituție culturală.

Soartea viitoare a școlilor noastre o hotărăște învățătoria aceasta, căreia îi revine astfel una dintre cele mai frumoase și mai sublime sarcini din câte se pot întâlni, aceea, de a fi, în vremile de vișor și primejdie mare, straja și luptătoarea neadormită pentru apărarea sufletului neamului, amenințat cu strivire completă, și scoaterea biruitoare a acestuia din vâlmășagul și vârtejul aprins al acestei răsboiri cumplite.

Prin o luminoasă și neînfrântă conștiință națională, de care nicicând n'am avut nevoie mai mare decât chiar în vremile acestea și cele viitoare, învățătoria noastră, însuflețită de cea mai caldă iubire de neam, va înscrie prin lupta aceasta grea dar foarte înălțătoare cea mai glorioasă și mai strălucitoare pagină în istoria luptelor noastre nesfârșite, și un neam iubitor, din vremile viitoare, o va încunună cu aureola celei mai curate și mai senine recunoștinți, eternă și sfântă.

Precizând astfel rolul învățătorimii noastre în lupta mare ce vom avea s'o purtăm pentru păstrarea nefalsificată a culturii noastre românești, și recunoscând extrema importanță, hotăritoare chiar, a acesteia, vom căuta să stabilim condițiile, cari o pot face vrednică de acest rol, respective, vom căuta să ne dăm seamă, prin ce va fi în măsură învățătoria noastră să câștige această biruință, glorioasă deopotrivă pentru ea și neamul din care face parte. Ne vom ocupa deci în cele următoare de cultura ei.

II.

Dacă ne-am permite să aruncăm o privire retrospectivă asupra desvoltării acestei tagme, ea n'ar putea merge departe în veacurile depărtate. Cauza se află cu ușurință, dacă ne dăm seamă de împrejurările în cari a trebuit să se desfășure viața neamului nostru, sub toate raporturile.

Trăind, dela începutul formării noastre, sub diferite stăpâniri străine, posibilitatea unei vieți libere, neîncătușate în piedecile barbare ale iobăgiei, ne-a fost confiscată în așa măsură, încât veacuri de-arândul nu s'a putut înfiripă nici măcar un slab curent de viață sufletească conștientă. Deși ideile conducătoare nu lipsiau, libertatea individuală și colectivă fiind sugrumată, nu se arătau perspective pentru o străbatere mai întinsă a acestor idei mântuitoare. În vremile când stăpânitorii au aruncat câteva fărâme din această libertate și înaintașilor noștri, adierile unui vânt de primăvară caldă a început să trezească sufletele aproape moarte ale celor legați de glie, chemându-i la viață nouă, la viață luminoasă. Atunci cartea, cu slova ei înțeleaptă, a început să scoboare treptele aurite ale palatelor și să între și în colibecele celor umiliți, înfrățiți de veacuri cu durerea și întunerecul. Au răsărit între ei atunci câțiva cu suflete mai tari și mai spontane, cari și-au luat rolul de povățuitori, acum în temeiul noui solii a cărții, ai fraților de un sânge. Când au ajuns la un anume grad de pricepere și conștiență, când și-au dat seama, că ființarea lor va putea dăinui numai în marginile unei organizații oricât de simple, în care unul să aibă conducerea, nevoia unei orientări și luminări își făcea cărare tot mai largă. Biserica luă ființă și țăranul strivit află în ea izvorul de alinare și de întărire. Cel mai isteț, în cunoștința unor rugăciuni învățate fără carte dela călugări știutori, eră preotul. El povățuia, el îndreptă și ai lui ascultau. Ascultau cu sfințenie și evlavie. Acest preot eră *dascătul* lor, cel dintâi

dascăl al neamului românesc. Monografia dascălimii noastre numai dela acest *preot* poate porni.

Școala, în care învăța acest dascăl eră *biserica*. Aceasta a rămas până târziu locul unde se împărtășia înțelepciunea bucoavnei și dulceța cântărilor sfinte. Abiã prin veacul al XVII-lea răsare *școala*, cu problemele ei, deosebită de biserică. Programa ei, potrivit împrejurărilor și stadiului de dezvoltare în care se află cultura acelor vremi, eră îngustă, mărginindu-se numai la cetit și cântare. Mai târziu s'a adăugit și scrierea. Căci aceasta eră pregătirea dascălilor, cari, firește, nu puteau da mai mult decât aveau și decât primiau ei în «seminarul» mănăstirilor.

La atâta se reducea învățătura acestor dascăli, fără pretenții de a stăpâni sau determină curente culturale ori politice, la cari de sigur s'ar fi gândit, dacă neamul nostru ar fi avut în vremile acelea o independență oarecare și un grad de conștiență, potrivit acestei independențe sau libertăți.

Lipsind acestea, se înțelege, că nici nu se putea cere unui popor robit dascăli luminați și școli organizate, pe care oricât le-ar fi dorit, nu-i eră îngăduit nici măcar să se gândească la ele.

În lumina acestor cunoștinți restrânse ni se înfățișează dascălul român până aproape de secolul al XIX. E adevărat, că încă mai înainte, prin veac. XVII. principii Ardealului, pentru a facilita tendințele lor de calvinizare, întemeiau școli prin diferite orașe, reședinți ale lor, sau ale vlădicilor noștri, ele însă nu prea erau cercetate de Români, fie din pricina depărtării lor, sau a scopurilor străine și chiar dușmane ce le urmăreau. Așa de pildă în Făgăraș există încă dela 1657 o școală normală (pedagogică), împreună cu un seminar teologic, pe seama Românilor din Țara Oltului.¹

¹ Pokoly, *Magyar-protestans egyháztörténeti adattár*. VIII. évf. Budapest, 1910. Vezi și Bunea: *Mitropolitul Sava Brancovici*. Blaj, 1906, pag. 62.

Oricine dorià să ajungă învățător, sau preot în aceste părți trebuià să treacă mai întâi prin această școală. Aici, deci, în comunele oltene, s'ar fi putut întimpinà preoți și învățători cu cunoștinți mai întinse, prin cari s'ar fi pornit o puternică mișcare culturală. Cum însă istoria noastră nu poate înregistra o astfel de mișcare, putem spune cu hotărîre, că și băncile acestei școli vor fi fost ignorate din partea Românilor olteni, candidați la dascălie și preoție, tocmai în urma proselitismului îngust și primejdios ce-l aveà în vedere.

Acești candidați, călăuziți de un nobil și trainic spirit de conservatism, au rămas deci mai bucurosi acasă în satul lor, învățând dela cei bătrâni rugăciuni de închinare și slovenind cu stăruință buchile bucoavnei bătrâne, în așteptarea unor zile mai bune.

Așa s'a întâmplat, ca acești dascăli de pe vremi să aibă un capital intelectual foarte minimal, fără orientări mai largi, mărginiți chiar numai la elementele primitive ale culturii omenești.

Însă, dacă ei nu s'au putut ridicà în lipsa unei adevărate pregătiri la o cultură și o activitate mai pronunțată, în schimb, au îndeplinit prin vrednicia și stăruința lor un rol cu mult mai înalt, mai frumos, și mai folositor, acela de a fi fost, alături de preoți, păstrătorii și cultivătorii harnici și neobosiți ai vechilor tradiții românești, prin cari ni-au conservat neatinsă individualitatea noastră etnică. Ei au fost străjerii și hrănitorii producțiilor artistice ale înaintașilor, și lor le revine strălucitoarea cinste de a fi susținut deapururi vie și neatinsă flacăra sfântă a iubirii de neam lege și limbă, în sufletul mulțimilor îngenunchiate sub povara celor mai grele asupriri.

Candela acestei întreite iubiri sfinte prin ei a fost ocrotită și dată nouă ca cea mai scumpă moștenire.

Acestea sunt atribuțiile adevărate, cari caracterizează mai deplin pe dascălul vremilor bătrâne, și în această

aureolă senină îl învăluie și *Goga*, când spune atât de frumos, atât de cuprinzător și plin de duioșie :

...«Și 'n ochii tăi văd strălucind scânteia
Din focul mare-al dragostii de lege,
Ce prin potopul veacurilor negre
Ni-a luminat cărările pribege».

Versurile acestea cuprind cea mai caldă apoteoză, din câte se pot aduce, în cinstea dascălilor din veacurile apuse.

Cu aceste atribuții i-a apucat veacul al XIX-lea, care a fost sortit să schimbe cu desăvârșire situația de adâncă umilire a neamului nostru, sub toate raporturile, și astfel cu ea deodată și a dascălimii.

Vântul de largă libertate pornit cu iuțea fulgerătoare din apus a răsbît și la noi, prefăcând în puzderii netrebnice feudalismul și tirănia înverșunată a celor optsute de ani însângerați. Revoluțiile, cari au aprins în chip uimitor conștiințele amorțite și încătușate, aveau să fixeze în istoria tuturor popoarelor europene începutul unei epoci noi, unei epoci mari și marcante, de adevărată prefacere și renaștere, atât politică, cât și culturală, socială și economică. Viața sufletească ajungând din nou în alvia sa, energia socială și puterea de creație, zăcute atîta vreme sugrumate în masele inconștiente și lipsite de libertate, se desfăceau cu putere extraordinară, dănd naștere unui uriaș curent de activitate și muncă prodigioasă pe toate terenele vieții publice.

III.

Sub puterea acestor idei luminoase, cari cucereau prin noutatea și vraja lor aproape magică, firește, că noi, scoborîtorii celui mai iubitor popor de libertate și cultură, nu puteam rămînea nemișcați. Am luat atunci lupta cu însuflețire și vitejie vrednică de admirație, și ea ne-a adus biruința, câștigată însă mai mult prin concursul împrejurărilor și al curentului, care stăpînea și agită atunci sufletele milioanei răsvrătite.

La acest dat pornește mișcarea de renaștere a neamului nostru, în toate direcțiile, cu o stăruință infatigabilă și aproape neînchipuit de fecundă.

Vieța noastră politică și culturală, bisericească și națională, ia acum drumul, care duce la o organizare temeinică, în puterea căreia neamul românesc își croiește instituțiile chemate să-i asigure și să-i desvoalte cultura sa specifică.

Biserica primește o organizație trainică, și cu ea deodată și școala. Spiritul creator, gigantic și genial al lui *Șaguna*, a știut da cea mai pricepută și mai serioasă soluție problemelor și nevoilor mari, cari sbuciumau vieța neamului nostru. Având în vedere cultura poporului, îi trebuia înainte de toate o preoțime și o dascălime luminată.

Ni-o creiază prin înființarea seminarului, cea dintâi școală, care, după veacuri de lungă și întunecată dibuire, prin rosturile ei sigure crește o învățătorime în spiritul unor învățături potrivite chemării ei și împrejurărilor, cari le-au dat naștere.

Cea dintâi învățătorime cu carte a fost deci crescută de *Șaguna*. La început, firește, cultura ce li se dă se mișcă în cadre foarte înguste, tocmai pentru că eră nevoie să se țină seamă de cunoștințele lor pregătitoare, cari în lipsa școlilor populare se reduceau aproape la zero.

Cu vremea aceste cadre se lărgiau tot mai tare, așa, încât cultura lor se amplifică mereu în proporția desvoltării școlii și a științelor, cum și în măsura rolului tot mai însemnat al învățătorimii.

Astfel avem o dascălime, a cărei pregătire pedagogică eră în conformitate cu trebuințele școlii, cu situația ei de propoveduitoare a învățaturii, și în armonie cu pretențiile culturii speciale și generale ale timpului în care trăia.

Și dacă retribuția ei materială eră disparentă față de a dascălilor de azi, totuși călăuziți de sentimentul sfânt al datoriei față de neamul lipsit de povață și ban, cei de

atunci își împlineau cu o rară căldură și abnegație misiunea lor înaltă, căreia nu întârziă nici odată să-i vie din partea neamului recunoștința sinceră și duiosă, singura retribuție înaltă, care scoboară în suflet mulțămire și hrănește în chip minunat îndemnul de muncă și jertfă sfântă pentru înaintarea și fericirea celor rămași în urmă.

Această înfățișare o păstrează dascălimea românească până în epoca contemporană. Acum însă, în urma preferențelor cari au urmat în toate domeniile, și cu deosebire în domeniul politic și cultural, se schimbă și situația de până aci a dascălimii în multe privințe.

Statul revendică pentru sine tot mai mare influință și începe să iee din drepturile rezervate pe sama bisericii. După aceea, cu desconsiderarea desăvârșită a autorității bisericesti fixează legi, cari să servească scopuri străine de ale școlii, iar învățătorii sunt puși sub tutela și discreția unor organe, cari totdeauna au privit în noi personificarea dușmăniei și a urei implacabile, pe spulberătorii unor visuri, cari îi chinuesc în proporții exasperate. Iar legile din urmă șterg aproape total drepturile noastre asupra școlii și învățătorimii.

Pe de altă parte cultura dascălilor noștri, ținând seamă de progresele culturii în toate domeniile activității omenesti, nu mai eră suficientă. O întregire, o lărgire a ei, o cereau nevoile sufletești ale poporului, cari erau acum cu mult mai urcate, dar o impunea și statul. Se face astfel un pas înainte, un pas însă destul de mititel, în comparație cu epoca lui Șaguna, după cum se va vedeă din cele ce urmează. Căci acum am ajuns la dascălimea contemporană, a cărei cultură vom căută s'o fixăm cu cea mai strictă obiectivitate.

Șaguna cerea, celor cari voiau să ajungă învățători, două sau trei clase medii. Și chiar numai în lipsa contingentului reclamat de școlile, cari se sporeau în măsură deosebită, primea și candidați cu pregătire mai inferioară.

Căci știind aprecia după cuviință misiunea înaltă, ce aveau s'o săvârșească aceștia în mijlocul poporului, numai personalități luminate îi puteau da garanța unei activități conștiente și serioase, bogată în rezultate culturale și naționale.

Astăzi, grație puternicului curent de înviorare culturală, care a străbătut și în masele poporului nostru, avem un număr destul de considerabil, și am putea spune chiar un surplus de tineri cu carte, cari s'ar putea dedica acestei carieri. Și ce se întâmplă până în anii din urmă? Țăranii noștri, în dorul aprins de a și face copiii «domni», îi trimeteau la învățătură, fără a ține seamă de calitățile lor sufletești. Astfel se întâmplă, că băieți mediocri, fără însușiri și fără dragoste de carte, dar cari ar fi putut face ispravă foarte bună apucând alt meșteșug, s'au poticnit chiar la cel dintâi sau al doilea an de școală medie, fără a putea răsbî mai departe. Ce fac acum părinții lor? Ispitiți mereu de strălucirea unei slujbe domnești le părea rău să întoarcă copilul acasă, despre care credeau, că ocupațiile țărănești îi sunt nepotrivite, și chiar păgubitoare fizicului său adaptat altui mediu, și pentru a avea totuși un anume folos pe urma banilor cheltuiți, nu voiau să renunțe cu nici un preț la planurile lor. Cum însă una sau două clase medii erau cu desăvârșire insuficiente pentru îmbrățișarea unei cariere intelectuale avuabile, își credeau aproape risipite iluziile. Atunci, întocmai ca marinarul, care se acață de ultima scândură a corăbiei sfărâmate în vârtejul valurilor furioase, își luau drumul spre seminar. Deși nu le părea chiar splendidă slujba de dascăl, aveau totuși senzația, că prin acest act visul lor ia ființă, măcar în parte.

Așa a ajuns seminarul să aibă, din necesitate, un însemnat număr de tineri neisprăviți.

Cu o învățătorime, care eră lipsită de pregătirea reclamată prin rolul ce avea să-l îndeplinească, nu se puteau însă deslegă problemele de cultură ale școlii, și nu se putea arăta un progres vădit față de epoca lui Șaguna.

E adevărat, că seminarul, prin lărgirea organizației sale, și prin profesorii ce și i-a putut câștiga, a căutat să umple aceste lacune prin o creștere și instrucție cât se poate mai solidă și mai întinsă. Ori câtă stăruință însă s'ar fi pus aici, și ori câtă dragoste de carte ar fi dovedit tinerii acestei școli, eră peste puțină să se clădească un edificiu cultural tare și trainic, odată ce lipseau temeiurile pe cari să se înalțe. Când s'a recunoscut aceasta, a început să se facă o anume selecție, dar nu deplină. A trebuit să vie statul și aici, și să fixeze el minimul de patru clase medii. Astfel ni-a adus un folos neprețuit, pe care noi îl vedeam înaintea, considerații însă, cari atingeau interese private, l-au făcut să întârzie multă vreme, în paguba noastră. Astăzi deci candidații noștri de învățători intră în seminar cu aceeași pregătire, ca aceia din pedagogiile statului.

Și cum durata instrucției speciale e acum de patru ani, trăim în convingerea, că viitoarea dascălime românească va putea sta cu vrednicie sub raportul cultural alături de învățătorimea oricărui neam luminat, și va fi în măsură să satisfacă pe deplin îndatoririlor sale de luminare și îndrumare sănătoasă și binefăcătoare.

Aprecierea aceasta însă, cade în competența scriitorilor de mâne. Noi rămânem la dascălimea actuală, care formează obiectul preocupărilor noastre. În zugrăvirea acesteia vom releva, cu cuvenită nepărtinire, calitățile cari o împodobesc; nu ne vom sfii însă a face și pomelnicul scăderilor, cari de sigur vor avea darul să provoace mai mult sau mai puțin sgomotoase murmure de nemulțămire, sau chiar de protestare.

Niciodată însă astfel de proteste n'au fost în stare să rehabiliteze reputații sfărâmate, sau neexistente, ori să răstoarne adevărul din jițul său de aur. Noi nu trebuie să scăpăm din vedere principiul înalt, exprimat atât de limpede de istoricul Iorga, când spune, că «poleind păcatele unui neam (sau unei tagme zicem noi) cu lingușiri, îi facem cel mai prost serviciu posibil».¹

¹ Cf. Neamul românesc în Ardeal și Țara unghurească. București, 1905, 2 vol. prefața.

E firesc deci să nu tănuim aceste păcate, ci dimpotrivă, să le desvălim și să căutăm o înlăturare cât mai grabnică a lor, căci altfel ele vor fi o vecinică piedecă în dezvoltarea noastră, întinzându-se ca o pecingine urită, care de sigur ne va oprî în loc și ne va înghiți.

IV.

Să începem cu vieața din seminar. Tinerii candidați, cei mai mulți, dacă nu aproape toți, feciori de țărani năcăjiți, vin aici cu dorința de a-și câștiga o carieră. Cu pregătire variată, care uneori e mai mult decât modestă, cu inclinații și însușiri diferite, ei se aștern pe muncă. Profesorii își țin cursurile, elevii ascultă și învață. Unii serios, alții cu mai puțină însuflețire. Căci vocația e o însușire, care nu se câștigă prin carte, ci vine cu firea omului. Astfel se întâmplă, ca oriunde, că studiile pedagogice sunt pentru o seamă de inși plicticoase, sau chiar fade. Aceștia își caută distracții. Se găsesc ușor. Faci plimbări, exerciții muzicale, sau în cazul cel mai rău, iei o carte de cetit, ori îți permiți luxul unor îndeletniciri mai subțiri. Astfel se întâmplă, că prin influența unor elemente puțin disciplinate și echilibrate, lipsite de îndemnurile unei studieri serioase, se înstăpânesc moravuri ușurele, cari nu pot fi înăbușite prin reglementări și pedepse.

E adevărat, că exemplarele acestea sunt puține, dar tot sunt în măsură să cangreneze. Întocmirile seminarului încă ar putea fi invocate drept piedecă în calea dezvoltării întinse a elevilor.

Acest argument însă e mai puțin grav, decât cel care se poate pune în sarcina elevilor, de a nu aveă în porția dorită *spiritul de însuflețire și de interes* potențat pentru studiile lor, cari au să le deă pregătirea specială. E foarte disparent numărul acelor elevi, cari pe lângă lecțiile obligate caută prin sânguință neobosită o complectare a cunoștințelor dela cursuri prin lectură. Cei mulți se mul-

țămesc cu lecțiile profesorilor, cari, din cauza orelor și studiilor multe ce li-se impun, oricât de bine ar fi pregătiți în materia predată, nu pot diseca obiectul ce li-se impune, ci pe lângă expuneri mai scurte sunt necesitați a indica izvoarele, cari au să completeze cursurile lor. Aceste izvoare firește ar trebui consultate de elevi, mai ales că au la îndemână două biblioteci frumoase în seminar, și atâtea afară de seminar, cari le pot oferi din belșug cărțile de cultivare specială. Foarte puțini se lasă însă ispitiți de această îndeletnicire atât de minunată și de potrivită pentru educația și desăvârșirea culturii lor pedagogice.

În schimb cetesc cu un hiperzel curios ziaarele, cari pot avea un rol educativ, până la un anume punct, discutabil. Studiile serioase, cari aduc un folos vădit, sunt rare.

Acestea își au locul în reviste, cari însă nu prea atrag, lipsindu-le știrile de senzație cari plac, interesează și au darul de a mișcă nervii. Literatura frumoasă să citește, dar nu în măsura în care o cer nevoile sufletești ale omului cu pretenții de cultură. Lipsește, firește, de mulțori și gustul, care duce deadreptul la romane de senzații, anoste și inasipide, cari nu pot exercita influență folositoare asupra sufletului, ci dimpotrivă, au nenorocirea de a-l falsifica și a-l corupe.

În anii din urmă, prin despărțirea societății de lectură, care ar fi trebuit să urmeze de mult, a început să răsară în rândurile elevilor pedagogi un frumos curent de însuflețire și muncă serioasă, merit să umple multele lacune în cultura învățătorilor noștri. Pornirile acestea, cari înfățișează în culori senine sufletul viitorilor luminători ai neamului, ne umple de adevărată bucurie, și în acelaș timp ne dau garanța, că dascălii zilei de mâne vor fi niște luptători conștienți și aprigi în luptele noastre culturale, și înțelepți povățuitori ai țărânimii românești.

E însă regretabil, că atâtea tineri cu calități alese, unii chiar de talent, și cu o mare putere de muncă, nu

caută cu destulă tenacitate și seriozitate să întrebuițeze aceste însușiri în cursul celor patru ani de studiu prin lecțiuni private asidue, în folosul lărgirii și complectării temeinice a culturii lor, singura care dă măsura valorii unui om, și deci și a lor. Mai ales că aceste citiri de specialitate sunt pentru un învățător care nu mai poate face din școală un laborator de experimentări după metode și șablonuri învechite și condamnabile, un izvor și o hrană statornică, de cari nu se poate și nici nu-i iertat să se dispenseze.

Dacă în direcția culturii pedagogice nu se poate constată la elevi o stăruință mai pronunțată, cu atât mai mare interes manifestă ei pentru arta muzicală. În privința aceasta seminarul ia înfățișarea unui mic conservator.

Cântarea instrumentală, și cu deosebire cea vocală de ansamblu, e cultivată cu o rară căldură și însuflețire. Rar și drept o minune ar fi, ca trecând pe lângă seminar, în vremea când nu se țin cursuri, să nu fi trezit din gândurile tale de accentele, când dulci și variate, când tari și puternice ale unei voci sau cor disciplinat. Și rezultă, firește, un folos netăgăduit și din aceste preocupări muzicale. Întâi unul special pentru învățători și altul pentru neamul nostru, ajutându-se în măsură simțitoare dezvoltarea sentimentelor lui artistice, și prin aceasta, abstrăgând dela foloasele mărunte, contribuindu-se la nobilitarea sufletului său, la infiltrarea spiritului de sprijin și de jertfă pentru producțiile noastre de orice nuanță, iar în urmăni-se facilitează stăruințele și pentru crearea unei literaturi muzicale naționale, care astăzi ne lipsește încă.

Prin cultivarea artei muzicale sprijinesc și servesc acești tineri, încă din seminar, mișcările noastre culturale, mergând în diferite centre, și chiar la sate, unde prin producțiile ce le dau ridică în chip vădit nivelul moral și intelectual al țărânimii noastre.

Cam acestea s'ar putea spune în generalități, cu privire la vieța de seminar a învățătorilor noștri, ferindu-ne

a atinge și alte puncte și apariții, cari nu aparțin în sensul strict al cuvântului obiectului nostru.

În stăpânirea acestei pregătiri, mai mult sau mai puțin desăvârșite, cum s'a văzut din expunerile anterioare, părăsesc elevii seminarul, ducându-se la sate, ca luptători chemați ai culturii românești.

Acum începe adevărata muncă pentru ei, și aici se poate cunoaște numai, cât e de intensivă strălucirea spadei lor de luptă, și cari sunt vitejii cari o pot purta cu vrednicie și o pot scoate biruitoare din vârtejul acestei svârcoliri uriașe!

Să vedem, cum se desprinde, icoana învățătorilor noștri la sate. Cu cunoștințele câștigate, și după priceperea ce o pot avea, intră în școală, pornind la muncă. Aici o mulțime de lipsuri, cu cari are învățătorul să lupte mereu, și cari nu pot fi înlăturate în grabă. Prima decepție. Își urmează drumul înainte, cu mai mult cumpăt. Vin apoi mizeriile vieții.

Acestea formează o nouă pedecă în calea progresului visat de el. Îl opresc în loc pe o clipă, în urmă se dumi-rește și stăruie înainte. Trebuie să mărturisim, că învățătorimea nici unui neam nu și-a îndeplinit în împrejurări materiale mai grele și mai maștere înalta ei misiune culturală, decât învățătorimea românească. Despre dascălii noștri putem spune cu deplină hotărîre, dar în acelaș timp și cu o notă de adâncă melancolie, că ei au fost în tot cursul istoriei școlilor noastre «apostolii nerăsplătiți ai pâinii», cum caracterizează Goga pe țărani români asupriți.

Și dacă în chinurile statornice ale acestei sărăcii au știut totuș să se jertfească în chip minunat pentru biruința culturii noastre, recunoștința ce le-o datorează neamul va trebui să fie cu atât mai mare, și slava în care va cuprinde numele lor cu atât mai strălucitoare! Viitorul apropiat va pune capăt și acestei sărăcii, și dacă banul celor vor primi este socotit drept un mijloc de corupție și de primejdie, totuș nădăjduim tare, că conștiința națională și

flacăra iubirii de neam va eși biruitoare din acest Scylla și Carybde, fără ca învățătorimea noastră să se facă vinovată de rolul Efiialților și Terziților inconștienți și scârboși...

Revenind asupra cauzelor, cari au împedecat o validare deplină a forțelor învățătorilor noștri, nu vom încetă a recunoaște, că între cele dintâi se înșirue, cum am și amintit, situația lor materială, desigur, foarte puțin strălucită. Condițiile unei vieți cinstite, cari formează preocupările de căpetenie în grijile zilnice ale oamenilor, nu puteau fi ignorate tocmai de învățători. Și cum între în-deletnicirile, cari nu reclamă un capital mai mare la sate, ar fi cele economice, bietul învățător s'ar fi dedat și acestora, meșteșugul său însă nu-i putea oferi timpul reclamat de ele. Astfel, când în șirul nopților de visuri acest suflet trudit țesea la războiul culturii neamului și se gândea cu fiorii unei bucurii sfinte la rezultatele de mâine ale muncii sale, îi răsăriă în aceeaș clipă chipul urît și căscat al sărăciei, care-l chinuia mereu. În urmă se întăriă în el convingerea, că aceasta îi va fi un tovarăș pe care nu-l va putea alungă, și deci începeă să-l privească, dacă nu cu simpatie, cel puțin cu o anume doză de scepticism, sau răceală sumbră. Cu vremea au găsit, totuș, cei mai mulți mijloacele de a se putea scutura măcar în parte de acest tovarăș nesimpatic, și a se ridică la o situație materială, care le îngăduia împlinirea trebuințelor mai imperative.

Să vedem acum cum înțelege acest învățător problemele sale și în ce măsură se crede obligat a satisface nevoilor sale intelectuale de ordin superior?

V.

Cu privire la îndatoririle oficiale, se poate susține, că deși impun o stăruință și o energie de fier, cu deosebire în împrejurările actuale, sunt până la un anume punct cu îngrijire împlinite. Dacă pentru unele studii, cum e limba ungurească, se cheltuie mai mult zel și se risipește mai multă energie, vina o poartă, sigur sistemul; dar trebuie

să se știe, că există îndatoriri cu mult mai înalte decât cele oficiale, și anume, cele cătră sufletul neamului nostru, cari nu pot fi micșorate cu nici un preț. În general în școala de azi instrucția merge adeseori anevoe, și chiar se poticnește, atât din cauza bilingvismului, cât mai vârtos din pricina defectuoziității, care se observă în cultura învățătorilor noștri.

Cunoștințele pedagogice, câștigate în seminar, cari dupăcum am spus încă nu sunt depline, formează singurul izvor dela care își iau învățătorii îndrumări pentru orientarea de nevoie în școală. Izvorul însă, care nu e alimentat prin ploi, dela o vreme sacă și dispore. Și cum cei mai mulți din învățătorii noștri trăesc aproape în tot cursul activității lor numai din zestrea câștigată în seminar, e foarte firesc, ca într'o bună zi, îndată ce nu se mai poartă grijă pentru sporirea ei, aceasta să se epuizeze cu desăvârșire.

Așa se întâmplă apoi, că învățătorul pierde punctele de sprijin și de orientare sigură, ajungând să dibuiască acolo, unde se pretinde o muncă fixată înainte, după legi înțelepte. Căci să nu ne amețim cu visuri și închipuiri. Realitatea e aceasta: *Lipsește cultura pedagogică trainică și întinsă*, singura în măsură să ocrotească de greșeli condamnabile și să rezolve în chip norocos înaltele probleme ale școlii. Învățătorii noștri îndată ce ajung la sate se izolează în cercul ocupațiilor zilnice, și trăind statornic într'un mediu, ale cărei preocupări se învârt în sfere inferioare, ajung în mod fatal să fie influințați și chiar stăpâniți de acesta.

Și dupăce așa zișii intelectuali, cari se pot găsi aici, și în societatea cărora sufletul lor de oameni cu carte s'ar simți mai acasă, nu prea le arată dragoste mare, și nu prea sunt încălziți de conveniri, în cari dominează discuțiile de ordin superior, ba adeseori au diferențe chiar acute, învățătorul se închide și mai tare în «turnul său de fildeș». Astfel izolat începe procesul de destrămare al culturii că-

știgate în anii de școală. Biblioteca, care ar fi chemată să apere împotriva acestei primejdii, lipsește, și chiar dacă e, nu-i poate da hrana potrivită.

Așa ajunge a nu mai avea înțelegerea cuvenită, nu numai pentru chestiile mari, cari agită zilnic vieța neamului nostru, și chiar a altor popoare, ci mai vârtos nici pentru însuș îndatoririle sufletului său. Îndată ce îndemnurile spre o vieță mai înaltă se întunecă, trebuie să urmeze în mod necesar perioada de eclipsă, care biruește și dă cea mai jalnică înfățișare individului, sau tagmei, cuprinsă de inconștiență.

E firesc apoi, ca așunși odată aici, acești oameni să nu mai fie în stare a-și împlini nici rolul lor oficios în măsura cuvenită, devenind în consecință chiar nefolositori, ori constituind o pedecă ei înșiși în calea progresului cultural. Atunci nici stima ce și-o revendică în lungi ieremiade și tirade nervoase nu le mai poate veni din partea celor mulți, ca o recunoaștere și un îndemn.

Căci s'o spunem limpede. *Învățătorii noștri, cu puține excepții, manifestă un interes foarte minimal pentru cultura lor proprie.*

Noi cari învățăm de câțiva ani aceeași meserie, am avut dese prilejuri să ne convingem de corectitatea acestei afirmații. Și e regretabil, și chiar te indignează constatarea ce trebuie s'o faci, că dascălii români, cari conform firii Românului, sunt uneori de o sagacitate rară și înzestrați cu însușiri sufletești, cari lasă departe în urmă pe dascălii oricărui neam, nu pot stă alături de aceștia sub raportul culturii generale și speciale pedagogice.

E o rușine aceasta, care nu se mai poate tolera, și trebuie să începem prin a ne spăla de ea, inaugurând procesul de muncă serioasă, prin care ne putem impune cu vrednicie, storcând respectul care ne compete, în puterea slujbei ce îndeplinim.

E tocmai timpul suprem să se ia această hotărîre, și să se pornească curentul de înviorare și premenire a for-

țelor noastre sleite. Căci astăzi, mai mult decât oricând, cultura hotărăște războiul aprig al indivizilor și al po-
poarelor.

Pentru a justifica afirmațiile noastre de mai sus, cu privire la cultura învățătorimii, n'avem decât să analizăm programa conferențelor învățătorești și să ne reamintim discuțiile cari se urmează aici. E dureros să constați, că cadrele în cari se mișcă această programă sunt atât de înguste, încât nu pot satisface pretențiile unei tagme cu atribuții culturale atât de importante, ca ale învățătorimii.

Prelegerile așa zise «intuitive», cari confiscă în cea mai mare măsură programa, sunt obiectul principal al discuțiilor. Făcute adeseori la întâmplare, cu mai multă ori mai puțină pricepere, și după normele unei pedagogii ruginite, ele nu pot aduce foloase evidente, ci mai mult prilej de vorbărie inutilă și interminabilă. Căci mai ales în criticarea acestor prelegeri ne arătăm forța și talentul, depănând la observări, cu sau fără rost, înțelepte sau ridicole. Lucrările, cari ar mai putea salva reputația acestor conferențe, sunt puține, și lipsind cunoștințele de nevoie sunt în cele mai multe cazuri plate și subțirele.

Lipsind informația bogată și sigură, scoasă din literatura pedagogică modernă, aceste lucrări nu pot rezista nici chiar unei conciliante critici științifice. Ce frumos ar fi să ascuți de pildă într'o conferență pe un învățător tratând o problemă din cele multe ale școlii, sau ale sale, într'un stil limpede și o limbă impecabilă, deslușindu-o cu un aparat critic, prin citații culese, după studiu serios, din scrierile celebrităților pedagogice! Nu-i așa, c'ar fi o adevărată revelație? Ne-am simți înălțați sufletește trăind câteva clipe în sferele de lumină ale științei, care trebuie să ne preocupe în tot cursul activității noastre. Cât de mult s'ar ridică în chipul acesta nivelul cultural, nu tocmai înalt, al conferențelor, și ce foloase neprețuite ar rezultă din această muncă pe seama învățătorilor, pentru cari aceste conferențe

ar fi cele mai minunate locuri de complectare a culturii lor. S'ar putea trece apoi și în literatură, și în alte domenii, cari au interes pentru un om de carte, cu excepția politicei militante, dându-se chiar și numai informații fragmentare, cari în urmă pot fi întregite prin stăruință privată. Pentru că aceste conferențe trebuiesc socotite drept parlamentele învățătorilor unde trebuie să se atingă și să se discute toate chestiile, cari îi privesc în vederea utilității lor extraordinare. Firește, că pentru aceasta ar trebui să aibă o altă organizație și cu deosebire să fie de o durată, care îngăduie răsărirea foloaselor mari ce ți-le pune în perspectivă timpul lung bine întrebuițat. Așa de pildă în România conferențele învățătorilor țin o săptămână.

Astăzi însă, cum am văzut, conferențele nu împlinesc aceste probleme, pentru că învățătorimea nu e în stăpânirea acelei culturi, care e în măsură să le dea o soluție norocoasă și înțeleaptă.

Cauza principală trebuie căutată în împrejurarea, că nu se cetește destul.

E uimitor să constatezi, cât de insuficientă e orientarea învățătorilor noștri în materie de pedagogie, și tot așa și în alte domenii ale științelor. E foarte disparent numărul acelora, cari înțeleg adevărul, că fără cunoașterea pedagogiei și a științelor auxiliare, cuprinse în literatura pedagogică, e imposibil să poți fi la înălțimea chemării tale de educator și sămănător al culturii. Cine ține seamă astăzi de mișcarea literaturii didactice, și câți dintre noi caută să fie orientați asupra operelor acestei literaturi, din care învățătorul trebuie să-și culeagă în mod necesar hrana sa?

Foarte puțini. Să servim cu o dovadă, pe cât de caracteristică, pe atât și de edificativă.

Avem o singură revistă pedagogică, aici la noi, întemeiată pe seama învățătorilor. E «Vatra Școlară». În ce măsură e sprijinită? Din peste trei mii (3000) de învăță-

tori abia 184 s'au simțit obligați s'o aboneze. Cifra aceasta vorbește mai elocvent decât o întreagă carte.

VI.

Vom mai aduce un caz concret, care e în măsură să zugrăvească, nu se poate mai minunat, mentalitatea învățătorilor noștri. Un caz tipic și foarte interesant din psihologia acestei tagme.

Scriitorul acestor rânduri, dându-și perfect de bine seamă de nevoile capitale ale dascălimii noastre, cu deosebire de aceea a unei culturi pedagogice solide și întinse, și-a permis să facă în conferența tractuală din anul 1909 o propunere, în sensul căreia învățătorii să fie obligați a face pentru conferențele anuale un scurt rezumat despre literatura pedagogică a anului din urmă la Români, și încât e posibil și despre literatura pedagogică nemțească și ungurească. Firește, nu puteam cere o icoană complectă a tuturor operelor de interes pedagogic, cari apar, ci măcar a celor mai de seamă. Fiecare ar fi dat un rezumat în măsura interesului și însuflețirii sale.

Folosul enorm ce ar rezultă pe urma acestei ocupații superioare e foarte evident. Am crezut că prin această propunere servesc, nu se poate mai bine, interesele mari ale învățătorilor noștri, fixând mijloacele eminente pentru întemeierea și alimentarea culturii lor, atât de defectuoase astăzi. Veți crede sigur, că propunerea mea a fost primită. Vă înșelați. Iubiții mei colegi au început să se răsboiască, cu o adorabilă naivitate, împotriva acestei propuneri. Se ridică cutare tovarăș din generația bătrână, foarte onorabil dealtfel, dar fără intuiția curentelor de azi, și spune cu o notă de pretinsă seriozitate, că noi nu ne putem avânta la înălțimi așa de vertiginoase, că așa ceva n'ar fi tocmai pentru noi, ci să ne vedem de năcazurile *noastre* (ipsissima verba!) că avem noi destule. L-am ascultat răbdător, și ce răspuns i-aș fi putut da, decât un ușor zimbet

de durere. Vine acum altul. Acesta se deosebește mult de celalalt. E un tinăr cu pronunțate înclinări spre locvacitate. Așa cum se înfățișează, modelat după reguli noi, cu gesturile nu tocmai studiate, nu e nesimpatic. Cunoaște chiar chestiile culturale și literare, adevărat că nu în amănunte, dar asta ce are a face. Pentru un tinăr ca el, superficialitatea se mai poate tolera. N'ai putea spune, că debitează ineptii sau că e insipid. Băiatul a înțeles ce i-ai spus, și e chiar de bun simț, însă îl vezi că propunerea nu-i tocmai convine de.... tinerețele își au și ele farmecul și plăcerile, cari nu se jertesc bucuros de dragul unei păreri. Și să vedeți cum a adus-o de isteț băiatul. Spune, că propunătorul să facă el acest lucru, căci e mai orientat, să-l facă singur, și apoi să le comunice și lor rezultatul muncii sale.

Știi povestea omului, care aveà nevoie să-și facă casă. Se duce la tovarășul său să-l lămurească. Acesta îi spune ce are să facă. Ce se socotește însă omul nostru? Zice, prietine, haide fă-mi și casa acum, eu te voiu privi cum lucrî...

Înaltă istețime! Decât că prietinel nostru a strecurat un zimbet, un gest de înțelegere interlocutorului, și și-a văzut de afaceri. Ce aș fi putut spune și eu acelu tinăr și celorlalți colegi, decât că! «Vă înțeleg, o iubiți tovarăși, și-mi pare rău, că nu vă iubiți propriul vostru suflet».

Vedeți, aceste două cazuri sunt suficiente să arunce deplină lumină asupra stărei sufletești a dascălimii noastre.

Starea aceasta nu e de loc încântătoare, și nu corăspunde nici pe departe rolului și misiunii sale culturale, precum nici trebuințelor arzătoare ale zilei de azi, și mai ales ale celei de mâne.

În urma expunerilor noastre trebuie să declarăm deci în mod apodictic, că *învățătorimea românească actuală n'are cultura trebuitoare, reclamată de pretențiile unui veac luminat cu acesta, în care trăim.*

Cu acestea am fi ajuns la sfârșitul cercetărilor noastre, cari au format obiectul acestui studiu nepretențios. N'am avut intenția ca prin aceste expuneri să jignim anume ambiții, sau să reducem reputația și valoarea acestei tagme, din care și noi facem parte; și dacă totuș s'a întâmplat, ca în cursul lor să spunem adevăruri tari, cari pot răni, și să relevăm scăderi, cari nu ne fac tocmai multă onoare, am săvârșit acestea în conștiința acelei convingeri și credinți cinstite, că desvălind și fixând cu cea mai deplină obiectivitate lipsurile mari, reale de cari suferim, să ne deschidem ochii și să căutăm prin muncă serioasă și înțeleaptă o cât mai repentină înlăturare a lor.

Acum, când școala românească trece prin cea mai critică fază a evoluției sale, când umbrele negre ale cutropirii își joacă dansul macabru de-asupra acestei instituții culturale, amenințându-o cu strivire complectă, dăscălimea noastră va trebui mai mult decât oricând să fie la înălțimea chemării sale. Această înălțime însă nu se poate atinge, decât prin minunata putere a culturii, arma de luptă strălucitoare, care duce la biruință sigură și statornică, la biruința care cucerește și stăpânește.

Un neam întreg, adânc înfiorat de primejdia care se descarcă asupra uneia din cele mai sfinte și mai scumpe comori ale sale, își îndreaptă privirile de grije spre această dăscălime, singura în stare s'o apere și s'o mântuiască. Și dacă existența instituției, care păstrează sufletul nostru, limba noastră, și prin aceasta *cultura noastră națională*, e legată de vrednicia acestei tagme, dăscălimea românească contemporană, înțelegând importanța și greutatea acestei răspunderi mari, nu va putea șovăi, ci va trebui, ca în temeiul unei lupte îndârjite și neînfrânte pentru sufletul românesc să aducă jertfa eroică și glorioasă pe care o așteaptă un neam iubitor și chinuit de gândurile grele ale vieții sale aproape sugrumate.

Atunci istoria vremilor viitoare va face în cuvinte pline de avânt apologia superbă sau apoteoza splendidă

a acelor oameni, cari prin vrednicia lor deosebită au știut lăsa urmașilor neatinsă moștenirea cea mai scumpă a unui popor: *sufletul său genuin*.

În conștiința acestei înalte îndatoriri, și pentru câștigarea acestui titlu de cea mai curată glorie, avem nevoie de o minte luminată prin razele senine și intensive ale unei culturi bogate și superioare, și de-o inimă încălzită vecinic de focul sacru al iubirii de neam.

Acestea sunt condițiile în măsură să înalțe dăscălimea românească ardeleană la treapta unei situații de vrednicie și stimă aleasă, de unde va putea săvârși cea mai conștientă și mai bogată muncă de luptă națională, biruitoare și mântuitoare.

Să le cucerim deci, iubiți tovarăși, prin iubire și stăruință sfântă și neobosită!

(«Telegraful Român» pe 1909).

Părerii cu privire la planul de învățământ oficial.¹

I.

Instituția despre care se vorbește astăzi foarte mult, dar pentru a cărei organizare serioasă se face din nenorocire, foarte puțin, e desigur școala românească. Cetinește aceste rânduri, mulți vor fi ispitiți să creadă, — gândindu-se firește, la însuflețirea cu care comunele românești au hotărât în anii din urmă susținerea școlilor, că afirmația aceasta e cel puțin îndrăzneală, dacă nu nereserioasă. O astfel de judecată însă, e rezultatul unei aparențe cât se poate de înșelătoare, căci realitatea e cu desăvârșire alta. O școală nu e tare, prin jertfele materiale mai mult sau mai puțin naționale cari se aduc pentru ea, ci e tare prin opera de educație sufletească națională ce o săvârșește. Cea mai mare potență la care a putut ridica această educație, dă măsura valorii sale.

Că la noi școala e numai românească, nu și națională, o dovedește nivelul conștiinței naționale foarte scăzut, nu numai al țărănimii noastre, ci chiar și al așa numitei aristocrații intelectuale. Să nu se creadă că denumirea aceasta de «națională» ar însemna o interpretare greșită și imposibilă a problemelor școlii, că noi ar trebui, în situația de azi, să punem școala în slujba unui ideal politic. Așa ceva nu numai că n'ar fi rațional, ținând seamă de caracterul ei educativ, ci între împrejurările în cari trăim, chiar ceva cu desăvârșire peste putință.

A cere dela școală să fie națională, înseamnă a te pune exclusiv pe punctul de vedere al pedagogiei mo-

¹ Plan de învățământ pentru școlile populare. Sibiu, 1909. Tiparul tipografiei arhidiecezane.

derne și nici decum pe acela al politicii militante. Pedagogia spune că copilul aparține unui popor, care e o naționalitate, și prin urmare el trebuie crescut pentru aceasta în prima linie. Când zicem deci școală națională, înțelegem că aici trebuie să se facă educație națională, educație care să cristalizeze în sufletul copilului cultura neamului său cu toate notele ei deosebitoare. A face așa ceva înseamnă a te conforma legilor firii și pedagogiei și nu insanităților unor pedagăgăuți de cea mai detestabilă speță.

Că școala românească de azi nu dă elevilor educație națională, și că prin urmare nesocotește cel mai însemnat principiu al pedagogiei, e un fapt cu desăvârșire notoric și nu numai că e inutil să-l mai ascunzi, ci o astfel de reticență ne aduce cel mai mare rău posibil, care nu ne va feri de un dezastru condamabil și rușinos.

E ușor să te încredințezi cât de puțin cunoaște un elev al clasei a VI-a sufletul neamului său. Nicăiri nu se vorbește mai puțin despre poporul românesc, despre credința lui, viața lui, trecutul lui, decât tocmai în școala populară românească.

Principiul istoric-național preconizat de pedagogie, în înțelesul căruia elevul trebuie să treacă în cursul educației sale în mod sumar prin fazele de dezvoltare culturală ale neamului său, n'au fost mai mult nesocotit de altă școală, decât tocmai de cea românească. Se știe că școala numai atunci va crește caractere religioase-morale, făcând pe elevi în stare să participe în mod activ la progresul cultural al omenirii, când întreaga instrucție să întemeiază cu desăvârșire pe acest principiu istoric. Căci zice *Rein*: «Omului, care se desvoaltă i-se poate înfățișa numai evoluția poporului său în mod accesibil și ca să-i stârnească interesul; numai aprofundând succesiv treptele principale ale evoluției poporului, întrucât există în expuneri clasice înaintea noastră, va putea elevul, încetul cu încetul, să fie adus la înțelegerea prezentului și a problemelor sale și să-și întărească în același timp propriul său fel de a vedea».

Că școala românească n'a putut să rezolve până acum problema sa de educație, conform principiului istoric-național, are să se atribue organizației mai mult decât șubrede a învățământului primar. Noi am pornit totdeauna dela teorii străine în organizarea școlii noastre, impunându-i predarea unui mare magazin de cunoștințe calidoscopice, fără nici o legătură între ele. Nu ne-am gândit firește ca oameni învățați ce suntem că *Ziller* spune în *Etica sa filozofică* și lucruri ca acestea: «Nu a ști multe de toate ci tocmai contrarul dela aceasta, să ne fie idealul. Idealul acesta se periclitează atunci, când sufletul tinărului băiat se îngreuiază prin o sumedenie de cunoștințe risipite și împrăștiate. Urmarea naturală a acestui metod întortochiat este tâmpirea totală a râvnei după știință. Ceeace stă izolat, n'are nici o importanță». Scopul instrucției e să creeze conștiințe unitare, oameni dintr'o bucată, cu o bogată viață sufletească, din care să răsară energie și capabilitate spre fapte morale. Acest scop însă nu se poate atinge decât atunci, când școala știe *ce* să propună și numai după aceea și *cât*. Acel *ce* este cunoașterea sufletului poporului în evoluția sa până astăzi, potrivit principiului istoric.

În jurul acestui *ce* au să se grupeze celelalte discipline în mod organic, din cari se va lua ceea ce e neapărat de nevoie și servește spre aprofundarea și lămurirea scopului principal.

Acest *ce* și *cât* ar trebui apoi prelucrat de oameni competenți într'un plan de învățământ întins și temeinic, care să meargă până în cele mai mici amănunte, ca informație firește și nu ca materie de pertractat, și astfel pregătit, pus în mâna învățătorilor. La toată întâmplarea că un astfel de plan trebuie conceput exclusiv pe baza principiului istoric-național, și nici de cum după vechile clișeuri.

La noi nu există încă un astfel de plan, și lipsa lui explică cu ușurință rezultatele foarte puțin strălucite ce

le-a putut obține școala în cursul mai multor decenii, pe teren educativ, cultural și național.

Din pricina aceasta cum și a lipsei de interes și seriozitate cu care a fost tratată școala cu toate problemele și slujitorii ei, de către bărbații noștri oficiali sau neoficiali, a ajuns această instituție în situația nenorocită de azi, aproape incapabilă să mai reziste chiar și loviturilor mai puțin ascuțite, ce i-se aplică de către adversarii noștri.

Ei bine o astfel de situație, e cât se poate de nedemnă față de un popor, care s'a știut ridică în anume momente la acte de cel mai înalt și luminos eroism, pentru instituțiile sale. O prelungire a ei, în aceste clipe de supremă primejdie pentru noi, ar însemna o foarte regretabilă inconștiență, care ne-ar duce pe povârnișul unui dezastru îngrozitor.

E neapărată nevoie să organizăm, sau mai bine să *prefacem*, radical, învățământul nostru primar. Și aceasta cât se poate mai curând, din motive cari nu se pot spune aici, dar cari trebuie să se știe foarte bine de cei în drept, și în temeiul aceluși adevăr limpede, că nu noi susținem școala, ci ea ne susține pe noi, cum a spus cineva foarte cuminte.

II.

Că la noi nu se ia în serios chestia școlară, nici chiar în aceste zile foarte critice și vițioase, o dovedește destul de elocvent, și graba ciudată cu care s'a dat în vileag planul de învățământ popular. A reedita acelaș plan, alcătuit după mostre vechi, ba încă prin unele ștergeri, potriviri și adausuri a-l face ceva mai rău, nu înseamnă tocmai mare interes pentru o instituție atât de importantă și atât de primejduită. Și pe lângă interes, mai e nevoie și de o deosebită pricepere pedagogică, despre care n'am putea afirma că la noi ar lipsi cu desăvârșire. Dimpotrivă, avem câțiva oameni bine orientați în problemele pedagogiei, cari cu ajutorul unor învățători aleși, ar putea da un plan se-

rios și temeinic. Această cooperare e de neapărată nevoie în temeiul aceluiași principiu că, fără teorie practică duce la rutină, dar iarăși fără practică, teoria și ea riscă să se piardă în norii abstracțiunilor. Un plan trebuie să țină seamă de aceste principii. Că noi nu avem un plan în înțelesul acestor vederi, un plan cu cadre largi și luminoase, pentru acesta nu pot fi învinuiți atât de mult cei cari l-au alcătuit, cât mai vârtos autoritatea care le-a dat această însărcinare, și care în urma superficialității cu care privește chestiile serioase, le-a impus un teren de muncă, strivit între niște bariere foarte înguste. Așa se întâmplă apoi că, și noul plan de învățământ, care însă e nou numai prin data tipăririi sau retipăririi, nu și prin lucrurile noi ce ar trebui să le cuprindă, se prezintă în condiții nemulțămitoare. Așa cum e, înseamnă, între împrejurările execrabile de azi ale școlilor noastre mai degrabă o recidivă, decât o revenire la vederile pedagogiei moderne și a nevoilor noastre sufletești.

Ne vom permite în cele următoare, să expunem părerile noastre cu privire la cele cuprinse în plan, și aceasta ar trebui s'o facă toți învățătorii, cât se poate de curând. Din suma de observații ce s'ar câștiga în chipul acesta, s'ar putea apoi constata cât de puțin corăspunzător e planul actual, și cât de mare e nevoia «unei noi fundamentări a învățământului primar», pe baza unui plan întins și temeinic.

Vom lua disciplinele în ordinea expusă în plan. Întâi vine deci *religia*.

Se știe că, scopul școlii e să crească, prin instrucție, caractere religioase-morale. «Valoarea unui om, a zis *Herbart*, se măsoară nu după știința lui, ci după puterea lui de a voi ceea ce înseamnă că cultura morală, aceea care formează voința, este mai importantă cu mult față de cultura intelectuală, izvorul de cunoștințe. Instrucția n'are valoare decât dacă năzuiește spre un scop moral. Ideea de

moralitate trebuie să predomine în întreg învățământul. Scopul suprem al educației e virtutea». ¹ Înțelegându-se în chipul acesta scopul educației, școala are să stăruiască din răspuțeri pentru realizarea acestui ideal. Mijlocul va fi instrucția, respective diferitele discipline de învățământ, între cari locul de frunte îl are fără îndoială studiul religiei. Zic, locul de frunte, și nu exclusiv, pentru că și celelalte studii pot foarte bine și trebuie să contribuie la educația morală a elevului. Întrebarea principală e, cum să se predea acest studiu, pentru ca să fie în adevăr folositor. Mai întâi trebuie să știm *ce* și numai după aceea și *cât* material să se ia.

Căci fără a ține seamă de aceste condiții, foarte ușor se întâmplă, ca prin o alegere nepotrivită a materialului religios și prin o predare greșită a acestuia, să ajungem nu la o cultivare a sentimentelor morale, ci la o regretabilă instrăinare a elevului de învățământul religios. La noi apoi, cu deosebire de aici înainte, și considerații de ordin național pretind o specială sollicititudine pentru predarea pedagogică a studiului religiei.

Că învățământul religios, are la noi nevoie de o reformă radicală, o știu mai bine cei cari au legături directe cu școala românească. Așa cum se face astăzi, e ceva cu totul șters și lipsit de viață. Moralitatea foarte șubredă, și elastică a tinerimii noastre dela sate, e o elocventă dovadă pentru aceasta. *Verbalismul*, care stăpânește azi în învățământul religios, trebuie neapărat eliminat și înlocuit cu o predare vie, plină de culoare, întemeiată pe principiile sănătoase ale pedagogiei moderne și nu pe acelea ale școlasticei medievale.

Acest anronism pedagogic care se întimpină nu numai în învățământul religios, ci din nenorocire în aproape sau chiar în întregul învățământ primar, trebuie în mod categoric înlăturat cât se poate mai curând și aruncat ca

¹ Compayré, Herbart și educația prin instrucție, Bibl. pentru toți, pag. 101.

o curiozitate ciudată în casa de vechituri, căci o tolerare a lui, ne-ar duce în mod fatal la unul din cele mai regretable cataclisme morale și poate chiar și naționale.

Pentru aceasta e însă nevoie de un plan de învățământ ceva mai pedagogic și mai întins decât cel actual, și de o literatură catihetică cu îngrijire redactată. Căci să vedem în ce condiții se înfățișează planul oficios.

Mai întâi constatăm ca o scădere generală și capitală, lipsa unei introduceri serioase cu privire la importanța școlii, ca cea mai înaltă instituție de educație.

Această introducere e de neapărată nevoie în fruntea unui plan, și cu atât mai vârtos la noi, unde ea este reclamată în mod imperios, din două puncte de vedere.

Întâi, pentru motivul că, la noi lipsește o literatură pedagogică din care corpul didactic să culeagă informații temeinice și luminoase cu privire la toate problemele școlii, care i-ar orienta, în mod neîndoios, asupra diferitelor chestii didactice și metodice și care le-ar indica totdeauna direcția sigură, pentru atingerea idealului urmărit de școală.

Abiă acum a pornit la București o mișcare, vrednică de toată lauda, pentru traducerea în românește a clasicilor pedagogi germani, și până acum au și apărut deja câteva opere, cari ajungând în mâna învățătorilor noștri, și e de dorit pentrucă e o chestie de conștiință, ca aceasta să se întâmple cât mai curând, le vor face serviciu extraordinar de mari.

Deocamdată rămânem însă la constatarea, că în lipsa unei literaturi învățătorii n'au fost până acum în situație de a se călăuzi în munca lor educativă după principiile sigure ale pedagogiei de azi.

Această mare lipsă, ar avea în mod categoric s'o suplinească planul de învățământ, care într'o expunere limpede ar fixa, măcar și în mod mai sumar, tot cece trebuie să știe un învățător înainte de a porni la rezolvirea

problemelor școlii. Că așa ceva ar fi de un folos deosebit, și că o astfel de cerință se impune în împrejurările actuale în forma unui imperativ foarte categoric, o știu mai bine învățătorii, cari așa lipsiți de sfat cum sunt, n'au nici măcar norocul, de a primi din când în când, câteva îndrumări pedagogice fie cât de umile, în forma unor instrucții oficiale. Până și revizorii școlari regești poartă, din punctul acesta de vedere, mai mult interes pentru învățătorii români, decât autoritățile noastre școlare.

S'ar fi putut lua în mână planul statului, o adevărată operă serioasă și voluminoasă, pentru a se vedea cum trebuie considerată o întrebare atât de importantă și dificilă ca aceea a planului. Deși ungurii au o literatură pedagogică, mai mult sau mai puțin bună, asta nu ne privește, care stă la îndemâna dascălilor unguri, totuși cei cari au redactat planul, au socotit că e neapărată nevoie să dea pe 40 de pagini octav mare, îndrumări pedagogice cuminte, cu privire la problema educației în școala primară.

Al doilea punct de vedere care reclamă o astfel de introducere, e că el oglindește pentru oricine care vrea să ne cunoască, seriozitatea cu care considerăm importanța școlii ca instituție educativă și culturală și orientarea noastră în știința pedagogiei moderne.

III.

Precum lipsesc în plan aceste considerații generale așa nu se găsesc îndrumări speciale pentru fiecare disciplină, căci cele câteva rândulețe puse în fruntea diferitelor studii, spun lucruri atât de cunoscute, încât tot așa de bine ar putea lipsi, fără să rezulte din aceasta o pagubă fie cât de mică. E adevărat că aceste îndrumări generale și speciale lipsesc și în planul școlilor surori unite și în cel sășesc. Ceeace însă nu înseamnă de loc ca și noi să facem asemenea, câtă vreme suntem conștienți de nevoile noastre. Șașii își pot permite astfel de luxuri, câtă vreme dau în-

vățătorilor lor în seminarii o pregătire pedagogică dintre cele mai temeinice și au la îndemână literatura pedagogică germană, pe care o știu și o și folosesc nu în urma constrângerilor oficiale, ci urmând îndemnurilor conștiinții lor superioare.

Dupăce însă la noi nu se poate vorbi de așa ceva, aceste considerații speciale sunt absolut indispensabile. Indigitări cu privire la importanța fiecărei discipline, considerații metodice cu priviri din știința pedagogiei ar fi de netăgăduit folos pentru învățătorii noștri, atât de puțin orientați. S'ar fi putut lua pildă și aici tot dela planul statului, care are aceste vederi speciale pentru fiecare studiu, și încă deosebit de instructive. Așa d. p. asupra limbii maghiare se vorbește din punct de vedere pedagogic pe 34 de pagini, și numai după aceasta se dă materia de pertractat. Învățătorii unguri culeg din aceste expuneri învățături nu se poate mai folositoare și sunt puși în situația de a ști ce importanță are fiecare studiu și cum trebuie predat. Aceste expuneri sumare înlocuiesc foarte bine atâtea studii pedagogice speciale, pe cari învățătorii ar trebui, altfel să le cetească, pentru a se putea orienta în munca lor educativă. Firește că un învățător conștient, chiar când are aceste expuneri, nu se va dispensa de cetearea acestor cărți. Vorba e că nu toți sunt conștienți, și pentru aceștia expunerile speciale sunt neapărat trebuitoare.

După aceste considerații generale să trecem la examinarea materiei din studiul religiei.

Anul I.

Pentru anul întâi sunt fixate cinci istorioare morale, Nașterea lui Iisus și trei rugăciuni.

Istoriorele sunt bine alese. Pedagogia cere poveștile ca materialul cel mai potrivit pentru educația sentimentelor în anul prim. Aceasta pentru că zice *Ziller*, că poveștile corăspund mai presus de toate individualității elevului, în

prima linie corăspund pornirilor fantaziei, ce trebuie cultivate la toată întâmplarea, căci în fantazie sunt înrădăcinate toate năzuințele mai înalte. Din cauza aceasta materialul trebuie să fie poetic. Numai un astfel de material oferă fantaziei un teren liber, cu deosebire materialul de povești, care nu cuprinde în sine numiri de persoane și localități, iar evenimentele nu sunt fixate nici cu privire la spațiu nici la timp.

Poveștile din plan sunt foarte potrivite, pentru că au caracterul povestirilor clasice și bine încheiate, sunt bogate în evenimente, referințe și caractere cu un fond moral netendentios. Prin conținutul lor stau și foarte aproape de imaginația elevilor. Tocmai pentru aceste motive, dl Vuia riscă să devină ridicol, când îndrăznește să afirme, că aceste povești sunt necorăspunzătoare, sub pretextul fals că nu sunt scurte, ușoare și apropiate de viața copilărească.¹ Nici nu se pot găsi povești mai bune pentru anul întâi în întreaga noastră literatură populară, decât acestea. Noi suntem cu toată hotărîrea pentru susținerea lor și condamnăm în modul cel mai categoric puzderia de povești fabricate de diferiți autori didactici și plasate în abecedarele lor.

În adevăr e o grozavă lipsă de bun simț și o desăvârșită ignoranță pedagogică, a-ți lua rolul de scriitor artistic, și a comite niște fleacuri de povești ridicole, seci și sterpe, din cari lipsește imaginația, vioiciunea și culoarea. Astfel de comiteri prost alcătuite, cu tendința lor plicticoasă de vecinică moralizare, departe de a mișca sufletul elevilor și a le pune în mișcare fantazia, au de-adreptul nenorocirea de a le strivi imaginația și vioiciunea sufletească, făcând astfel, încă dela început, imposibile toate stăruințele pentru educația lor morală. Suntem în drept să cerem odată acestor intruși îndrăzneți să binevoiască a-și tempera mania de scriitori, și a ne cruța cu platitudinile

¹ Vezi «Vatra Școlară», a. II, Nr. 5.

lor de prost gust și deosebit de primejdioase pentru sufletul elevilor. Un energic «în lături» e neapărat aici, câtă vreme avem o literatură românească, care ne poate oferi povești *clasice*, ca creații *spontane* ale unor talente superioare. Atât, despre povești.

Nașterea lui Iisus, n'o putem admite în anul prim. Stilul biblic nu e pentru băieți de 6 ani, cărora le lipsesc și ideile apercceptive asupra acestui eveniment. În locul ei se poate lua o colindă și o povestire de sărbători (cum se găsesc în Sadoveanu) în care se descriu obiceiurile legate de Naștere, și cu deosebire obiceiurile copiilor.

E o cerință pedagogică care spune că, în anul întâi nu-i iertat să se ia istorisiri biblice, pentru motivul că acestea stau afară de cercul de intuiție și observație al elevilor. «Pot fi unele istorioare biblice cât de simple — zice *Lange*, — totuș pentru cele mai multe din ele sunt de lipsă concepte religioase, pentru a predispuce pe elev să apercipieze, să cuprindă ceea ce dorește învățătorul. Băiatul trebuie mai înainte pregătit încă în viața lui copilărească spre lucruri și concepte din religie, înainte de a trece la folosul adevărat și la lucrurile pline de pietate de pe un teren istoric-religios necunoscut lui, fie terenul acesta cât de sublim și dragăstos pentru băiat. «Tocmai din motivul acesta învățământul din istoria bisericească aparține cursurilor următoare». Chiar din aceste considerații, Nașterea lui Iisus figurează în planul școlilor săsești, abia în anul al patrulea, când elevii au deja ideile apercceptive pentru înțelegerea acestui eveniment, câștigate din percurgerea testamentului vechiu.

Planul școlilor surori greco-catolice își face încălce de cap, când pe lângă înlăturarea oricărei povestiri morale, încurcă pe elevii clasei întâi deodreptul cu facerea lumii, protopărinții, nașterea și întâmplările mai însemnate din viața lui Iisus. Ceva mai adorabil de absurd decât această enormă greșală pedagogică, nu se putea comite.

Cu privire la rugăciuni observăm, că s'ar mai fi putut lua una-două pe lângă cele fixate, cu atât mai vârtos cu cât în școlile noastre se spun câteva rugăciuni frumoșele, ușoare și scurte, foarte potrivite pentru elevii anului întâi. Suntem de părere că «Tatăl nostru» să se ia numai în anul al doilea sau al treilea, și la nici o întâmplare în anul întâi. Rugăciunea domnească nu poate fi înțeleasă de elevi, fără a fi cunoscut o parte măcar din istoria dezvoltării religioase a omenirii, din care se vor putea scoate attributele lui Dumnezeu. Cunoscând aceste attribute, elevul va înțelege pentru ce trebuie să se roage lui Dumnezeu, și pentru ce trebuie să spună tocmai «Tatăl nostru», al cărui cuprins îl va pătrunde în chip limpede mai ales când el va fi adus în legătură cauzală cu cel ce l-a rostit în predica de pe munte. Asta înseamnă nu numai că te conformezi legilor psihologice infantile, dar că urmezi și principiului concentrațiunii care duce la o concentrație a conștiinței elevului, concentrație de neapărată nevoie pentru a crește oameni dintr'o bucată.

Planul sășesc atât de pedagogic, pune «Tatăl nostru» numai în anul al treilea, pe când cel greco-catolic, urmând principiilor pedagogiei sale speciale, îl dă firește tot pentru anul prim, mai adăugând ca o ironie și «Născătoare de Dumnezeu și Împărate ceresc».

La noi există și stăruie mereu convingerea greșită că religiozitatea e legată de numărul mare al rugăciunilor pe cari le știe torăi cineva. Țăranii noștri cer ca copiii lor să știe rugăciuni multe și socotesc în consecință numai pe acei învățători harnici și vrednici de laudă, cari mehanizează mai multe rugăciuni cu elevii. Și am cunoscut chiar învățători, cari aprobau aceste ineptii. Ei bine, noi trebuie să explicăm țăranilor, că avem o pedagogie a oamenilor de știință, cari știu ce fac, și care e singură normativă pentru noi, că deci nu ne putem lua după poftele tuturor nepricepuților și neorientaților în chestii atât de dificile ca acea a educației.

IV.

Anul II.

Pentru anul acesta, planul fixează Testamentul vechiu întreg. Aici trebuie să ne oprim puțin.

Autoritățile noastre școlare, îndată la ivirea și întrarea în vigoare a odioasei «lex Apponyi», au văzut în aceasta, cu drept cuvânt, o tendință diabolică și vicioasă de a sugruma cultura noastră religioasă și națională. Trebuiau deci, în mod inevitabil, se caute o formulă prin care ar putea paraliza măcar în parte, această primejdie. Și fiindcă între studii singură religia în care intră și istoria bisericească și limba română, au fost considerate ca mijloace efective pentru apărarea sufletului românesc, au sporit peste măsură materia din religie, impunând întregul Testament vechiu și nou, crezând că în felul acesta vor salva cultura națională. O măsură aceasta pe cât de greșită în concepția ei pedagogică, pe atât de primejdioasă în urmările ei aproape dezastruoase.

A crede că elevul e cu atât mai religios, cu cât își știe depănă papagalicește mai multe istorisiri biblice, e o părere nu se poate mai regretabil de falșă. Adevărata religiozitate e aceea care rezultă din o pătrundere sănătoasă în fondul moral al întâmplărilor biblice, și care pătrundere îi dă apoi elevului prin abstracție sau în mod empiric, convingerile cari alcătuiesc judecata sa morală, clară și motivată, și cari îl determină în mod logic nu legislativ, fiindcă e conștient de principiile etice cari o cer, să-și aducă totdeauna în perfectă armonie faptele sale cu această forță psihică, care e judecata morală.

La nici o întâmplare însă, nu se va ajunge la aceasta prin mecanizarea povestirilor biblice, căci o mecanizare e inevitabilă, îndatăce planul cere în anul al doilea întregul testament vechiu. A pertracta materia aceasta vastă după principiile psihologiei pedagogice în cursul unui an, care la noi variază între 6—9 luni, e o formidabilă și catego-

rică imposibilitate. Pentru a împlini cerințele planului, trebuie deci să iei calea nefastă a mecanizării. Că ce primejdie enormă e în acest metod «pedagogic» (!?) antidiluvian, e de prisos s'o mai dovedesc.

La noi se potrivesc acum nu se poate mai bine cuvintele pedagogului *Leutz*, care spune că: «din învățământul religiei de multeori să propune prea mult; capul e săracul, pe care-l avem mai mult în vedere și mai puțin *inima*; atâta se memorizează și se catehizează, încât spiritul copilului nu-și primește nici liniștea nici claritatea dorită».

În actuala situație a școlilor noastre, când fiecare clipă ne este îndoit de scumpă, fiindcă cele mai prețioase ore ne sunt confiscate de limba ungurească, trebuie să se procedeze tocmai invers, decât cum s'a procedat la alcătuirea planului de învățământ. Principiul pedagogic *non multa sed multum*, n'a avut nicicând o mai mare importanță pentru noi, decât tocmai acum, când a fost cu desăvârșire călcat în picioare. Întâi pentru că acest *multa*, pentru care planul are un prisos de dragoste extraordinar de potențat duce, dupăcum am spus, la mecanismul gol, ucigător de spirit și voință, crescând niște papagali regretabili, și prin aceasta făcând din școală o instituție de mutilare și tâmpire sufletească foarte odioasă și nenorocită. Al doilea, pentru că în împrejurările de azi tocmai *multum* ni-se impune în forma celui mai categoric imperativ. Noi tocmai fiindcă vremea ne este atât de scumpă, nu putem să ne gândim la *multa*, ci potrivit vremii dușmănoase care ne paște, trebuie să dăm elevului ceea ce-i necesar, frumos și folositor, să-i infiltrăm în suflet un adânc și puternic sentiment *religios* și *național*, și să dezvoltăm în el puterea de energie și de voință unitară, și o însuflețită dragoste de vieață și de *sufletul* românesc în toate manifestările lui.

Dar pe lângă aceste considerații foarte capitale, cari nu eră iertat să se piardă din vedere se mai putea vedea

și din o cercetare a altor planuri, cât de nepedagogică și irațională e pretenția de a pertracta în anul al doilea Testamentul vechiu întreg. Planul săsesc, cere cinci până în opt istorisiri din timpul patriarhilor. Iar planul școlilor din Germania, abia în anul al cincilea intră în studiul vechiului testament, făcând și aici selecție din patriarhi, judecători și regi. E adevărat că, atât Sașii cât și Germanii au opt ani de școală, că Sașii percurg testamentul vechiu întreg numai în curs de trei ani (cl. II, III și IV), Germanii însă nu iau testamentul vechiu decât în anul al cincilea și numai cât am spus mai sus; iar în anul următor ceva din profeți. Dacă în țara adevăratei pedagogii i-se acordă testamentului vechiu, din punct de vedere cantitativ, numai atâta importanță, nu înțelegem pentru cari motive îmbrățișăm noi cu atâta dragoste tot ceace se cuprinde în el.

De planul greco-catolic nici nu mai vorbim. El e vrednic de plâns, când pentru anul al doilea ca și pentru cel următor cere «trei perioade din Testamentul vechiu și cel nou, și întâmplări mai însemnate și din alte perioade», apoi un număr de rugăciuni nepotrivite între cari — se putea altfel? și Simbolul credinții (!).

E ca și cum ai face un curs de literatură românească, și ai zice: literatură veac. XIV. și a-i trece la al XVIII., apoi te întorci la al XIX. și-i dai așa înainte în această adorabilă «legătură» (!) organică, făcându-te ridicol ori vrednic de compătimire.

S'a putut deci vedeà, că a lua în anul al doilea testamentul vechiu întreg, e o mare greșală atât din punct de vedere pedagogic, cât și al împrejurărilor nefavorabile în cari au ajuns școlile noastre. Lângă aceste scăderi mai vine și alta, aceea anume de a nu se fi ținut seamă de nepotrivirea unor materii pentru elevi. Istorisiri ca cele despre Cain și Avel, Jertfa lui Avram, blidul de linte a lui Iacob ș. a. nu numai că nu edifică, dar sgdue adânc — prin nota lor fiascoasă, sentimentele morale și

inima plăpândă a micilor copii. Apoi facerea lumii e o chestie atât de grea de înțeles în urma caracterului ei metafizic, încât în Germania se propune abia în al optălea an de școală. Tocmai, pentru acest motiv greșește și dl Vuia, când crede, că ea e potrivită pentru anul al doilea.

Că e imposibil să nu cazi într'o superficialitate condamnabilă prin impunerea unei materii atât de vaste, și că în consecință e cu desăvârșire peste putință să dai elevilor o cultură morală temeinică, cu ajutorul învățământului religios astfel interpretat, o pot dovedi elocvent și acei catiheti, cari au însărcinarea aceasta. S'au ridicat chiar glasuri de protestare împotriva greșitei distribuirii a materiei învățământului religios. Astfel părintele Nicolae *Crișmariu*, un bun catihet și sânguincios autor de cărți catehetice, deci un om competent tipărește în Nr. 3 al «Revistei Teologice» pe 1910, foarte drepte și întemeiate observații cu privire la încărcarea extraordinară a studiului religiunii, prin materii vaste și adeseori nepotrivite cu gradul de dezvoltare sufletească a elevilor din școala populară. Pe lângă acesta vor mai fi de sigur și alți catiheti și atâția învățători, cari împărtășesc aceste vederi, dar cari nu au, probabil, îndrăsneala sufletească, de a spune ce cred, pe cale ziaristică. Și e un rău inconmensurabil acesta, câtă vreme trebuie să se știe că cuvântul lor e cel mai prețios aici, și care la nici o întâmplare nu poate fi ignorat de cei cari primesc însărcinarea onorifică dar grea de a redacta planul de învățământ.

Cu atât mai vârtos se putea aștepta dela comisie o *selecție* cuminte a materialului biblic cu cât, pare-mi-se aceiași oameni, preconizau în planul dela 1903 cu multă tărie principiul: «Scopul religiunii deci, nu e *percurgerea* unui *material vast*, ci *creșterea* religioasă morală». El a și fost respectat în planul cel vechiu, dacă nu în privință calitativă, măcar cantitativă, în cel nou însă a fost sfidat în chipul cel mai ciudat. E și aceasta una din inconsec-

vențele, caracteristice pentru superficialitatea cu care apreciem și rezolvim întrebări atât de serioase și importante cum e aceea a educației morale.

Eră pedagogic și din punctul nostru de vedere și corect, dacă se făcea pentru anul al doilea o selecție potrivită din testamentul vechiu, cu specială considerație la situația actuală a poporului românesc. În locul atâtor istorisiri fără nici un interes, ar fi cu mult mai folositor dacă se dă atenție psalmilor lui David, pildelor lui Solomon și înțelepciunii lui Iisus fiul lui Sirah, apoi dacă s'ar fi intrat în studiarea profeților Isaia și Ieremia, nu a lui Ilie pe care dl Vuia îl cere cu deosebire; o cunoaștere temeinică a acestor doi mari proroci și luptători cu cuvântul, ar fi de un extraordinar folos pentru noi, cu atât mai vărtos, cu cât împrejurările între cari au trăit ei, sunt în multe puncte asemănătoare cu ale noastre.

Ei, dar un învățământ în înțelesul acesta nu se poate face în anul al doilea ci cel mult în al patrulea sau al cincilea. La noi însă în acești ani, nu știm în urma căror principii pedagogice, trebuie să se împuieze și sterilizeze mintea și inima elevului cu preceptele catehismului.

Copiilor trebuie să li-se desvolte interesul numai pentru lucrurile demne de știut, căci odată existând acesta vor căuta mai târziu ei singuri să cunoască testamentul vechiu, și vor culege cu mai mult folos învățături de acolo decât atunci, când îi siluești cu el la o vreme, care nu e de loc favorabilă istorisirilor prea îndepărtate de imaginația și cercul lor de intuiție.

Cu privire la rugăciuni se spune în mod foarte simplist: «Rugăciunile de masă, înainte și după școală», fără a se indica măcar cu numele cari sunt acelea. În felul acesta fiecare învățător va învăța pe elevi rugăciuni, după cum îl taie capul. Astfel și din acest punct de vedere, în locul unei uniformități, școlile noastre vor lua cea mai caleidoscopică înfățișare, vădind lipsa unei conduceri unitare

și organice, ca o nouă mărturie a superficialității noastre în cârmuirea înțeleaptă și pedagogică a școlilor populare.

Di Vuia măcar numește drept rugăciune foarte potrivită pentru elevi de 7 ani, *Simbolul credinții*, pentru a fi în perfectă armonie cu planul greco-catolic și în perfectă disarmonie cu cerințele pedagogiei.

E neapărată nevoie să se facă o culegere a rugăciunilor de școală distribuite pe clase, întâi pentru că ar aduce o uniformitate curmând confuzia și procedurile arbitrare în alegerea rugăciunilor, și al doilea s'ar pune stavilă maniei nesăbuite a învățătorilor de a servi elevilor stihuri fabricate în oficina proprie, niște platitudini rimate, de foarte prost gust, lipsite de orice culoare și putere pentru a mișca sufletul elevilor.

V.

Anul III.

Pentru anul acesta, planul cere testamentul nou întreg. O măsură aceasta, ca și cu testamentul vechiu în a. II, pe cât de imposibilă, pe atât de nepedagogică. Imposibilă fiindcă n'ajung 6—7 luni pentru percurgerea lui nici măcar în mod sumar, nepedagogică fiindcă din o tractare sumară făcută în fugă și foarte superficial din cauza materiei enorme, elevul nu se va alege cu nimic.

Vieța lui Iisus cu învățăturile lui adânci, cari sunt temelul religiunii creștine cum și a unei adevărate educații morale, nu vor putea lăsa nici o impresie mai puternică în sufletul copiilor, fiind imposibilă o analiză temeinică a lor, ajungându-se în chipul acesta la acel rezultat straniu, detestabil și paradoxal, de a nu fi contribuit tocmai învățăturile lui Iisus la formarea caracterului religios-moral al elevilor. Căci tractarea noului testament întreg în cursul unui singur an, trebuie să ducă în mod inevitabil, la acest sfârșit dezastruos.

Dacă comisia a săvârșit, în bună credință poate, această enorm de mare greșală, așteptăm ca măcar învățătorii să aibă mai mult simț pedagogic, și s'o înlăture, făcând o alegere a momentelor mai marcante din viața și faptele lui Iisus, pe cari le vor aprofunda cu seriozitatea cuvenită. Căci numai procedând în felul acesta, vor putea da elevilor, în adevăr, o cultură morală solidă.

Planul cel vechiu eră mai cu rațiune întocmit, întru cât împărțiă testamentul nou pe doi ani, așa că tot putea fi tractat mai sistematic și cu mai mult folos, decât acum.

Această împărțire trebuia neapărat menținută, cu atât mai vârtos cu cât planul săsesc percurge testamentul nou întreg abiă în trei ani consecutivi (a. IV, V și VI) iar cel din Germania în doi ani (a. VI și VII.) Ceeace e o dovadă pentru importanța extraordinar de mare ce știu s'o acorde acești oameni noului testament în formarea culturii morale a elevilor, care nu poate fi rezultatul unui conglomerat de conștiinți multe și seci, ci un complex de idei etice bine definite, clare și organice.

Cu privire la rugăciuni reținem aceleași observații făcute la anul al doilea. Se spune așa: «Rugăciunile din anii premergători; Impărate ceresc; Prea sfântă Treime; Cătră Născătoarea de D-zeu». Rugăciunile pot să fie potrivite, dar îndrumarea nu e completă, fiindcă nu se indică locul unde se găesc aceste rugăciuni.

Învățătorii noștri, cu deosebire cei din generația nouă, nu sunt în măsură să cunoască așa de bine cuprinsul cărților bisericești, încât să știe îndată că cutare rugăciune se află în cutare carte. Astfel aceste rugăciuni, indicate numai cu numele vor rămâne în plan, fără putința de a fi instruite de învățători, ceeace de sigur nu s'ar întâmplă, dacă s'ar fi făcut lucrul lesnicios, să se fixeze în ghilemele cartea care le cuprinde. O chestie de precizie, adevărat că mărunță, dar folositoare.

VI.

Anul IV și V.

Iau acești ani deodată, fiindcă în amândoi se tratează aceeași materie: *Catehismul*. Cea mai greșită și mai antipedagogică măsură, din întregul plan de învățământ, e desigur aceasta. A pierde doi ani de zile, cu cel mai abstract studiu, care nu contribuie cu absolut nimic la educația religioasă a elevilor, e una din cele mai regretabile greșeli. Pe când în planul dela 1903 catehismul figurează abia în ultimul an de școală, când s'ar putea crede că elevii au totuș mai multă pricepere pentru înțelegerea dogmelor atât de abstracte, pe atunci planul cel nou, prin un salt mortal, îl pune de-a dreptul în al IV-lea când copiii în adevăr nu vor pricepe nimic din el.

Motivarea pusă în introducerea la studiul religiei și prin care comisia încearcă să justifice susținerea catehismului în școală, e naivă și nu se poate admite la nici o întâmplare. A recunoaște că învățăturile de credință sunt neînțelese de elevi, și totuș a cere să fie propuse, înseamnă a nu-ți da seama nici de cel mai elementar principiu pedagogic, care spune să nu dai elevului nimic necunoscut sau ce stă în afară de cercul lui de a percepție și cugetare. Catehismul are tocmai aceste însușiri, și deci e foarte potrivit pentru a întuneca mintea bietului băiat, a-i strivi orice interes pentru întrebările religioase, a-i destrăma cultura morală câștigată în anii premergători, și ce e mai rău a-i înstrăina chiar de învățământul religios, care prin Catehismul său, îi chinuște sufletul și-i tâmpește mintea.

Cât de important este acest catehism în dezvoltarea caracterului religios-moral al elevilor, se poate vedea și din împrejurarea, că atât în planul școlilor săsești cât și al celor din Germania, el nici nu există. S'a eliminat cu desăvârșire, în urma experiențelor triste și a argumentelor zdrobitoare aduse împotriva lui de cei mai savanți și mai reuți pedagogi.

Eră și firesc să-l înlătore, câtă vreme nu dă elevului decât «lucruri abstracte pe cari nu le poate rumegă și în cari nu mai încapă nici un fel de cugetare proprie, ci e vorba pur și simplu de primirea formulelor dogmatice așa cum sunt și cum nu se pot înțelege de băieți la etatea de zece ani». O maximă morală nu devine eficace decât dacă a fost, ca să zicem așa, trăită, însuflețită prin acțiunea personală a individului: să fie prin urmare o parte din autobiografia lui.

Copilul care din cea mai fragedă vârstă a fost obișnuit să dea de beut celui ce are sete și să dea de mâncare celui ce are foame, este cu totul pregătit pentru a formula această regulă generală de moralitate: «Dați ajutor semenului vostru ori de câteori se află în nevoie».¹ Și fiindcă prin Catehism nu se pot obține astfel de rezultate pozitive, în adevăr folositoare, e logic ca pedagogia să ceară consecvent scoaterea lui din școală. «Și de fapt el n'are nici un rost și nu e altceva decât reminiscența unor timpuri întunecate. Religiunea nu se poate răzimi pe porunci și pe precepte codificate într'o formă pe care nici omul mare nu le poate înțelege totdeauna, ci pe o convingere vie care rezultă din o contemplare a lumii însăși. Vieața morală dimprejur îl poate influența pe om în sens religios; porunci din afară îl vor putea cel mult opri, dar niciodată convinge și îndreptă spre fapte în adevăr mari.»²

Dacă la noi s'ar fi făcut o anchetă solicitându-se părerea învățătorilor în privința valorii educative a catehismului, s'ar fi putut vede că toate răspunsurile ar fi fost unanime în a constată, că această valoare e zero. Tocmai ei sunt cari se plâng mai mult, și cu deplină dreptate în urma experiențelor făcute, împotriva catehismului, accentuând cu orice prilej nevoia eliminării lui din școală. Și

¹ Cf. Compayré o. c. p. 124.

² Cf. O. Sima: Părerii cu privire la o nouă fundamentare a învăț. primar, «Tribuna» pe 1909, Nr. 162.

la toată întâmplarea, că în acest strigăt e o mare doză de competență, care nu poate și nu-i iertat să fie ignorată la alcătuirea unui plan de învățământ. Și aceasta cu atât mai vărtos cu cât comisia să pare a fi uitat cu desăvârșire marile adevăr formulat de *A. Franke* și cuprins în aceste cuvinte: «un gram de credință vie prețuește mai mult decât o mase de cuvinte istorice». Ce folos de beția de cuvinte în care înoată bietul băiat după învățarea papagalicească a catehismului, când sufletul lui a rămas gol, sterp, neinfluențat de nici un adevăr dogmatic sau moral, fiindcă ele îi vin în forma unor porunci și nu ca rezultatul unei autoconvingeri morale.

E limpede deci, că necontribuind catehismul la dezvoltarea culturii morale a elevilor, ba dimpotrivă având meteahna de a o destrămă chiar, locul lui în școala primară nu poate fi decât cel mult în anul ultim. Și astfel cei doi ani pe cari e distribuit, se vor pierde zadarnic și fără nici un folos, ajutând sărăcirea sufletească a elevilor în o măsură considerabilă, și înstrăinarea lor de învățământul religios, cu o urmare inevitabilă și fatală a acestuia.

Eră deci corect și pedagogic dacă s'ar fi susținut împărțirea planului dela 1903, anume în anul al patrulea partea din urmă a noului testament cu vieța apostolilor și cu specială considerație la Pavel, iar în al cincilea spicuri din istoria bisericii universale cu cetiri din biblie și din sfinții părinți. Explicarea cultului divin, încă ar întră aici.

Citirile din sf. scriptură, cu deosebire a testamentului nou, ar înlocui foarte bine și cu real folos, Catehismul. În școlile noastre însă aceasta nu se face. Și e ciudat că tocmai noi cari nu suntem papistași, cari avem deci voie să cetim biblia, ne ferim de ea, mulțumindu-ne cu enararea sumară și lipsită de culoarea vieții și faptelor lui Iisus, așa cum e expusă în diferitele «istorii biblice». Și câtă frumsețe, adâncime și poezie nu e d. e. în psalmii lui David și pildele lui Solomon, despre cari elevii școalei

poporale habar n'au, dar a căror cunoaștere ar cultivă nu se poate mai minunat sufletul și mintea lor.

Asemenea și învățăturile și minunile lui Iisus ar trebui să le cunoască elevii nu din expunerile învățătorului sau din carte, ci din cetirea nemijlocită a evangheliilor.

Din acest punct de vedere, ar fi de un extraordinar folos publicarea unei *ediții școlare a bibliei*, cu părțile cele mai alese și mai caracteristice, așa cum există în Germania și pare-mi-se și la Sașii din Ardeal.

Ediția aceasta s'ar pune în mâna elevilor și cu ajutorul ei s'ar putea obține un învățământ religios, cu cele mai bogate și mai trainice roade.

O culegere din sfinții părinți încă ar fi folositoare, mai ales că în legătură cu ei s'ar putea explica foarte bine și cultul divin, pe care îl aud în fiecare Duminică și sărbătoare, dar pe care nu-l înțeleg nici ei nici poporul nostru.

Indrăznim să afirmăm cu toată hotărîrea, că un învățământ religios și temeinic și cu rezultate pozitive numai atunci se va putea aștepta dela școala primară, când el se va întemeia pe cetirea directă a sfintei scripturi și a tradiției. În scopul acesta însă, învățământul religios de astăzi are nevoie de o reformă radicală, ceea ce în urma spiritului nostru greoiu, probabil nu se va întâmpla curând.

Cu privire la rugăciuni, aceleași observații ca și în anii premergători. Se pun titli foarte generali, fără indicația locului unde se pot găsi.

VII.

Anul VI.

Pentru anul acesta planul prescrie istoria bisericească universală și națională.

Fiind studiul istoric de o importanță capitală în educația morală și intelectuală a elevilor, ne vom permite să stăruim ceva mai mult asupra lui.

Deși aici e vorba numai strict de istoria bisericească noi vom considera-o și pe cea profană, cu atât mai vârtos

cu cât istoria noastră politică e strâns legată de cea bisericească.

Indată ce scopul suprem al școlii e acela formulat de *Herbart* și pe care l-am mai amintit odată, de a crește caractere religioase-morale și a face pe elevi capabili să participe în *mod activ* la progresul cultural al omenirii, e firesc ca el să nu poată fi pierdut din vedere nici o clipă, ci toată instrucția trebuie să servească nemijlocit și statornic atingerea lui.

«A participă însă în *mod activ* la progresul cultural al societății în care trăiești, nu e cu puțință altfel decât având interes viu pentru toate problemele de viață economică, socială și culturală a *neamului tău*. În timpul de față însă aceste probleme sunt foarte numeroase și complicate, încât anevoie și-ar putea câștiga cineva orientare sigură în labirintul de azi, dacă îi lipsește o oarecare cunoaștere a dezvoltării din trecut. De aceea e necesar a urmări chestiunile acestea chiar dela originea lor, unde ni-se prezintă mult mai simple și mai ușoare de înțeles. E necesar a începe instrucția cu cele dintâi elemente ale culturii omenești sau naționale și a înainta apoi din treaptă în treaptă dela lucrurile cele de tot simple la altele mai complicate, până când ajungem a înțelege starea culturală a zilelor noastre, cu toate rosturile și necesitățile ei. Este deci necesară o oarecare pătrundere a dezvoltării *istorice* pentru a cunoaște mai temeinic starea actuală; iar din această *cunoaștere* trebuie să rezulte *interesul* pentru problemele culturii și vieții.¹ *Goethe* încă susține, că «chiar dacă lumea progresează în întregime, tinerimea totuși trebuie să înceapă iară dela capăt și să treacă ca individ prin epocele culturii universale.

Prin urmare învățământul istoric, care arată dezvoltarea omenirii sau a unui popor, și duce în chipul acesta la înțelegerea culturii de azi, este pârgchia întregului în-

¹ Cf. Dr. I. Lupaș în «Vatra școlară» a. 1. Nr. 7.

vățământ. Celelalte discipline se vor concentra în jurul lui lămurindu-l și complectându-l.

Asta nu e altceva decât învățământ concentrativ pe baza principiului istoric. Cum însă s'a dovedit, că între evoluția generală a omenirii și între dezvoltarea individuală nu este nici decum o analogie perfectă și un paralelism corespunzător — cum voiă se arate *Ziller*, că cultura universală există numai ca un complex al culturilor naționale, și ținând seamă de principiul pedagogic, că mergi dela cele cunoscute la cele mai puțin cunoscute, și fiindcă pe elev îl interesează mai mult ceea ce stă aproape de sufletul lui, principiul cultural istoric, s'a modificat în mod rațional în *istoric-național*. Copilul are să treacă prin fazele de evoluție ale neamului său, pentru a putea ajunge la înțelegerea prezentului și aspirațiilor sale, și pentru a putea participa în mod activ la înaintarea lui culturală, devenind în adevăr folositor neamului său și prin el omenirii întregi. Pentru aceste motive, foarte logice și pedagogice, sunt organizate școlile din Germania pe baza principiului istoric național, și tot pe acest principiu e alcătuit și planul de învățământ unguresc dela 1879.¹

Numai când școala e adusă în strânsă legătură cu întreaga viață istorică, culturală și națională a poporului care o susține, e vrednică să dăinuiască și să fie păstrată cu sfințenie. Altcum rămâne o instituție de prisos.

La noi nefiind organizate școlile pe temeiul acestui principiu, rămâne în consecință, neîndoelnic faptul că, ele nu s'au putut nici măcar apropia de rezultatele obținute în școlile germane, de a face pe elevi se cunoască sufletul neamului lor în întreaga lui evoluție și sub toate înfățișurile, cristalizându-le în suflet ca o potență, ca o forță, ca o mândrie, logică și necesară, *cultura națională*.

Noi cari cunoaștem școala românească, fiindcă stăm în slujba ei, ne dăm foarte bine seamă de acest adevăr

¹ Cf. Lupaș, l. c.

dureros, și am putea servi oricând cu dovezi zdrobitoare. Dar și aceia cari nu sunt în directă legătură cu această instituție, pot culege pilde vii cari se confirmă afirmațiile noastre. Nu-ți trebuie multă bătaie de cap se constată, că înfrângerile noastre electorale, acolo firește unde avem majoritatea, sunt rezultatul logic al unei foarte slabe educații naționale. Dacă școala primară în cei șase ani de instrucție, ar fortifica temeinic pe elevii cu istoria noastră ardele-nească, infiltrându-le adânc în suflet conștiința iubirii de neam, ridicând până la cea mai înaltă potență sentimentele lor naționale, n'am avea atâția sicofanți, transfugi și burdiști, și n'am fi siliți se înregistrăm rușini atât de rușinoase ca acelea ale anilor din urmă.

Elevii noștri, cunosc înspăimântător de puțin istoria noastră bisericească și profană. Am întâlnit foarte mulți elevi — dacă nu aproape toți, în o școală de repetiție, cari n'au putut să-mi spuie două vorbe despre un Șaguna sau Mihai Viteazul.

Am rămas ca trăsnet când mi-au răspuns, că despre Mihai Viteazul nici n'au auzit măcar în cursul celor șase ani ai școlii primare. Aceasta e o elocventă dovadă, că învățământul nostru istoric stă pe cele mai șubrede temelii posibile.

Cât de mult prețuim noi învățământul istoric în școala primară, se poate vedeă și din planul greco-catolic, care reduce materialul istoric pentru an. VI, la următorul minim grozav: «*Câteva* evenimente mai însemnate din istoria bisericii noastre». O astfel de interpretare, înseamnă o patentă ignoranță pedagogică.

O nouă și radicală fundamentare a lui e absolut necesară cu atât mai vârtos, cu cât politica școlară actuală a guvernelor noastre, urmărește din răspuțeri tocmai strivirea oricărei urme de învățământ național și prin aceasta înstrăinarea elevilor de sufletul românesc și apropierea lor de cultura și istoria ungurească. Duhul acesta străin și ucigător se

simte deja de pe acum în școlile noastre, fiindcă în ele se adăpostesc atâtea existențe manechine fricoase și umilite, și dacă nu vom căuta se apărăm această cultură națională prin mijloacele legale și pedagogice cari ne stau la îndemână, ne vom trezi azi-mâne că școlile noastre vor fi numai cu numele românești, pe când de fapt ele au ajuns să fie niște pepiniere ale culturii ungurești. Atunci ele pot fi sdrobite, căci neamul nostru își trăiește zilele de agonie. Un astfel de dezastru îngrozitor, nu-l va dori — cred nici cel mai ireductibil moderat și cu atât mai puțin bărbații însărcinați cu cârmuirea politicii noastre școlare, cari trebuie să aibă îndoită iubire și solitudine pentru cultura noastră națională, astăzi atât de primejduită.

Mai întâi e nevoie ca planul de învățământ să fixeze în expuneri sistematice și documentate importanța istoriei în învățământul educativ, apoi să specifice materia până în cele mai mici amănunte, indicând cu precizie metoda și mijloacele auxiliare pentru străbaterea cât mai temeinică și mai limpede a diferitelor stadii de dezvoltare istorică.

A doua condiție esențială apoi e alcătuirea unor bune manuale de istorie, cari să înlesnească stăruințele învățătorului în realizarea unui învățământ istoric în adevăr serios și efectiv.

La noi lipsesc cu desăvârșire cărți de istorie menite pentru școlile primare. Cele cari există sunt ticluite după criterii atât de puțin istorice, și într'un stil atât de nepotrivit, încât ele mai degrabă fac pe elevi să urască decât să îndrăgească acest obiect de învățământ.

E neapărată nevoie să fie însărcinat un om competent cu scrierea unei istorii atât bisericesti cât și profane, care să zugrăvească într'o limbă populară înflorită, în stare să captiveze sufletul elevilor, trecutul plin de durere și de mărire al neamului nostru.

Imprejurarea că elevii școlii primare cunosc atât de puțin trecutul nostru, are să se atribuie tocmai sla-

belor cărți de istorie existente, cari expun într'o limbă beoțiană și într'un mod sumar și cât se poate de defectuos, fazele noastre de evoluție din cele mai vechi timpuri. Avem atâtea locuri istorice în Ardeal, cu cititorii de ale voivozilor glorioși, unde s'a desfășurat multă vreme prin călugări veniți din principatele românești, și cari uneori își ziceau «vlădici», o intensă viață religioasă, dar care nu se cunoaște de loc de elevii școlii populare. Cercetările mai noi, au împrăștiat în măsură considerabilă ceața întunecoasă care plutea asupra trecutului nostru religios, așa încât acest trecut poate fi reconstruit astăzi cu destulă siguranță măcar începând cu veacul al XV-lea.

Operele lui *Iorga*, *Dobrescu* și ale altor istorici trebuesc la toată întâmplarea utilizate, pentru a da o istorie fidelă a bisericii ardelen. În ele se găsește o bogăție de material nou, necunoscut de autorii istoriilor menite pentru școala primară.

Cum aproape în fiecare ținut românesc s'a păstrat amintirea existenței vr'unei mănăstiri cu așezări de călugări, cari au influențat în o anumă măsură viața satelor din împrejurime; și cum istoricul acestora se cunoaște astăzi în mare parte, s'ar putea construi cu ajutorul și al tradițiilor, legendelor și monumentelor istorice, chiar istoria specială a ținuturilor, așa încât școlile din acel loc, ar avea cel mai pedagogic punct de plecare în învățământul istoric. O istorie cu colorit strict local, pentru fiecare sat, nu se poate da.

Aceasta pentru motivul, că cele mai multe comune n'au nici un trecut istoric, sau și dacă-l au, nu poate fi urmărit din lipsa documentelor. Cu legendele și tradițiile cari le are fiecare comună însă, ar putea fi încopciată viața lor de aceea a centrului istoric, de care au atârnat, întrând astfel în istoria mănăstirilor, de unde primeau diecii și preoții lor.

Deocamdată însă e neapărată nevoie de stabilirea unei istorii generale a bisericii ardelen, (și sub această denu-

mire înțeleg întreg teritorul locuit de români) care să țină seamă de toate rezultatele istoriografiei românești moderne. O astfel de istorie va înfățișa în adevăr exact dezvoltarea neamului nostru, pe care trebuie s'o percurgă și elevii, cultivându-le sentimentul iubirii de neam și dragostea de jertfă pentru el.

O condiție esențială, ca această istorie să devină de fapt aceea ce trebuie să fie, e că ea să fie scrisă de un maestru, care are talentul de a evoca trecutul în culori vii și puternice, robind, prin farmecul limbii cu care zugrăvește, sufletele caste ale tinerilor elevi.

Cel care a dat splendida monografie a lui *Șaguna* și cea populară despre începutul neamului românesc, învățatul istoric tânăr *Lupaș* e desigur în măsură să scrie această istorie. Și după informațiile cari le avem o va și da încurând, aducând prin ea cea mai prețioasă contribuție la întemeierea unui învățământ istoric serios și educativ în școala primară.

Îndată ce există o astfel de istorie excelentă, nu mai e nevoie, ba ești chiar scutit de a mai comite gafe atât de ciudate, cum se întâmplă să le facă planul de învățământ în fixarea materiei istorice. Așa cum se înfățișează această materie, cu multele nepotriviri, enormele lipsuri și cu desăvârșita desconsiderare a continuității evenimentelor așa dupăcum s'au succedat, îți face impresia că comisia e foarte puțin conștientă de importanța învățământului istoric și dovedește o și mai slabă cunoaștere a istoriei noastre bisericești.

Din istoria bisericească generală, se iau evenimentele până la schisma mare, adecă până la 1054.

Ereziile trebuiesc omise ca unele cari aparțin simbolice, deci chestii din domeniul metafizic, absolut nepricupute de elevii școlii primare. Sinoadele numai încât sunt necesare pentru a explica organizația bisericească și sfera lor de drept, fără a intra în detalii. Sfinții părinți ca mo-

dele ale vieții creștine și ca autorii liturgiilor cari se folosesc și azi în biserica noastră. Istoricul luptelor pentru icoane nu-i nevoie să-l știe elevii. Ajunge să li-se spună, care e învățătura bisericii noastre cu privire la însemnătatea lor.

După titlul «Desbinarea bisericii în răsăriteană și apuseană», planul zice îndată: «Mitropolia». Observi îndată, că aici începe materia istoriei bisericii ardelen. Felul cum se expune, îți dă iluzia arbitrarului și grăbelii regretabile. Planul dela 1903, dă cu mult mai exact și mai complet materialul istoric. Măcar și numai înșirarea aceasta simplă, îi asigură o superioritate. Ceeace înseamnă, că planul de azi e retrograd și din punctul acesta de vedere.

După planul actual ar trebui să crezi, că istoria noastră începe de-adreptul cu mitropolie, că biserica noastră a avut dintru început mitropoliți. Ceeace firește e fundamental fals. Apoi urmează un titlu ca acesta: «Împărțirea istoriei bisericești», care nu numai că e inutil și neserios, dar e chiar absurd pentru școala populară, care n'are să-și spargă capul cum împart diferiții scriitori istoria, ci are să știe cum s'a desvoltat viața sufletească a poporului românesc în cadrele bisericii. Apoi vine titlul foarte general: «Mitropoliții români», fără a se aminti măcar ceva de epoca cea mai însemnată până la unire, aceea a *reformațiunii*.

După aceea se zice: «Unirea și urmările ei», trecându-se la episcopul Moga și Șaguna. În urmă statutul organic. Dacă planul se mărginește numai la fixarea evenimentelor, s'ar fi așteptat să spuie ce e important, ceea ce a adus prefaceri în desvoltarea bisericii, și nu să spuie titlul de prisos ținută în termeni foarte largi, înșirând ce e însemnat chiar și când dă numai o înșirare fragmentară.

Îndată ce ar exista o bună istorie a bisericii ardelen pentru școlile primare, n'ar mai fi nici o nevoie să expună planul de învățământ, materialul istoric care trebuie să se pertracteze. S'ar indică pur și simplu cartea.

Fiindcă această carte lipsește astăzi, eră absolut necesar ca planul să umplă această mare lacună prin înșirarea amănunțită a materiei.

Ar mai rămâne încă o chestie de discutat: n'ar fi oare mai corect dacă s'ar omite istoria bisericească universală, luându-se exclusiv în școlile primare istoria bisericii noastre. Aceasta, din mai multe considerații. Întâi pentru importanța principiului istoric-național în pedagogie, în înțelesul căruia elevul trebuie să treacă prin fazele de evoluție ale neamului său. Al doilea, pentru că în acest caz elevii s'ar putea introduce în cunoașterea temeinică a istoriei noastre, și n'ar pluti numai la suprafață cum se întâmplă acum.

Apoi fiindcă istoria noastră începe cu colonizarea înaintașilor noștri în Dacia, deci aproape cu începuturile erei creștine, evenimentele mai marcante ale bisericii universale s'ar putea lega, încă chiar dela început, de istoria bisericii românești, așa încât în chipul acesta s'ar putea compenza și eventuala pagubă ce ar rezultă pentru elevi din înlăturarea istoriei bisericești generale.

La toată întâmplarea, că o astfel de reformă e mult mai importantă, decât să se poată rezolvi prin un simplu articol de ziar. Fiind vorba de schimbarea radicală a învățământului istoric, e nevoie de cuvântul bărbaților de școală și al tuturor oamenilor cari muncesc pe acest teren. Din părerile acestora s'ar putea apoi vedeă, în ce măsură e această dispoziție necesară și folositoare. O discuție în direcția aceasta făcută pe cale ziaristică, cred că ar fi interesantă și s'ar culege multe observații juste. Numai după acestea ar putea veni autoritatea școlară să se pronunțe și să execute, în cadrele unui nou plan, o astfel de reformă.

O nouă fundamentare a învățământului istoric, e reclamată în mod imperios, pe lângă motive pedagogice, și din considerații cari ating interesele superioare ale nea-

mului nostru. Lupta înverșunată ce o purtăm astăzi pentru apărarea drepturilor și libertății noastre naționale nu ne va duce la biruință decât atunci, când țărâtimea românească va fi conștientă de aceste trei mari lucruri: *cine este, de unde vine și unde merge*. Această conștientă, o va putea culege numai din cunoașterea istoriei neamului său. Paginile de glorie și de durere ale trecutului nostru românesc cu întreaga galerie de figuri eroice și mărețe, sunt cea mai minunată hrană pentru trezirea și cultivarea sentimentelor ei naționale. În expunerea vieții noastre religioase și culturale nu va fi iertat de aici înainte să mai lipsească paginile cari povestesc rolul precumpănitor ce l-au avut în istoria noastră un Ștefan-cel-mare și Mihaiu-Viteazul.

Faptele acestor voievozi viteji, trebuesc să se cunoască în școala poporală, nu numai pentru că ei întră în istoria Ungariei și deci nu poate exista din punctul acesta de vedere nici o opreliște, ci fiindcă ei aparțin istoriei noastre *religioase*, ca unii dintre cei mai mari ctitori ai bisericii ardelen. Ce splendidă educație națională nu s'ar putea da elevilor noștri prin povestirea vieții acestor Domni, cari sunt întruparea celei mai înalte virtuți și religiozități, și a celei mai intransigente iubiri de neam. Când școala va munci în direcția aceasta, atunci vom avea în viitor o țărâtime deplin conștientă de rostul luptelor noastre naționale, care va fi gata oricând să se jertfească pentru interesele vitale ale poporului românesc. Atunci numai, se va putea cuceri acel lucru mare, care se chiamă *solidaritate națională*, și care e condiția esențială a biruințelor noastre.

Școala e în chip firesc obligată să infiltreze acest sentiment de solidaritate, pe care-l vor desvoltă și întări mai târziu instituțiile culturale menite să lumineze masele largi cari stau afară de cadrele școlii.

E evident deci, în înțelesul acestor vederi, că învățământul istoric e cel mai important mijloc pentru cristalizarea educației noastre naționale. Prin urmare trebuie să-l

expunem unui tratament în consecință, storcându-i toate foloasele ce ni-le poate da, așa cum înțeleg s'o facă aceasta popoarele adânc conștiente de rolul național al școlilor primare.

Rugăciunile anului al șaselea cad sub aceleași aprecieri, ca și acelea a anilor premergători.

VIII.

În o notă, pusă la călcâiul învățământului religios, planul prevede și cântările bisericești, drept material pentru educația morală a elevilor.

Întâi observăm că cântările religioase, au atâta importanță încât să merite un tratament mai onorabil, decât acela pe care-l acordă planul, de a le fixa în trei rânduri plasate în coadă. Eră o cerință pedagogică și logică și naturală, ca ele să fie grupate și distribuite pe clase conform gradului de pricepere al elevilor și în legătură organică cu materia religioasă a anului respectiv.

Planul dă o specificație de felul celei următoare: «cântările noastre bisericești, liturgice, colinde ș. a. (sic), iar în școala de repetiție glasurile, troparele și irmoasele».

O astfel de specificație, nici pe departe nu se poate numi exactă. Apoi mai e și o mică eclipsă. Dacă sub «cântări bisericești, înțelegem, cântările liturgice, glasurile, troparele și irmoasele, atunci planul nu lasă să se înțeleagă aceasta. Căci zice special «cântări bisericești», cântări liturgice, «tropare» ș. a. m. d.

Ar fi fost serios și rațional dacă s'ar fi zis așa: pentru anul întâi se iau cutare cântări liturgice și cutare colinde, indicându-se cu numele titlul și locul. Și astfel trebuia să se urmeze cu fiecare an. Apoi e cel puțin o dovadă de superficialitate, când un plan expunând diferitele materii de pertractat, spune foarte ușurel: «ș. a.» Astfel de incorectități pedagogice sunt cu desăvârșire inadmisibile în un plan cu pretenții de seriozitate.

Mai departe admitem — pentru că se și face, să se ia în școlile primare și irmoasele, dar nu înțelegem prin ce se poate justifica cererea de-a instrui elevii și în glasuri și tropare. În școala de repetiție în urma actualei legi școlare învățământul e absolut ungueresc cu excepția religiei. Și fiindcă studiul religiei se predă numai din Duminecă în Duminecă, apoi considerând că durata instrucției aici e mai scurtă decât în școala de toate zile, sunt alte lucruri mai folositoare și mai instructive de împărtășit decât glasurile și troparele. Asta nu numai că n'ar fi util, ci dimpotrivă ar aduce chiar un rău. Prin predarea glasurilor, s'ar sporî în măsură extraordinară numărul diecilor cu și fără glas, ceea ce ar da naștere, pe chestii de drept și pricepere, rivalităților și certurilor regretabile între ei, după cum o știm aceasta din experiențele noastre.

Apoi răsună atâtea glasuri răgușite, scârțâiate și false în strănile noastre, încât te cuprinde o adevărată oroare ascultându-le.

E un formal supliciu, să ascuți o astfel de muzică abominabilă.

Nu e deci nicidecum încântător, ca școala să le mai urce numărul. După aceea, cu prilejul pomenilor, parastaselor, îl ia groaza pe țăranul nostru când vede atâta puzderie de diac în jurul preotului sau al mortului. E o apariție aceasta, pe care o întâlnești în multe sate de ale noastre.

Nu e deci consult, ținând seamă și de considerații practice, ca să se instruiască în școala primară și glasurile. Ajunge să luăm cântările liturgice, irmoasele mai ușoare și colinde. Atâta în ce privește amănuntele.

S'ar mai putea face acum, încă o ultimă observație generală, cu privire la planul de învățământ. Ar fi fost folositor dacă la sfârșitul fiecărui studiu, se da bibliografia tuturor cărților didactice, cari pot fi utilizate de elevi și de învățători. Deci manualele pentru băieți și studiile di-

feriților pedagogi, cari au să orienteze și să lumineze pe învățători asupra fiecărei discipline. Această măsură ar fi de un nemăsurat folos mai ales la noi, unde corpul didactic are o cultură așa de subțirică, încât nu poate rezista nici unei ușoare adieri de vânt. Îndată ce biblioteca (!) specială a învățătorilor noștri e alcătuită aproape numai din cărțile cari l-au pregătit pentru examenele obligate în seminar, fără să mai întâlnești și alte cărți de pedagogie, fiindcă n'au prea simțit trebuința de a cunoaște măcar puțin-tica literatură pedagogică românească, ca să nu mai vorbim de cele străine, o bibliografie pusă, la sfârșitul fiecărei discipline, care ar da titlul cărții cu data și locul tipăririi, pentru ca să se poată cumpăra, ar fi zic o binefacere neprețuită.

Apoi autoritatea școlară, ar complectă an de an această bibliografie, încunoștințând — fiindcă datoria o obligă — învățătorimea asupra operilor pedagogice noi cari apar, îndemnându-o să le cumpere sau să le ignoreze. Așa ceva ar însemna în adevăr că există și la noi o chestie școlară, pe care o tratăm cu seriozitate și nu cu superficialitatea care ne caracterizează. În planul școlilor primare din Germania se dă această bibliografie cu o exactitate deosebită și o are până și atât de subțirelul plan greco-catolic.¹

O astfel de măsură introdusă în plan, dovedește înțelepciune pedagogică, și s'a văzut că pentru noi, ea e din îndoite considerații necesară. Ar fi bine ca deocamdată să nu se piardă din vedere măcar partea din urmă a ei, care dupăcum am spus, aparține sferei de datorință nu numai morală dar și oficială a supremelor noastre autorități școlare. Deci, *audiant consules!*²

«Tribuna» pe 1910, Nrii 144—156.

¹ Consistorul din Blaj a tipărit un nou plan de învățământ. El e o traducere a planului unguresc din 1905. Când s'au scris aceste observații, încă nu apăruse.

² Regret, că din motive neatârnoare de mine, acest studiu n'a putut fi continuat și cu privire la celelalte obiecte de învățământ, unde a-și fi avut multe de spus. A fost un noroc de altfel, că acest plan n'a primit aprobarea ministrului. Nota aceasta privește și pe dl *I. Crișianu*, care în Nrii 163 și 164 ai «*Tribunii*» pe 1910 se ocupă de studiul prezent. D-sa găsește câteva excepții rezultate însă — în mod fatal — din niște greșeli de tipar, cari au alterat textul.

Nota autorului.

Inceputul școlilor ardelen.

— Fragment. —

I.

O monografie critică a școlilor românești din Ardeal și Țara-ungurească, nu există încă. Ea va trebui să fie scrisă cât mai curând, fiindcă o cer însemnate motive atât pedagogice cât și culturale. Până acum au apărut și mai apar diferite descrieri de școli singuraticе, alcătuite de învățători și preoți. Acestea însă nu pot avea pretenția unor lucrări, făcute după toate normele științifice, ci rostul lor se reduce la acela al unor contribuții prețioase, menite să dea informații viitorului monograf istoric al tuturor școlilor noastre. E adevărat, că trecutul acestor școli nu este atât de vechiu, încât să nu poată fi urmărit. Se știe, că cele mai însemnate școli românești, s'au întemeiat în veacul al XVIII-lea. Istoricul lor este destul de bine cunoscut, fiindcă s'au păstrat documente și însemnări suficiente pentru a le reconstrui icoana dezvoltării. Aceste școli însă, sunt foarte puține ca număr. Cele multe, majoritatea covârșitoare sunt însă la sate, și trecutul acestora nu se cunoaște decât cu foarte puține excepții. Vieța acestor luminițe trebuie desgroată, și aceasta până se mai păstrează încă hârtiile îngălbenite prin săculețele bătrânilor încărunțiți de asprimea vremilor și până ce tradițiile nu mor încă deodată cu dispariția celor cari le-au moștenit dela înaintașii lor, martori ai multor întâmplări însemnate și vijelioase. La această operă însemnată, suntem datori să contribuim toți câți avem vre-o legătură cu școala și preocupările neamului nostru, adunând și însemnând tot ce este de interes pentru trecutul și vieța instituțiilor noastre de cultură.

E un adevăr prea cunoscut, că cultura unui popor se formează prin *școli*, cari sunt cele mai însemnate altare de luminare.

Pentru păstrarea și dezvoltarea lor s'a cheltuit la diferite popoare multă energie, care s'a manifestat nu numai în jertfe materiale, dar adeseori și în lupte înverșunate purtate cu sabia sclipitoare.

Acelaș fenomen îl putem constata și cu privire la școlile românești. Vieața acestor instituții pentru a fi iubite și înțelese de noi și urmașii noștri, trebuie urmărită cu îndoit interes, căci cunoașterea lor nu e numai necesară, dar în acelaș timp și folositoare. Necesară fiindcă constituie o parte esențială din istoria neamului nostru, folositoare fiindcă orice popor care vrea să trăiască în *viitor*, trebuie să capete conștiința *trecutului* său sub toate raporturile, dupăcum se exprimă dl *Iorga*. Din aceste considerații, vom stărui să fixăm în cele următoare, procesul de formare al celor dintâi școli românești pe pământul Ardealului, lucru care după cât știm nu s'a făcut încă la noi.

II.

Trăind dela începutul formării noastre sub diferite stăpâniri străine și dușmănoase, posibilitatea unei vieți libere, neîncătușate în piedecile barbare ale iobăgiei, ne-a fost confiscată în așa măsură, încât veacuri de-arândul nu s'a putut înfiripă nici măcar un slab curent de viață sufletească conștientă. Deși ideile conducătoare nu lipseau, libertatea individuală și colectivă fiind sugrumată, nu se arătau perspective pentru o străbateră mai întinsă a acestor idei mântuitoare. A trebuit să vie suflul unor curente străine, cari să rupă lanțurile acestui întunec orbitor și să deschidă și pe seama neamului nostru, cărările luminii binefăcătoare.

Legile țării și volnicia domnilor de pământ erau deopotrivă piedeci, cari nu îngăduiau bieților noștri înaintași asuprași să se împărtășească de roadele unei culturi ală-

turea de celelalte popoare ale țării. Cauza de căpetenie care a împiedecat multă vreme răsărirea unui curent de înviorare intelectuală prin carte, a fost fără îndoială lipsa școlilor. Învățatul scriitor *Petru Bod* în istoria sa despre Români ardeleni spune limpede că Români n'au școli, și prin urmare între dâșii se găsesc foarte puțini cari să știe ceti. Ei învață în mănăstiri dela călugării sau monahii români cari sunt de cele mai multeori incuți, deosebindu-se de ceialalți Români chiar numai prin îmbrăcăminte și modul de traiu, sau dela dascălii bisericești cari și-au câștigat învățătura românească în Valahia la București, la care au mai adăugat puțină cultură în școlile reformaților sau iezuiților.¹ Un alt scriitor din veacul al XVII-lea *Freyberger* afirmă iarăș, că în urma împrejurărilor nefavorabile Români au căzut din nou în acea stare înapoiată, încât abia s'ar fi găsit vre-unul care să știe scrie și ceti.²

Locul acestor școli l-au ținut foarte multă vreme *mănăstirile*, ascunse în fundul văilor și munților romantici. Călugării adăpostiți în aceste sfinte locașuri de închinare cucernică și evlavioasă, n'au putut aveà învățătura cu care se mândriau d. p. tovarășii lor din principatele românești, unde se întâmplă să fie alte rosturi și alte împrejurări.

Țărănimea noastră din acele vremi nu se prea putea gândi la carte, din pricina iobăgiei care o ținutuiă locului, precum și din lipsa de înțelegere a binefacerilor cărții și a imposibilității de a fructifică anumite cunoștinți teoretice în timpuri de perpetuă vijelie și aservire ucigătoare. Abia candidații de preoți toiegiu spre aceste schituri, pentru a învăța slujba bisericească, cântarea și uneori puțintică scriere și cetire. Toată bruma de cunoștinți ce se câștigă aici, nu putea să dureze mult, din simplul motiv că timpul de instrucție eră deosebit de scurt. Ca o măsură a criteriilor de apreciere ne poate servi pregătirea ce o primiau

¹ La *Cipariu*: Arhiv, p. 612.

² La *Dobrescu*: Fragmente, p. 64.

pe vremea nu tocmai îndepărtată de noi a episcopului Moga, și care eră de șase săptămâni.¹ Din această împrejurare se poate concluda, cât de lungi puteau fi «cursurile» preoțești până în veacul al XVI-lea.

O viață intelectuală cu mijloace atât de modeste, nu eră în măsură să ducă la un curent cultural și literar biruitor. Eră nevoie de crearea unor instituții *speciale*, cari să-și facă din propagarea cărții în rândurile mulțimii întunecate o problemă de viață capitală. Trebuiau deci *școli*, în accepția adevărată a cuvântului.

Și ele ne-au fost aduse de *reformațiune*. Oricât de mult s'ar detestă reformațiunea și ori câte argumente ar stăruî cineva să producă în scăderea rezultatelor pozitive și folositoare aduse de ea, un lucru e cert, că pentru noi Românii a fost mai mult o binefacere, decât o fantomă a pierzării. Istoricul cu o sagacitate atât de distinsă *G. Barițiu* crede în mod apoditic, că «reformațiunea violentă pornită în secolul al XVI-lea în biserica catolică a dat naștere literaturii noastre daco-românești. Reformațiunea luă în schimb câteva sute de mii de suflete din corpul națiunii românești,² le anexă la corpul națiunii maghiare și prin aceasta consolida elementul maghiar-calvinesc, anume în Transilvania și câteva comitate din Ungaria, precum nu fusese niciodată mai înainte; Românilor însă li-s'au deschis ochii ca să vadă că și limba lor poate fi scrisă și cultivată, că ei nu mai au trebuință de limba slavonă, sub al cărui jug brutal stătuseră atâția secolii într-o întunecime de noapte.³

Adevărat, că intențiile ascunse cari călăuziau pe apostolii acestui nou crez nu erau din cele mai curate, însă în rezultatele ei pozitiv bune pentru noi, rezultate cari n'au fost prevăzute și așteptate de străinii vânători de suflete — nimeni n'o va putea condamna. Din tendințele de cu-

¹ *Barițiu*: Părți alese, III, p. 122.

² *Vasile Popp*: Disertație despre tipografiile românești, Sibiu 1838, p. 10.

³ *Barițiu*: Catehismul calvinesc, Sibiu 1879, p. 83.

cerire religioasă ale infatigabililor principii și superintendenți calvini, au răsărit cele dintâi școli adevărate pentru Români...

III.

Îndatoririle de calvinizare formulate cu multă viclenie și impuse mitropoliților români atât cu prilejul numirii cât și în cursul păstoririi lor ar fi avut desigur un efect mai mult *platonice*, câtă vreme masele largi ale poporului țineau cu sfințenie la credința străbună alături de arhieriei săi, în ciuda tuturor răutăților cari se descărcau asupra lor.

Eră deci nevoie, ca aceste planuri de reformă să fie susținute și realizate prin alte mijloace mult mai hotărâtoare și mai efective. S'a ales prin urmare drumul *școlilor*. Astfel, sub influența calvinismului, au răsărit cele dintâi școli între Români. Singură școala dela biserica sf. Nicolae din Brașov se pare a avea un trecut mai vechiu. După o informație — care de altfel nu e destul de sigură, ea ar fi fost întemeiată la anul 1451.¹ Celelalte însă, asupra cărora s'au mai păstrat documente, sunt de o dată mult mai recentă.

Ținuturile în cari s'au ridicat cele dintâi școli românești au fost acelea, unde calvinismul prin propovăduitori îndrăzneți și fanatici, izbutise să se înstăpânească mai adânc. Cu deosebire în epoca lui Ion Sigismund, se ajunsese la un oarecare record în această vânatoare de proseliți. Sub el s'a dat și ideea înființării de școli, și în adevăr le și vedem înălțându-se în a doua jumătate a veacului XVI la Lugoș, Caransebeș, Hațeg² și probabil și în alte centre românești, despre cari n'au rămas amintiri scrise sau și dacă sunt, n'au fost descoperite până astăzi. Cam în aceiaș vreme, dacă nu mai curând, se crede a se fi ridicat și în

¹ A. Bârseanu: Istoria școalelor din Brașov 1902, pag. 4.

² Vezi despre aceste școli: *Pokoly*: Az erdélyi református egyház története, Budapest 1904., 3 vol. Mon. com. regn. Trans. vol. XIV. 110. Szabó K.: Régi Magyar Könyvtár II 683. *Pesty*: A szörény bánóság és Szörény vármegye tört., Budapest 1877—78. vol. II.

Moldova cea dintâi școală la *Cotnari* în 1562, cu dascălul brașovean Sommer.¹

Școlile ardelene n'au avut și n'au putut avea un caracter strict românesc, fiindcă stăpânitorii lor erau unguri calvini. Ei instituiau dascălii, cari de cele mai multeori erau și ei de origine arpadiană, ei impuneau planul de învățământ, iar drepturile românilor se reduceau doar la îndatorirea de a le cercetă și a contribui la plata dascălilor calvinizanți.

Singurul folos ce rezultă pentru înaintașii noștri din aceste școli eră cunoașterea scrisului și cetitului românesc, care se scoboră în sufletul lor înfrigorat ca o revelație senină și mângăiere duioasă. Încolo ele au fost niște oficine ale calvinismului, care a rupt o seamă de ramuri din tulpina neamului, cu deosebire «floarea nobilimii» cum se exprimă Vasilie Popp, de dragul privilegiilor cari i-se puneau în perspectivă.

Un teritoriu nu mai puțin primejdut de cangrena re-formațiunei, a fost și istoricul ținut al Țării-Oltului. Învățăturile francezului Ion Calvin au pătruns până în frumosul colț al legendarului Negru-Vodă și domnii lui cari se schimbau repede în stăpânire își aduceau aminte adesea și de umilii țărani români, când eră vorba de robote și prozelitism. Între acești stăpâni de pe vremi ai Făgărașului, se remarcă femeia înțeleaptă și iubitoare de cultură Susana Lorantfy, văduva principelui George Rákocy I-iul. Această domniță plină de avânt religios și-a făcut o problemă a vieții din ocrotirea bogată a bisericilor și școlilor. *Colegiile* reformate din Sárospatak, Dobrișin, Aiud ș. a. sunt opere ale stăruințelor sale, ori cel puțin rezultate ale munificenței sale princiare.

Murind George Rákoczy I-iul văduva Susana Lorantfy ajunge în stăpânirea cetății Făgărașului și a ținutului aparținător lui.

¹ *Dr. Stripszky és Dr. Alexics: Szegedi Gergely énekeskönyve etc., Budapest 1911, p. 63.*

În vremea aceasta calvinismul se întinsese destul de tare peste comunele din Țara-Oltului. Cu venirea ei la Făgăraș, reforma a câștigat un sprijinitor și propagator puternic și convins. Încălzită de flacăra credinței sale, eră încredințată, că are o mare și sfântă misiune de îndeplinit aici, aceea de a sămăna pretutindeni cuvântul evangheliei calvine.¹ În Făgăraș reformații erau puternici cu biserică, consistor și credincioși înstăriți. Încolo satele cu căsuțe îmbrâncite cari se înșiruiău sub umbra codrilor și dealungul Oltului posomorit, cuprindeau miile de Români cu altă credință decât aceea a văduvei principese. Ei trebuiau câștigați. Mijloacele se cunosc.

Bisericile românești vor fi scoase de sub jurisdicția mitropolitului din Bălgrad și supuse consistorului reformat din Făgăraș. În al doilea rând, se vor luă măsuri, ca preoții și învățătorii să primească învățătură calvină, iar aceștia bine instruiți să o distribue în urmă poporului care nu-și bătea capul cu dogmele și deci putea fi cucerit cu ușurință.

Astfel Susana Lorantfy înființează în Făgăraș la 1657 o școală românească. În documentul din 3 Aprilie 1657 care confirmă statutele acestei școli, motivează înființarea cu ignoranța grozavă în care zace «întreaga nație valahă» de pe domeniile ei. Ea corespunde unei școli elementare, împreună cu un gimnaziu superior, o preparandie și un mic seminar teologic. Lângă școală eră și un internat pentru 8 tineri buni, dar săraci. Școala se ridică lângă cea ungurească, ca elevii români să poată învăța ungurește și invers, precum și din motivul să poată fi mai bine controlată.

Învățătorul se cere să fie om învățat, ieșit din școlile reformate cu foarte bună știință de românește atât în scris cât și în cetit. Elevii vor învăța alfabetul românesc, Noul Testament, Psaltirea, Catehismul, Tatăl nostru, Cre-

¹ Despre această principesă vezi *Toth Pál*: Lorantfy Zsuzsána, Franklin társulat kiadása și Zeitschrift für Theologie 1880, p. 748.

deul, Poruncile și aplicarea canoanelor bisericești, cântările bisericești dela Lugoș și Caransebeș etc. Școala va face la an două examene cu băieții și se va inspecta de o comisie mixtă din unguri și români. Pentru instrucție se plătește o anumită taxă, din care se achită și salariul învățătorului.

Oricine doreă să ajungă preot ori învățător în Țara-Oltului, trebuiă să dovedească că a terminat școala această, care în urma stăruințelor și interesului manifestat de principesa fundatoare s'a ridicat la o înflorire însemnată.

Vom avea prilej să vorbim cu altă ocaziune pe larg despre această instituție, care a fost una din cele mai vechi și mai importante în seria școlilor noastre vechi, în temeiul documentelor tipărite în 1910 de istoricul reformat Pokoly într'o publicație ungurească din Budapesta.¹

De astădată am ținut să dăm numai linii generale despre începutul școlilor românești ardelene.

¹ Pokoly József: *Magyar-protestans egyháztörténeti adattár*, Budapest 1910.

Vechimea cursurilor de analfabeți.

Cei mai mulți cetitori — cu excepția celor cari cunosc mai amănunțit trecutul nostru bisericesc din epoca lui Șaguna, — vor fi desigur ispitiți să creadă, că frumoasa mișcare inițiată de «Asociația» culturală în 1908 pentru instruirea analfabeților, e cu desăvârșire nouă în cuprinsul ei.

Pe când dimpotrivă, ei i-se poate găsi un trecut mult mai vechiu, care merge până aproape la începuturile noastre de viață culturală mai intensivă.

Între nenumăratele probleme de cultură cari au preocupat pe mitropolitul Șaguna, și cărora prin uriașa sa putere de muncă neobosită a cercat să le dea o rezolvire norocoasă, a fost și aceea a înființării *școlilor de adulți*, chemate să scoată din împărăția întunecului elementele vârstnice, dar fără știință de carte, ale neamului nostru. Știind să prețuiască foloasele extraordinare ce aveau să rezulte pentru biserica și cultura noastră din această mișcare, n'a prețuit să stăruiască cu vreme și fără vreme pentru realizarea ei, îndemnând pe cărturarii noștri de pe vremi, să se pună în slujba acestei acțiuni culturale, atât de folositoare și neprețuită în urmările ei.

Astfel la anul 1870 a emis o circulară cu Nr. 225 Școl. către protopopii din arhidieceză, în care pentru *primadată* vorbind despre școlile de adulți și importanța lor capitală, îi poștește ca în deplină înțelegere cu preoții și învățătorii fiecărei comune să înființeze pretutindeni astfel de școli, menite să trezească la viață conștiința masele largi și inerte ale poporului nostru.

Aceste cursuri de iarnă s'au și înființat, și unde au fost oameni de inimă ele au și dat rezultate destul de mulțămitoare, dupăcum constată rapoartele oficiale.

Probabil însă că circulara luminatului Arhiereu n'a găsit pretutindeni râvna și însuflețirea din care ea a răsarit, căci în anul următor Șaguna se vede silit să îndemne din nou prin circulara cu Nr. 315 Școl. la continuarea acestei întreprinderi de mare și însemnat folos cultural pentru țărănimea noastră neînvățată.

Ba Șaguna în cunoscuta lui energie și intransigență a socotit potrivit să dea o meritată lecție preoților, cari s'au făcut vinovați de indolență în înființarea acestor școli de adulți, aplicând mai multora câte un canon de 5 fl. drept îndemn edificativ pe viitor.

După anul 1872 nu se mai face pomenire în actele oficiale de aceste cursuri. Ele cu siguranță au fost părăsite, spre nespusa pagubă a bisericii și neamului nostru.

Cauzele se pot stabili cu ușurință.

Întâi interesul și îngrijirea mitropolitului Șaguna pentru ele au fost curmate aproape cu desăvârșire prin boala care-l chinuia acum la 1872 în măsură urcată, și care în anul următor i-a rupt firul vieții sale atât de laborioase.

Al doilea motiv a fost fără îndoială insuficiența culturală a preoțimii și dascălimii noastre de atunci, în lipsa căreia nu puteau cumpăni cu destulă înțelegere și competență, rostul și roadele minunate ale unei astfel de mișcări importante.

Motivele politice efemere, cari au fost invocate atunci pentru justificarea acestui mijloc de propagandă culturală, încă vor fi accelerat apunerea lui prea grabnică.

O altă cauză se poate găsi și în stăruința prea puțin înțeleasă a protopopilor, cari erau însărcinați în prima linie cu executarea ordinelor arhieresti, de multeori concepute la o înălțime, de care nu se prea puteau apropia cu înțelegerea cuvenită, și astfel erau sorocite să rămână strivite în filele aspre ale bătrânelor protocoale roase de molii.

Au fost însă câțiva între ei, cari în urma culturii teinice cu care erau înzestrați, s'au știut ridică la o in-

terpretare înțeleaptă a acestei chestiuni, dându-i toată atenția și tot sprijinul de nevoie și stăruind cu deosebită căldură, ca ea să fie activată și să dea rezultatele cari se puteau aștepta dela ea pe urma unei serioase preocupări a celor chemați să se pună în slujba ei.

Cel mai ales și mai însuflețit dintre aceștia a fost protopopul Sibiiului, eminentul pedagog de fericită pomenire din acele vremi, *Ioan Popescu*, care a îmbrățișat cu un extraordinar interes problema școlilor de adulți. Ca bărbat de școală a știut prețui valoarea imensă a acestor cursuri pentru țărănimea noastră neluminată, și el și-a pus toate silințele ca ele să nu lipsească din nici o comună aparținătoare tractului său.

Dacă s'ar fi arătat pretutindeni aceiaș solicitudine și căldură largă pentru această problemă culturală, s'ar fi ajuns fără îndoială la astfel de rezultate, cari ar fi făcut de prisos stăruințele noastre de astăzi pentru răspândirea învățaturii în popor cu ajutorul cursurilor de analfabeți. Ne gândim în ce situație culturală înfloritoare ne-am găsi astăzi, dacă aceste cursuri s'ar fi ținut fără întrerupere în curs de 40 de ani, începând cu anul 1870.

Am fost plăcut surprins când în zilele trecute răsfoind câteva protocoale vechi, în «Protocolul comisiunilor pentru cercul al II-lea al Sibiiului», care pornește cu anul 1857, am dat — între alte lucruri interesante, și peste trei circulare frumoase, scrise de regretatul *Ioan Popescu*, tocmai în chestiunea cursurilor de analfabeți și trimise preoțimei păstorite de el.

Cred că e de interes, și din punct de vedere istoric să reproduc aceste circulare, eșite din peana unui reputat bărbat de școală, pentruca să se vadă cum știă să îndrume și să stăruiască un om cu adâncă înțelegere pentru toate problemele noastre de cultură, cu câtă iubire caldă știă să-și împlinească datoriile sale de protopop, cum puțini pot și înțeleg s'o facă, și în urmă ce interpretare a

dat în părțile ei esențiale acestei probleme, care ne preocupă astăzi și pe noi în măsură potențată.

Circularele sunt următoarele:

I.

Onorabililor parohi! Prin aceasta se împarte pentru fiecare comună bisericească câte un circular consistorial, purtând numărul școlastic 225 din anul acesta.

Cauza despre care se vorbește în acest circular este o cauză pricepută de toți. De câteori nu s'a vorbit de învățătura și cultivarea poporului nostru? Și cine nu știe astăzi, că fără a ne ocupa de cauza aceasta serios, fără de a pune toate puterile noastre spre a înainta cultura poporului, vom fi călcați iar în picioare, vom fi iar dați îndărătul altora? Ceeace va părea poate unora lucru străin ce-i în circular, că cere a se învăța oamenii mari carte. Aceasta provine de acolo, că împrejurările timpului trecut n'au fost părtinitoare pentru învățătura poporului, iar timpul de astăzi cere cu înțelegere, ca fiecare om să știe carte. Ce eră de făcut? Școalele destinate pentru copii lucră pentru viitor, și deci s'a arătat trebuința a se înființa și școale pentru oameni crescuți (adulți), ca să învețe cel puțin a ceti și a scrie dupăcum se cere astăzi dela fiecare om. Vă aduc dară aminte de o lege dietală, ce s'a făcut numai de curând, în aceea se zice, că dreptul de alegere au numai aceia, cari pe lângă anumit cens știu ceti și scrie. Noi și până acum am avut puțini alegători, din cauza censului, dară acum în urma acestei legi câți ne vor rămânea? Între popoarele conlocuitoare sunt mai puțini indivizi ca între Românii cari nu știu ceti și scrie, și totuș în toate părțile Ungariei și Transilvaniei se fac întruniri de oameni învățați, spre a învăța carte pe ceice nu știu, fie chiar și bătrâni.

Excelența Sa părintele nostru mitropolit ne sfătuște să ne punem în înțelegere preoții cu învăța-

torii și cu toți cărturarii din mijlocul poporului și să întemeiem școale de adulți (școale pentru oameni mari), în cari să se învețe scrierea, cetirea și computul.

Să ne apucăm de lucru dar! Să ascultăm de îndemnul arhierelui nostru! Să luăm exemplul dela conlocuitorii Sași și Unguri, cari s'au hotărât a nu mai lăsa între ei pe nime care să nu știe cât de puțin carte, și în sfârșit să fim cu luare aminte la ceea ce zice înaltul minister, că a însărcinat pe organele sale de a îngriji pentru înființarea de școli pentru oameni înaintați în vârstă! De nu ne vom mișca noi de noi și de nu vom face școlile cari le cere dela noi timpul de astăzi, inspectorii ministeriali ne vor face ei școli, *poate precum n'am dori*, tot cu sudoarea noastră și cu banii noștri.

Astăzi cetirea și scrierea nu se mai învață ca mai de mult, ca bieții Români să zică că n'au cap de a învăța. După metoda de astăzi mult în 2 luni se poate învăța oricine a ceti și scrie.

Sper, că învățătorii cărora sunt încredințate astăzi școlile noastre confesionale din tract, vor arăta poporului nostru în fapte cât e de ușor a ceti și a scrie, și în lucrul acesta vor fi sprijiniți învățătorii noștri desigur de toți preoții și bărbații noștri inteligenți.

Eu voiu fi cu toată atențiunea la lucrul acesta, sunt și pentru a înlesni, dacă mi-se va cere din vre-o parte, voiu da și eu instrucțiuni pentru a arăta cum să se învețe oamenii crescuți a ceti și a scrie.

În fine pentru a putea corăspunde înaltei ordinațiuni consistoriale, care cere ca să fac raport despre rezultatul acestui circular, sunteți poftiți a-mi arăta până la sfârșitul anului, ce s'a făcut în fiecare comună bisericască, pentru învățarea oamenilor crescuți? Voiu fi fericit, dacă voiu putea arăta Excelenței Sale pe câți mai mulți, că s'au distins prin zelul de a înainta cultura poporului nostru, de care e legat și viitorul nostru.

Sibiiu, 9 Noemvrie 1870.

Ion Popescu.

Nr. 187/1871.

II.

Preavenerabilul Consistor arhidiecezan ne îndatoreşte din nou sub Nr. cons. 315 din 9 Noemvrie a. c. să stăruim din toate puterile, ca oamenii crescuţi fără învăţătură să se adune în timpul de iarnă spre a învăţa a cetii, a scrie, a face socoteala şi a ascultă şi alte învăţături folositoare.

În anul trecut am fost arătat (circ. din 9/XI 1870) şi cu graiul şi în scris, cum s'au pornit lucrurile în dieta ţării, ca pe viitor numai bărbaţii cari ştiu cetii şi scrie să fie alegători. Acum încep şi municipiile (scaunele şi comitatele) a hotărî, ca numai acei bărbaţi să poată fi aleşi ca reprezentanţi şi în diregătorie, cari ştiu cetii şi scrie. Deci nu mai lipseşte decât să vedem, cum oameni de ai noştri de frunte se dau îndărăt, ca să nu poată fi nici în reprezentanţele municipale, nici în diregătoriile comunale, pentrucă nu ştiu cetii şi scrie!

Timpurile s'au schimbat, şi noi trebuie să ne schimbăm. Oamenii bătrâni trebuie să înveţe carte şi pot învăţa foarte uşor, numai să voiască, într'o lună mult în două. Trebuie să se facă cercare, şi vor vedea oamenii cât de uşor e astăzi a învăţa cetirea şi scrierea.

Călătoriile astăzi cu ce iuţală şi uşurinţă se fac! Tot aşa iute şi uşor se poate învăţa astăzi carte. Numai să fie oameni în fiecare comună, cari să stăruiască cu cuvântul şi cu fapta spre a îndemna la învăţătură pe cei ce n'au învăţătură. Pe unde au fost astfel de oameni luminaţi şi cu râvnă, s'a făcut încă din anul trecut începutul, şi aceia cari au învăţat a scrie şi a cetii se miră singuri, cum au învăţat de uşor. Preoţii şi învăţătorii sunt îndatoraţi anume prin P. V. Consistor a învăţa pe oamenii mari (adulţi) cetirea şi scrierea.

Onorabilii prezenţi sunt provocaţi dară a adună comitetele parohiale şi a le cetii această ordinaţiune,

ca toți membrii comitetului să se pună pe lângă poporul nostru să învețe a ceti și a scrie.

În ordinațiunea P. V. Consistor se cere, ca la începutul lui Aprilie 1872 să se arete din fiecare comună cine a stăruit pe lângă popor pentru a înainta în învățatură și ce spor s'a făcut. Directorii școalelor vor trebui să țină examen și cu adulții.

Ion Popescu.

III.

Orice îndemn spre lucru bun și folositor nu se poate destul repeți.

Purcezând din acest adevăr vin prin acest circular a aduce de nou aminte onorabililor prezidenți și comitetelor parohiale de îndatorirea ce o avem cu toții și mai ales ceice suntem în fruntea poporului de a stăruî din toate puterile cu vreme și fără vreme, ca oamenii crescuți fără nici o învățatură, să se adune în oarele de peste zi și cu deosebire seara de a învăța cetirea, scrierea și computul în timpul de iarnă, când treburile economice sunt mai puține, ca în celelalte anotimpuri. Cred că nu mai este de lipsă a amintii aici, pentrue se cere astăzi cu atâta înțelegere de a învăța și adulții, cari nu știu a ceti și a scrie. Am arătat deajuns în circularul din anul trecut. Să se cetească de nou acel circular în biserică poporului întreg, și după împrejurări comitetul parohial să facă și dela sine tot ce crede folositor pentru a aduce pe oameni să învețe carte. Instrucțiunea în cetire și scriere au să o dea adulților preoții și învățătorii, după chemarea lor învățătorească, împărțind pe adulți în despărțăminte.

Adulții se pot adună ori și unde pentru scopul arătat, mai potrivit va fi însă în școală, care trebuie să se încălzească și lumineze cum se cuvine.

Cu deosebire este de a se folosi timpul acesta de acum din postul Nașterii Domnului și cât se poate

și după aceea, până vor da oamenii de lucrurile câmpului.

Onorabilii prezenți au nesmintit să facă arătare în luna lui Martie viitor până la Bunavestire, cum s'a urmat cu învățământul adulților, câți au învățat și prin cine s'au învățat. Din contră vor veni *iară* sub pedeapsă (au fost pedepsiți cu 5 fl. pentru negligență!)

Sibiiu, 16 Noemvrie 1872.

Ion Popescu.

Am socotit folositor să dau aceste circulare și pentru motivul, că ne aflăm *tocmai* în timpul când ar urmă să se țină cursurile de analfabeți în toate satele noastre, și astfel din însuflețirea curată a înaintașilor să culegem și noi îndemnurile muncii folositoare, care i-a călăuzit pe ei.

E dureros de trist, că mișcarea pornită cu atâta căldură de «Asociație» a amuțit astăzi aproape cu desăvârșire, spre enorma pagubă a neamului și culturii noastre românești.

E limpede că pricinile acestei iperrepentine agonii sunt în parte aceleași, cari au făcut să moară și încercarea dela 1870. Considerații politice au determinat și mișcarea dela 1908. Proiectul contelui Andrassy despre votul plural a avut darul să trezească în inimile noastre o uriașe însuflețire pentru luminarea țărânimii prin carte, cu scop de a paraliză intențiile ministrului și tovarășilor săi de eghe-monie feudală. Contele însă s'a prăbușit, și deodată cu el s'a dus și insolentul său proiect. Atunci am lăsat-o și noi mai domol cu însuflețirea, și așa am adus-o de bine, încât ea astăzi nu mai există, decât poate în sufletele unor vi-sători entuziaști. Adevărat, că pentru țărânimea noastră motivul politic a fost și este un potrivit mijloc de îndemn și agitație. Îl găsim și în mișcarea dela 1870. Pentru noi cărturarii însă, considerațiile de ordin cultural trebuie să fie singure hotărâtoare; și scopurile superioare de civilizație, ce le urmărim prin aceste cursuri, trebuie să fie un

statornic stimul în munca neobosită și însuflețită pe care o cere dela noi, cu deplină dreptate, glasul atâtor milioane de țărani, lipsiți de povața înțeleaptă a învățaturii mântuitoare.

Asociația a ajutat să iasă de sub tipar și Abecedarul pentru analfabeți al învățătorului *Bota*, care dacă e mai puțin desăvârșit decât al înv. Iosif, deocamdată e totuș o bună călăuză și înlesnește peste măsură munca cărturarilor noștri în această direcție.

Ar fi în adevăr un extraordinar de rușinos document pentru noi, dacă acest povățuitor cuminte ar fi osândit să zacă nedesfăcut în colbul tipografiilor, în loc să pătrundă ca o frumoasă solie a culturii românești, până și în cea mai umilă colibă a așezărilor noastre din munții cărunți.

E o mare și imperativă datorie a preoțimei și învățătorimii noastre, să nu se izoleze de o propagandă culturală atât de frumoasă și de însemnată pentru neamul nostru.

Am dori însă, ca mai ales preoțimea noastră — careia îndelungata vreme liberă îi dă prilej de «organizări» nebuloase și inutile, să ia în mână cu însuflețire curată steagul acestei *apostolii* culturale, și să dovedească, că în adevăr își înțelege chemarea ideală de a «lumina în întunec», după cuvintele înțelepte ale sf. Scripturi. Căci, Doamne, e încă mult întunec în satele preoțimii noastre.

O problemă a școlilor noastre.

E un adevăr luminos și neîndoielnic, că puterea și bogăția unui popor, razimă în o solidă și conștientă organizație economică. Prin factorii principali ai acestei organizații, cari sunt industria și comerțul, neamurile cumiști s'au ridicat în urmă și la nivelul unei civilizații superioare, al unei culturi înalte și adevărate, prin care biruesc și stăpânesc asupra popoarelor inconștiente, lipsite de înțelegerea limpede a acestor izvoare de îmbogățire.

Astăzi un popor de cultură, dar fără puternice temelii materiale, nu va fi în măsură să ia lupta, ca să se țină măcar la suprafață, cu un neam a cărui putere zace tocmai în această trainică și întinsă organizație economică. Și cum luptele și svârcolirile indivizilor cât și ale popoarelor, sunt astăzi mai mult economice, izvorite din covârșitorul sentiment al conservării speciei și neamului, lupte prin cari se caută cucerirea punctului, de unde se poate stăpâni prin puterea banului, eminentul mijloc pentru câștigarea și a unei culturi sigure, e pentru noi o imperativă datorie să ne dăm seamă de realitate, de nevoile mari ale țărânimii noastre, și să căutăm mijloacele, cari ne pot duce la cucerirea acestui teren de luptă și de biruință.

Școala, e în chip firesc chemată să pregătească pentru vieață. Și fiind vieața o luptă, o luptă pentru existență, cu o pronunțată nuanță economică, e ușor de înțeles, că școala cu specială considerație la rosturile ce le are în vieața poporului nostru, nu poate și nu e iertat să rămână indiferentă nici în fața frământărilor economice, cari agită în chip nervos opinia românească.

Stând la temeiul acestei lupte industria și comerțul, privirile noastre se vor îndreptă, firește, spre acești doi

factori de putere și bogăție națională. În școlile noastre nu s'a dat acestor doi factori, sau acestei direcții, nici o atenție, și dacă pe unele locuri s'a făcut ceva, aceasta se poate socoti drept o muncă de mântuială, sorocită să rămâie fără un folos simțitor.

În general, trebuie să recunoaștem, prin chiar experiențele ce le avem, că școala noastră, cu organizația ei de astăzi, nu numai că n'a rezolvit problemele ce-i aparțin, dar nici măcar problema însemnată, care este pregătirea pentru viața de luptă, n'a atins-o. Înțeleg adecă să le făurească un suflet și o minte, totdeauna gata spre muncă și jertfe înalte. În împrejurările noastre de azi, e o cerință categorică ca școala primară să împărtășească elevilor și cunoștinți din domeniul vieții practice.

Sistemul curios, în care e înlănțuită școala de azi, se îndreaptă mai ales spre intelectul copilului, fără a ține seamă că acesta e în cea mai trainică legătură cu corpul, pe care-l nedreptățește prin o ignoranță de cea mai ciudată speță. Noi, deci neconținut asaltăm spiritul copilului, cu cele mai abracadabrante teorii și abstracții, îl siluim și îl chinuim cu lucruri, cari nu numai că nu sunt folositoare, dar sunt de-adreptul antipedagogice. Ne permitem chiar dresura, această cea mai nenorocită îndeletnicire pentru uciderea sufletului, și încă astăzi și de aici încolo, din grația contelui de Canossa, în o măsură extraordinar de înspăimântătoare. Firește, că prin un astfel de nenorocit sistem, care crede, că copilul e alcătuit numai din suflet, se ajunge nu la o cultivare, ci prin încărcarea inegală și statornică a lui cu materii de cea mai caleidoscopică înfățișare, la o desăvârșită nimicire a intelectului elevului. Îți pare că școala noastră, nici nu crede că între problemele sale, un loc tot așa de important are și *educația fizică*. Studiile tehnice, cari au un rost atât de însemnat în școlile populare mai ales, sunt considerate drept un fel de «cenușotcă», care nu merită atenție și strădanie. Orele

consacrate lor prin programele oficiale, sunt potrivite pentru distracții ușoare, ocupații private sau comodizări sterpe. Studiile tehnice, prin cari se dezvoltă facultățile fizice, au o importanță care nu rămâne între zidurile școlii, ci ea trece în viață aducând adevărate foloase elevilor ajunși bărbați, și prin ei unui întreg popor. Corpul, prin care cultivăm studiile tehnice, trebuie să ocupe loc de căpetenie în preocupările noastre pedagogice educative. Căci oare poate produce ceva spiritul fără ajutorul corpului, care e organul aceluia? Desigur, că nime nu va putea răspunde afirmativ la această întrebare. Dacă stă lucrul astfel, și încă chiar în preajma stăruințelor unilaterale, de a cultiva numai spiritul, oare nu este mai mare posibilitatea și ușurința de a-l cultiva pe acesta, dacă se cultivă mai întâi organul lui, corpul?¹

Priviți înclinările unui copil și veți afla măsura, ce trebuie observată la educația lui. Obiectele ce-l încunjură, ajung la cunoștința spiritului său prin organele corpului. Spiritul lucră, dar nu singur ci prin aceste organe. Aceste organe trebuiesc cultivate, și anume în mai mare măsură acelea, cari aduc spiritului cele mai înalte servicii în direcția executării diferitelor lipsuri, cari condiționează existența omului. Scopul școlii nu este numai acela de a face pe copii să *știe*, ci mai ales să și *poată*. Cuvintele elocvente: nou scholae, sed vitae discimus, sună ca un imperativ categoric la adresa noastră. Și studiile tehnice sunt mai potrivite pentru o educație reală, cari să pregătească pe lângă educația intelectuală, oameni luptători.

În școlile diferitelor țări europene, există astăzi o direcție care prin introducerea studiilor tehnice, dă roade minunate, de un folos practic netăgăduit. Unul din aceste studii tehnice este *lucrul manual* de băieți, cultivat cu deosebită căldură și succes de școala norvegiană, care este

¹ Cf. G. Moian: *Lucrul manual educativ*. Sibiu 1896, vezi și «*Lucrul în școală*» de același. Sibiu 1889.

atât de superioară și originală în organizația ei. Este așa numitul «*şlōjd*». Elevii sunt instruiți la pregătirea, cu cuțitul, a celor mai variate obiecte și rechizite copilărești și mai ales, de cari are omul nevoie în viață. Împletitul cu paie, papură și nuiiele ocupă asemenea un loc foarte însemnat în ocupațiile tehnice ale elevilor. Ce folosuri rezultă din acest «*şlōjd*»? Desvoltă *plăcerea* de muncă.

Ochiul e silit să examineze obiectele până în cele mai mici amănunte, prin cece se agerește vederea, și se desvoltă o atenție încordată, prin care se încopcie spiritul omului cu lumea dinafară. Astfel se nasc idei aperceptive clare și puternice, prin cari se desvoltă interesul pentru studiarea obiectelor ce-l încunjură, și ale exploată după valoarea ce o reprezintă.

Prin lucrul manual își câștigă fiecare elev îndemnarea generală, de a execută cele mai variate lucrări în viață. Se desvoltă spontaneitatea și putința, ca elevul să-și afe singur ocupația, să poată execută singur orice lucru, fără a aveă nevoie de ajutor. Deci, duce la independență, care lipsește atâtor oameni astăzi!¹

Lucrul de mână deprinde pe elevi la ordine, exactitate și curățenie, cari astăzi lipsesc cu desăvârșire atât elevilor cât și poporului nostru. Cultivă gustul estetic, cum dovedește și arta noastră decorativă și mai ales țesăturile românești, cari prin cultivarea lucrului manual în școli, ar luă un avânt extraordinar. Tot prin lucrul de mână, se susține echilibrul între puterile fizice și psihice ale omului, echilibru absolut necesar pentru vigoarea corporală.

Prin lucrul manual, în urmă, se naște în elev dragoste pentru exploatarea materialului nefolosit până atunci decât de un limitat număr de oameni, aparținători unei anume bresle, și în viață va continuă aceasta ocupație și îndeletnicire cu atât mai vârtos cu cât se va convinge mai des de necesitatea și rentabilitatea ei deosebită. Pe urma

¹ Cf. Moian, l. c.

acestor ocupații, cari vor varia după înclinațiile oamenilor, va răsări o industrie binefăcătoare, care duce la comerț, principalul izvor de îmbogățire al popoarelor tari. Acesta este rezultatul practic și cu adevărat folositor al lucrului manual.

Dar vom ajunge și la alte rezultate, de ordin superior. Se știe că țărănimea noastră în lipsa unei culturi și educații adevărate, n'are înțelegerea cuvenită pentru instituțiile culturale, și față de școală are chiar o bună doză de averzie, privindu-o mai ales în zilele noastre cu o ciudată mentalitate de neîncredere. De ce? Copilul lui nu primește învățături, cari să dea un folos văzut. Lui i-ar plăcea să știe ceva copilul pentru viață, ceva, care dă rezultate materiale, prin cari să-și acopere nevoile lui. Astăzi școala nu satisface acestei pretenții, adevărat cam nepedagogică, dar justificabilă prin argumentele de ordin practic ce se pot invoca, și mai ales prin împrejurările în cari trăiește poporul nostru, și de care trebuie să ținem seamă în orice condiții ne-am afla noi și instituțiile culturale. Când deci școala va fi în măsură să arate rezultate materiale, oricât de neînsemnate ar fi ele la început, când copilul va putea arăta un obiect pregătit în școală, care să aducă părinților un folos bănesc sau practic oricât de mic, aceasta va schimba în proporție uriașe atitudinea țărânului față de școală, pe care va începe acum s'o iubească și să aducă jertfe pentru mântuirea ei. Și de aceasta avem noi nevoie și vom avea mai ales în viitorul, pe care nu-l putem prevedea astăzi cu intuiție sigură, dar care la nici o întâmplare nu poate fi strălucit, cel puțin nu în ce privește chestia școlilor noastre.

Lucrul manual va fi în acelaș timp și un eminent mijloc pentru întemeierea unei industrii și comerț, a unei clase de mijloc, care astăzi ne lipsește. El ne-ar da și o industrie națională, pe urma căruia capitalurile cari astăzi se strecoară la străini, ar rămâne în pungi româ-

nești. Cultivarea acestui «*şlöd*» ar fi, în urma motivelor invocate, de o importanță extraordinară în înaintarea noastră economică, culturală și națională.

Școala noastră nu se va extinde, pentru că în împrejurările actuale atât de nefaste nu se va putea, asupra tuturor lucrărilor, pe cari le cuprinde școala norvegiană. Ajunge dacă deocamdată, ținând seamă și de nevoile reale ale poporului nostru, se va lua ceva din domeniul artei decorative și mai ales *împletitul*, căci acesta singur e în măsură să aducă imense foloase pentru vieața materială a țărănimii noastre.

Cu privire la planul amănunțit, după care ar fi să se predea acest studiu tehnic, fie în școala de toate zilele, sau în cea de repetiție — ar fi bine poate în amândouă, aceasta nu formează obiectul acestui articol. Alcătuirea acestui plan aparține sferei de drept a forurilor superioare școlare, cari ar însărcina mai întâi un om de specialitate, cu pregătirea unui memoriu temeinic și documentat, care să formeze baza dispozițiilor ulterioare privitoare la aplicarea acestui studiu tehnic. Și lipsa unui plan în această materie a fost între altele, cauza — cred, că lucrul manual de băieți, n'a fost considerat până acum în școlile noastre.

În planul de învățământ oficial, lucrul manual e fixat ca studiu tehnic obligator, și deci acest articol n'are pretenții de originalitate, ci fiindcă studiul acesta a fost ignorat cu desăvârșire, fără dreptate și în paguba noastră, e scris cu intenția de a porni o discuție serioasă și a solicita părerile colegilor săi, mai ales a celor, cari pot avea cunoștințe speciale în această materie, și deci vorbesc în conștiința unei anume competențe, de nuanță teoretică sau practică.

În chipul acesta ar răsări o discuție folositoare pentru dăscălimba noastră, s'ar vedea în parte cel puțin, câți au

urmărit cu un interes oarecare mișcările privitoare la acest studiu în cercurile pedagogice, se vor putea face eventual, propuneri concrete celor în drept, și am avea în urmă și câteva articole, în privința cărora învățătorii noștri manifestă un caracteristic spirit de economisire, care ia proporțiile unei sgârcenii exagerate, dar desigur nefolositoare.

Cei chemați, deci, au cuvântul!

Felul de clădire al localurilor noastre școlare.

— O pildă de urmat. —

Ziua a treia a Crăciunului românesc din 1910 a fost pentru cărturarii veniți în *Cața* Cohalmului din tot cuprinsul locuit de Români, nu numai un prilej de praznic bisericesc, ci mai presus de toate o minunată sărbătoare culturală, cum rar ni-se întâmplă nouă ardelenilor să avem.

Locuitorii acestei comune, din rândurile cărora a eșit o întreagă serie de bărbați luminați și însuflețiți, cum a fost cel mai mare pedagog din câți i-am avut noi Românii din Ardeal, fericitul *Ioan Popescu*, istoricul serios, apreciat în străinătate, *Dr. Ioan Ursu*, profesor universitar la Iași, apoi harnicii frați *Mircea* dela vestitul «car cu bere» bucureștean ș. a., încălziți de flacăra iubirii sfinte pentru legea și limba noastră primejduită prin nefericita «Lex Apponyi», s'au știut ridică la acea potență a entuziasmului și sentimentului de jertfire neprihănită, cum numai popoare adânc conștiente de rolul uriaș al instituțiilor chemate să îndrume cultura intelectuală și etică a mulțimilor spre idealuri necunoscute — sunt în stare s'o facă.

Din această înțelegere deplină a actualității, din dragostea inefabilă a țăranilor noștri cătră altarele, cari au mângăiat și au luminat pe înaintașii cumiți în curgerea atâtor veacuri negre de cea mai amarnică iobăgie sufle-

tească, din îndemnurile stăruitoare ale prof. Ursu s'a putut ridică — cu deosebire prin larga munificență roditoare a vrednicilor frați Mircea, — minunea de școală, care strălucește astăzi în Cața.

E cea mai frumoasă din toate școlile, câte le avem noi astăzi în Ardeal și Țara-Ungurească.

Frumoasă, nu prin înălțimea zidurilor, nici prin porțiile întinse și greoaie, ci prin stilul românesc de o admirabilă drăgălășenie în care este executată.

A fost o inspirație extraordinar de fericită aceea, care i-a îndrumat pe ctitori să ceară un plan de școală exclusiv românesc.

Arhitectul bucureștean Clavel — și nu Hârjău, cum crede corespondentul «Gazetei» dela Brașov, — unul dintre cei mai buni cunoscători ai stilurilor arhitectonice aplicate în tot trecutul nostru românesc, a știut reînvia în planul său una din frumoasele comori ale tradiției — felul de clădire al înaintașilor evlavioși și cucernici.

E stilul mănăstirilor din Țară, cu turnul de apărare — culă, în față, și cu toate nuanțele lui arhitectonice pline de armonie și frumsețe. Dl Oct. C. Tăslăuanu a dat în unul din numerii revistei «Luceafărul» o reproducere după planul acestei școli, și astfel cărturarii ardeleni au prilej să admire școala din Cața, cea dintâi școală pe pământul Ardealului zidită în stil românesc.

Ea este un simbol din cele mai grăitoare, care trebuie să ne îndrume în viitor cătră neprețuitele comori ale trecutului, pe care noi sub raport artistic îl cunoaștem atât de puțin, sau aproape de loc. Trebuie să ne facem din păstrarea tradițiilor artistice una din cele mai însemnate datorii naționale, căutând să le dăm expresie în opere, cari mai ales sunt chemate să păzească toată bogăția sufletească venită din vremi apuse, și să o ducă spre culmile desăvârșirii.

Acum când se desfășură o muncă atât de intensivă pentru cunoașterea artei decorative țărănești, când se adună cu sârguință tot ce poate contribui la cunoașterea sufletului nostru românesc, e o datorie nu se poate mai imperativă, ca stăruințele și preocupările noastre să se îndrepte spre toate tărâmurile de manifestare ale geniului românesc, desgropând și îngrijind cu sfințenie tezaurul din care va avea să se adape toată ființa noastră specifică națională.

Cu deosebire e nevoie să revenim la datoriile noastre și pe terenul *arhitectonic*, unde noi ardelenii nu putem însemna nimic original, vrednic de luat în seamă, din simplul motiv, că n'am dat nici o atenție acestui ram al artelor plastice.

Bisericile și școlile noastre sunt din punct de vedere arhitectonic còpii mărunte după greoaiele domuri săsești, clădite în stilul gotic și uneori în nici un fel de stil. E cât se poate de caracteristic, că deși Ardealul a stat veacuri îndelungate în neconținută legătură cu principatele românești, atât în înțeles național, cât mai ales bisericesc, sistemul de clădire al mănăstirilor și bisericilor de acolo, cu deosebire acela al bisericilor lui Stefan-cel-mare și Constantin Brâncoveanul n'a trecut niciodată culmile Carpaților. În privința aceasta ne despărția — în chip paradoxal un adevărat zid chinezesc.

Din această izolare a rezultat o pagubă neînchipuit de mare pentru desvoltarea artei noastre arhitectonice, pagubă despre ale cărei proporții mari ne dăm seamă tot mai mult în cursul evoluției noastre culturale și artistice. E nevoie deci, să ne reculegem și să ne îndreptăm spre trecutul bogat în nesecate comori de artă originală.

Bisericile, școlile, zidirile românești publice și chiar private vor trebui clădite în stilul nespus de frumos și armonios al monumentelor de artă, cari se văd astăzi în largul Țării Românești, pentru a putea ajunge cât se poate mai

curând pe lângă unitatea culturală și la cea artistică, când *un stil românesc va stăpâni* viața noastră în toate domeniile artelor plastice.

Astăzi se poate observa un început serios în direcția clădirii bisericilor noastre, pornit de către Consistorul din Sibiu prin arhitectul Ioan Panfilie. Puținele biserici de până acum zidite sau adaptate în parte după stilul bizantino-românesc, te impresionează nespuse de mult prin variația arhitectonică. Felul acesta de clădire care trebuie cultivat și perfecționat mereu, ar fi foarte potrivit să se generalizeze, și nu mă îndoiesc că ar fi o măsură de o importanță și folos extraordinar, dacă autoritățile noastre bisericești ar *impune* comunelor noastre în *mod oficial* aplicarea acestui stil, atât de frumos și de însemnat în trecutul neamului nostru. Astfel de preocupări ar fi în adevăr demne de o biserică, conștientă de datoriile sale religioase și naționale.

În sistemul de clădire al școlilor noastre încă ar trebui să se urmeze această direcție. Se cheltuesc, mai ales dela odiosul an 1907 încoace, sume enorme pentru școli mari, cari nu-ți opresc privirea decât prin curioasa lor mărime, lipsită de orice gust. Ele nu reprezintă nimic din punct de vedere arhitectonic.

Începutul s'a făcut și aici prin minunata școală din *Cața*, o podoabă, nu numai pentru această comună, ci pentru întreg Ardealul românesc.

E o datorie dar și o cinste din cele mai alese, ca stilul în care e clădită să fie introdus în toate satele ardeleni.

Un popor însuflețit, care *vrea* să trăiască și să însemneze *ceva* în istoria culturii universale, din *cunoașterea* trecutului său își croește drumul strălucit către *idealul desăvârșirii* sub toate raporturile. Avem un suflet, care cere să fie exprimat cu nuanțele lui specifice în toate domeniile artelor. Să începem prin a-l exprima și în *arhitectură*.

Oameni și fapte.

Oricât de multe și de justificate ar fi nemulțămirea provocate de articolul de lege XXVII din 1907, trebuie să recunoaștem, că el a avut și o parte folositoare pentru noi. Este meritul incontestabil, de a fi trezit în cele mai largi cercuri interesul pentru *chestiunea școlară*.

Cine cunoaște psihologia neamului nostru își va da seamă de adevărul, că până în 1907 problemele școlare nu se împărtășiau la noi, mai ales în masele largi ale poporului, de solitudinea pe care instituțiunile cu un rol atât de hotărîtor în evoluția culturală a neamurilor, o cer în mod imperios. Cauzele cari au făcut ca această stare de lucruri să fie așa și nu altfel, sunt foarte puține de nuanță *internă*, cele mai multe — luând chiar punctul de vedere *istoric* — au fost provocate de împrejurări *externe*, pe cari vrerea și putința noastră nu erau în măsură să le înlăture. Nici chiar stăruința și însuflețirea bisericii pentru trezirea conștiințelor adormite n'a putut face minuni, pentru că retele erau *organice* — sub raportul sorgintei, și curmarea lor numai prin o operă de muncă sistematică și îndelungată se putea obține.

Acelea a căror înlăturare a atârnat de noi — deci cele strict *interne*, — s'au redus mult în vremea din urmă, mai ales prin conducerea bisericească și munca de luminare a satelor, venită din partea intelectualilor de bine.

Ceeace a reliefat mai mult și mai surprinzător adânc dragoste de școală a poporului nostru, a fost ivirea legii lui Apponyi. Apreciind atitudinea neamului nostru sub raportul apărării altarelor sale de cultură românească va trebui să constatăm, că în întreaga noastră istorie de luptă sbuciumată, *nú* vom găsi o faptă mai mare, mai luminoasă și mai *eroică* decât aceasta săvârșită dela 1907 încoace.

Se pareă că glasul unui tulnic de arhangel străbate impetuos ca în zile de prăpăd și de grea cumpănă peste satele noastre, scuturându-le din pacea visătoare a nopților de lună. Și s'au trezit luptătorii. Ca 'n bazme răsăreau palatele, frumoase și strălucitoare, din însuflețirea unui popor strivit de sărăcie și întunec. S'a văzut atunci, că în umilele căsuțe românești din leagănul codrilor și munților tainici, sălășluește în adevăr un *suflet* mare.

Sute, chiar mii de sate au ridicat — în vreme scurtă, sub impulsul unor îndemnuri venite parecă din adâncimea vremilor, cele mai trainice cetăți pentru adăpostirea *luminii* mântuitoare și apărarea *sufletului* românesc, cea mai bogată comoară a unui neam logodit cu sărăcia. Ceeace a făcut țărănimea noastră în acești patru ani pentru mântuirea școlilor sub raportul *spiritului de jertfă*, e fără îndoială un lucru nu numai *mare*, dar riscăm a susține, că e chiar fără păreche în istoria luptelor noastre pentru cultură și civilizare.

E adevărat, că în această luptă defensivă am primit marele ajutor al binefăcătorului *Vasilie Stroescu*, fără de care atâtea făclii ale culturii ar fi murit; în lipsa de însuflețire a țărănimii noastre însă, nu s'ar fi putut face aceea, ce de fapt s'a făcut. Dar în acelaș timp nu trebuie să uităm, că toată această operă de *fapte pozitive* a fost îmbrățișată de solitudinea caldă a supremelor autorități bisericești în frunte cu actualul lor cap I. P. S. Sa mitropolitul *Ioan Meșianu*, a cărui înțelepciune, tactică și experiență atât de folositoare și de necesară prin bogăția ei uimitoare, au ajutat nespus de mult la înlăturarea obstacolelor multiple și facilitarea situației atât de grele și nesigure prin complexitatea ei nebuloasă.

Prin povețele și îndrumările călduroase venite din centru, atât cu vorba cât și cu fapta, țărănimea noastră cu mijloace puține a știut face adevărate minuni. Aproape fiecare din cetitori ar putea înșiră cu ușurință — fie din

intuiție proprie, fie din comunicările ziarelor, zeci de exemple pentru dovedirea sentimentului de jertfire al țăranilor în scopul înălțării și apărării școlilor. Ar fi extrem de edificător un tablou care se indice pe comune cifra sumelor de bani eșite din punga îngustă dar sufletul larg al oamenilor noștri dela sate. Noi vom mai aminti de astădată o singură pildă nouă în această direcție, o pildă chemată să dovedească în chipul cel mai strălucit ce lucruri mari se pot face în cele mai neprielnice împrejurări, dacă sunt inimi largi și suflete înțelegătoare. În protopresbiteratul Treiscaunelor, în mijlocul secuimii deci — și înțelegem ce va să zică acest fapt din mai multe puncte de vedere — e comuna *Covasna* cu o mie de suflete românești. Silită și aceasta ca atâtea alte comune să-și facă școală corespunzătoare, după multe frecări, greutăți și sfătuirii în lipsă de mijloace, au ajuns în urmă la înțelegere hotărînd să-și zidească școală din puterile proprii. Bani nu aveau, iar ajutoare dela străini nu puteau aștepta. Și cu toate acestea ei au decis să-și facă un palat cu 40,000 cor.

Oamenii aceștia săraci și năcăjiți au luat atunci o hotărîre mare. Și-au impus o listă de contribuție prin care se scoată din pungile lor sărace această sumă respectabilă. S'a găsit un credincios, *Nicolae Manea*, care să subscrie 300 cor., iar lângă el 24 de țărani însuflețiți câte 200 cor., apoi alții câte 100 cor., câte 50 cor. și în fine mulți cu suma cea mai mică de 25 cor.

Hotărîrea aceasta frumoasă a fost aprobată de forurile bisericesti superioare și astfel acei oameni vor traduce în realitate însuflețirea lor fixată pe hârtia unui proces verbal.

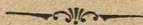
Nu găsiți în această faptă superioară, în acest gest cu adevărat *eroic*, întruparea celui mai înalt sentiment de *jertfă*? Fapta aceasta constituie o clasică pildă — reală și nu fictivă — un îndemn din cele mai puternice pentru atâtea comune de ale noastre, la ușa cărora bat poruncitor aceleas trebuințe mari și imperioase.

Dar în acelaș timp se pare, că fapta mare a acestor țărani umiliți sună și ca o *strașnică muștrare* la adresa atâtor intelectuali de ai noștri, cari cred probabil, că suprema lor datorie este să câștige cât mai mult pentru *sine* și să jertfească cât mai puțin pentru neam și instituțiunile sale de cultură religioasă și națională.

Ori *egocentrismul* este o măsură de apreciere a valorilor omenești în conștiința curentă a acelei părți din falanga noastră de cărturari, care să simte deslegată — prin cine știe ce considerații suprarafinate, de orice îndatoriri morale și materiale față de neamul, din care — cel puțin prin origine dacă nu și prin suflet — face parte? Să nu fie!

Pilda țăranilor din Covasna, vorbește foarte elocvent și mișcător atât acelora cari au *inimă* înțelegătoare, cât mai cu deosebire celor cari nu-și simt *conștiința* împăcată prin liniștea datoriei împlinite.

Să sperăm, că sub raportul determinării unei însuflețiri atât colective cât și individuale, jertfa dela Covasna nu va fi zadarnică.

CUPRINSUL.

	Pag.
În loc de prefață	3
Temeliile vieții noastre românești	5
De sărbători	14
În pragul conferențelor învățărești	22
Cultura învățătorimii noastre	29
Părerii cu privire la planul de învățământ oficial	55
Începutul școlilor ardeleni	90
Vechimea cursurilor de analfabeți	98
O problemă a școlilor noastre	107
Felul de zidire al localurilor noastre școlare	113
Oameni și fapte	117

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

De acelaș:

**Preoțimea românească — ardeleană în veacul
== al XVII-lea. Studiu istoric premiat. ==**
Sibiiu. Tiparul tipografiei arhidiecezane 1911. Prețul 80 bani.

~~87.14583-~~